

Засновник: Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського. Видається з 01.01.1998 р. Виходить двічі на місяць. **Головний редактор** В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ. **Редакційна колегія:** Т. Гранчак (заст. голов. ред.), д-р наук із соц. комунікацій, ст. наук. співроб., заввідділу політологічного аналізу, Л. Чуприна, канд. наук із соц. комунікацій, заввідділу оперативної інформації, Т. Дубас, заввідділу синтезу соціокультурних мережевих ресурсів. Комп'ютерний дизайн: Г. Булахова. **Адреса редакції:** НБУВ, просп. 40-річчя Жовтня, 3, Київ, 03039, Україна. Тел. (044)524-25-48, (044)525-61-03. E-mail: siaz2014@ukr.net, www.nbuv.gov.ua. Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 5358 від 03.08.2001 р.

Україна: події, факти, коментарі

Інформаційно-аналітичний журнал

№ 14 2016

ЗМІСТ

Коротко про головне

**Виступ Президента під час заходів з нагоди
Дня хрещення Київської Русі – України.....3**

Аналітика

Тарасенко Н.

**Балто-Чорноморський союз як
безпекова альтернатива для України..... 6**

Дем'яненко М.

**Фактор Волинської трагедії
в сучасних українсько-польських відносинах.....20**

Хтоменський М.

**Сучасний стан та перспективи
вітчизняного військово-промислового комплексу.....28**

Партійна позиція

Потіха А.

Спроби відродження партії «Демократичний Альянс» 36

Експертна думка

Стасив І.

**Краткий обзор о янтаре Украины, состоянии
поисково-разведочных работ, его добычи и переработки,
а также направлениях развития янтарной отрасли и ее легализации.....42**

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України.....	54
Наукові видання НАН України	54
Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти.....	57
Діяльність науково-дослідних установ.....	60
Кадрова політика НАН України.....	61
Здобутки української археології.....	62
Інноваційні розробки та технології	64

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

Горовий В.

Специфіка налагодження суспільного консенсусу в інформаційному суспільстві.....	67
--	-----------

Половинчак Ю.

Стратегії дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору.....	75
--	-----------

Матеріали до Міжнародної наукової конференції
«Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного
інформаційного простору» (Київ, 4 – 6 жовтня 2016 р.)

Натаров О.

Роль академічних бібліотек НДУ НАН України у забезпеченні права на свободу наукової творчості.....	86
<i>(тези доповіді)</i>	

До уваги держслужбовця

Горбань С.

Децентралізація влади. Бібліографія.....	89
<i>(Завершення. Початок в попередніх випусках)</i>	

Коротко про головне

Виступ Президента під час заходів з нагоди Дня хрещення Київської Русі – України

Ваша Святосте!
Ваші блаженства!
Пресвяті отці!
Дорогі українці!

У цей історичний день ми молимося під хрестом святого рівноапостольного Володимира. З величного постаменту він ніби благословляє древні київські пагорби, якими ступала нога ще Андрія Первозванного. Благословляє всю нашу Русь-Україну, яка стоїть у віках вже понад тисячу років після Володимирового Хрещення, – і стоятиме вічно!

Непохитний фундамент під українську державу своїм доленосним вибором заклав великий князь-хреститель. Вже за його сина Київ став центром потужної європейської держави, глибоко інтегрованої у політичні, соціальні і культурні процеси континенту.

Як мудрий і далекоглядний державний діяч Володимир відчув могутній потенціал християнства. «Праця Володимира була епохальною в житті української нації, за що князя цього й названо Великим. Це справді був великий реформатор, який міцною рукою повів Україну на Захід і прищепив їй західну культуру», – писав митрополит і просвітитель Іларіон Огієнко.

Вогник благодатного вогню ми отримали з Константинополя, звідки прибули до нас перші єпископи і священники. З Цар-города христова віра прийшла до Києва, на береги Дніпра, і вже саме звідси поширилася на інші східнослов'янські терени та сусідні народи. Константинопольська Церква для нас була, є й буде Церквою-матір'ю, до якої ми, її чада, зверталися і будемо звертатися по допомогу, – в тому числі у подоланні розділення, яке сьогодні болить православним українцям.

За рік, що минув від попереднього Дня Хрещення, багатолітніми трудами Його Всесвятості Варфоломія відбувся історичний Святий і Великий Собор Православної Церкви – хоча його й намагалися зірвати деякі деструктивні сили. Ми знаємо: багато зусиль було докладено Його Всесвятістю для організації Собору і дуже раді тому, що він успішно пройшов і прийняв важливі документи.

За цей рік як український Президент я мав добру нагоду зустрітися з Вселенським Патріархом. Твердо переконався, що Його Всесвятість молиться за Україну і думає над тим, як допомогти нам вирішити наші проблеми.

Сьогодні я особливо радий вітати серед нас його високоповажного представника, архієпископа Тельміського Іова. Перекажіть, владико, Його Всесвятості, що Православна Церква в Україні потребує невідкладної уваги з

боку Вселенського Константинопольського Престолу. Він – єдиний, хто спроможний допомогти православним України об'єднатися та врегулювати канонічний статус Української Церкви в структурі світового Православ'я.

Соціологічні опитування показують, що дедалі більша кількість православних громадян України хочуть мати, – як це заведено в усьому православному світі і більшості православних країн – єдину помісну автокефальну церкву. Церкву, євхаристійно й молитовно поєднану, але адміністративно незалежну від інших церковних юрисдикцій. Це історичний тренд, який не може оминати і Україну.

До тих же, хто цього ще не відчуває, хотів би апелювати словами покійного Митрополита Володимира Сабодана: «Автокефалія – це спосіб організації церковного життя, свідчення кількісного та якісного зростання Церкви, її здатності до самостійного буття».

Світлої пам'яті владика нагадував, що завжди після здобуття незалежності державою починалася дискусія про автокефалію. Так було в Греції, Сербії, Румунії, Болгарії, Грузії, Албанії тощо.

Ясно, що ми не будемо байдуже спостерігати за втручанням іншої держави в наші церковні справи, за її спробами використати в своїх інтересах почуття частини українських православних.

І це одна з причин, чому Верховна Рада аргументовано звернулася до Архієпископа Константинополя і Нового Риму, Вселенського Патріарха Варфоломія щодо надання Томосу про автокефалію Православній Церкві в Україні.

Слід виходити з давнього канонічного принципу: громадянським та земельним розподілам нехай слідує і розподіл церковних справ.

З великою надією в Києві сприйняли звістку про те, що Священний Синод Константинопольського Патріархату створює спеціальну комісію для розгляду заяви українського парламенту.

Впевнений, що завдяки участі Його Всесвятості у вирішенні цього важливого питання між Українською Церквою та Константинополем складуться унікальні стосунки, які дозволять подолати чимало негативних тенденцій у житті сучасного Православ'я.

Шановно українська громадо!

Всі ми пишаємося тим, що наша країна за 25 років засвідчила відданість демократії; демонструвала й демонструє повагу до прав і свобод громадян, національну релігійну толерантність. Як, для прикладу, не порадіти тому, що сьогоднішнє християнське свято прийшли розділити з нами глави інших церков – Об'єднання іудейських релігійних організацій України Яков дов Блайх і муфтій Духовного управління мусульман України Ахмед Тамім.

Переконаний, що релігійний мир, взаємна повага державно-церковного партнерства є вагомим здобутком України. І ми це надбання маємо берегти особливо тепер, у час великих випробувань.

Два з половиною роки тому Москва розв'язала війну проти золотоверхого Києва. І речі треба називати своїми іменами. Сам Спаситель

вчив, що є чітка межа між правдою і неправдою: «Нехай слово ваше буде так-так, ні-ні».

Категорично не сприймаю паліативні форми як-то абстрактний «збройний конфлікт» чи «збройне протистояння». Це оцінки з чужого, неукраїнського голосу. Те, що відбувається на Сході, називається «нашестю чужинців». Думаю, цьому українському словосполученню не складно знайти аналог і в церковнослов'янській мові.

Хочу висловити вдячність тим церквам і релігійним організаціям, усім громадам, які твердо стали на захист України як до справді богоугодної справи.

Вдячний тим з вас, хто продовжує підтримувати Божим словом, молитвою і гуманітарною допомогою наші Збройні Сили, всіх захисників України.

Висловлюю вдячність усім, хто допомагає полегшити страждання мирного населення, спричинені російською агресією та промосковськими бандами.

Попри міжнародну підтримку нашої боротьби, ми знаємо, що перемога залежить від нас. І найголовніша духовна зброя нашої перемоги – це наша єдність.

Звертаюся до вас, дорогі отці та владика, співвітчизники, із закликом і надалі молитися за воїнів, нащадків Володимирової дружини, які поклали своє життя, боронячи незалежність нашої Вітчизні. Також закликаю помолитися за тих героїчних солдат та офіцерів, які зараз несуть службу і захищають нас.

Щоб визволитися нам, українцям, від нашої чужинців, «молимося до Тебе, Владико миру і спокою нашого, щоб як щезає дим, так нехай щезнуть вороги наші; і як порох розсипається від вітру, так нехай розвіються їхні злі задуми знищити державу нашу Українську».

До нашої спільної молитви за вигнання чужинців хай приєднається небесний заступник Русі-України, її хреститель, рівноапостольний князь Володимир. Вірю, Він з нами. Піднявши однією рукою хрест, з іншої не випускає меча, щоб боронити нашу рідну землю.

Вітаю всіх з Днем Хрещення України.

Вічна пам'ять Володимиру Великому!

Слава Україні!

*(Офіційне інтернет-представництво Президента України
(<http://www.president.gov.ua/news/vistup-prezidenta-pid-chas-zahodiv-z-nagodi-dnya-hreshennya-37741>). – 2016. – 28.07).*

Аналітика

Н. Тарасенко, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Балто-Чорноморський союз як безпекова альтернатива для України

Від часу проголошення Україною незалежності в українському суспільстві та політикумі спостерігалось тяжіння до однієї з двох зовнішньополітичних перспектив: продовження перебування в зоні російського впливу і входження до євроатлантичних структур. З моменту анексії Криму та початку війни на Сході України перший варіант інтеграції врешті-решт відпав, але й другий, з огляду на ставлення Заходу до агресії РФ, певне дистанціювання НАТО і намагання лідерів ЄС якнайшвидше вирішити конфлікт на Донбасі, не особливо враховуючи інтереси України, викликає в суспільстві все більше скептицизму. Очевидно, що з нинішнім станом економіки, обороноздатності, енергетичної безпеки тощо Україну не поспішають приймати ні в ЄС, ні в НАТО. У результаті, як з одного, так і з іншого боку, Україна має справу з потужнішими за неї у багатьох аспектах країнами, які використовують свої фінансові та військові переваги і диктують вигідні лише для них умови.

Така ситуація ставить на порядок денний пошук нових форм міжнародних об'єднань, які б забезпечили гідні альтернативи колективної безпеки та обороноздатності України. У цьому контексті вартою уваги видається ідея створення Балто-Чорноморського союзу, яка актуалізувалася останнім часом не лише в Україні, а й в інших країнах Східної Європи.

Геополітична концепція Балто-Чорноморського союзу, або так званого проекту «Міжмор'я», як конфедерації держав від Балтійського до Чорного і Адріатичного морів має давню історію. Ідея і проект створення Балто-Чорноморського альянсу східноєвропейських держав виникли і розробляються українськими, польськими та литовськими геополітологами вже понад 100 років. Перші спроби розробки Балто-Чорноморської геополітичної концепції були здійснені в кінці XIX – на початку XX ст. українськими політичними та громадськими діячами Ю. Бачинським, М. Міхновським, С. Рудницьким. За часів УНР видатний український історик і голова Центральної Ради М. Грушевський виклав ідею створення Балто-Чорноморського альянсу у своїй праці «Орієнтація чорноморська» (1918). Громадський діяч, письменник, публіцист та ідеолог українського націоналізму Ю. Липа створив геополітичну «Чорноморську доктрину» (1940), у якій вказував на історичну спільність народів, що населяють узбережжя Балтійського і Чорного морів. Ю. Липа схилився до створення Балто-Чорноморської федерації у складі України, Польщі, Литви та Білорусі.

Значний внесок у розробку проекту Балто-Чорноморського союзу (БЧС) зробили польські політики й урядовці. Так, запропонований у 20-х роках минулого століття маршалом Польщі Ю. Пілсудським проект передбачав об'єднання ряду країн Центрально-Східної Європи – Польщі, Чехословаччини,

Угорщини, Румунії, Югославії, Молдови, Латвії, Естонії, Литви, Білорусі та України – у рамках партнерського блоку держав «від моря до моря» як альтернативної сили в Європі на протигагу Росії та Німеччині. Проти цієї ідеї тоді виступили СРСР і всі західні держави, за винятком Франції. До розробки проекту БЧС тою чи іншою мірою були причетні також польський міністр закордонних справ Ю. Бек, генерал В. Сікорський, лідер правонаціоналістичної партії «Конфедерація незалежної Польщі» Л. Мочульський та ін.

Концепції Міжмор'я співзвучна і висунута на початку 1990-х ідея експрезидента Польщі Л. Валенси «НАТО-біс». У березні 1993 р. у Польщі вийшла книга Т. Шчапаньського «Міжмор'я», у якій автор дає геополітичну характеристику регіону, розглядає різні варіанти формування Балто-Чорноморського союзу і прогнозує його можливі відносини з Росією, Західною Європою та Скандинавією.

У лютому 1993 р. Президент України Л. Кравчук виступив у Будапешті з ініціативою створення зони стабільності і безпеки в регіоні Центрально-Східної Європи. Передбачалося, що до неї увійдуть держави Балтії, Україна, Білорусь, Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина, Австрія, а також Болгарія і Румунія. У квітні того ж року в Києві був підготовлений проект створення Центрально-Східноєвропейського простору стабільності і безпеки (ЦСПСБ), який мав діяти під гаслом «Безпека для себе – через безпеку для всіх».

У 1994 р. у Києві була створена Ліга партій країн Міжмор'я, яка мала генерувати ідею Балто-Чорноморського альянсу як зони стабільності і безпеки. 10–11 вересня 1999 р. у Ялті відбувся саміт під назвою «Балтійсько-Чорноморське співробітництво: в інтегровану Європу ХХІ століття без ліній розподілу», під час якого обговорювалися питання активізації багатостороннього співробітництва на просторі між двома морями. Виступаючи на цьому саміті, Президент України Л. Кучма зазначив, що «Балто-Чорноморська вісь може й повинна стати одним з консолідуючих і стабілізуючих стрижнів нової Європи, а отже, невід'ємною її складовою». Однак формалізації та інституалізації Балто-Чорноморського співробітництва під час саміту в Ялті не відбулося. Частково принципи БЧС були реалізовані в політичному, інституційному та економічному вимірах шляхом створення Вишеградської групи (1991), ГУУАМ (1997) та Спільноти демократичного вибору (2005).

У 2015 р. ідея створення Балто-Чорноморського альянсу набула нового звучання після того, як новообраний президент Польщі А. Дуда заявив, що має намір запропонувати главам держав Центрально-Східної Європи створити «партнерський альянс держав» від Балтійського до Чорного й Адріатичного морів. Напередодні інавгурації 6 серпня 2015 р. він висловився за створення Балто-Чорноморського альянсу держав у складі Польщі, України, Білорусі, Латвії, Литви, Естонії, Молдови, Угорщини, Румунії, Болгарії, Словаччини, Чехії та шести країн колишньої Югославії. При цьому зголосився обговорити цю ідею шляхом проведення зустрічей із главами держав Центрально-Східної Європи. Власне, А. Дуда продовжив справу,

розпочату президентом Польщі Л. Качинським, який незадовго до своєї загибелі в авіакатастрофі під Смоленськом пропонував провести міжнародну конференцію про «Міжмор'я», зважаючи на зміни в Україні, пов'язані з Помаранчевою революцією 2004 р.

Провідний науковий співробітник Національного інституту стратегічних досліджень О. Волович, який досліджує процеси зародження, розвитку та перспективи втілення Балто-Чорноморської геополітичної концепції, звертає увагу на той факт, що сьогодні президент Польщі А. Дуда намагається реалізувати давню ідею про створення Балто-Чорноморського альянсу в умовах, коли агресія Росії проти України показала всю неспроможність сучасної системи європейської безпеки, попри наявність НАТО, ОБСЄ, ООН та ЄС, в умовах, коли США і Велика Британія не виконали своїх зобов'язань щодо захисту суверенітету України відповідно до Будапештського меморандуму 1994 р. і жодна із західноєвропейських держав не збирається зупинити силовими методами російську військову агресію проти України. Тож, на думку О. Воловича, зволікання Заходу із прийняттям України до ЄС та НАТО вимагає від України пошуку союзників для захисту своєї незалежності й суверенітету від російської агресії. Такими потенційними союзниками є передусім Польща, Литва, Латвія, Естонія, Румунія, Молдова і Грузія, які, як і Україна, не раз ставали жертвами імперської політики царської, радянської та путінської Росії. Якби до цих держав приєдналися дві мусульманські країни – Азербайджан та Туреччина, то можливий союз був би самодостатнім і могутнім, оскільки їх спільний ВВП удвічі перевищував би ВВП Росії, констатує дослідник. Загалом, за умови об'єднання восьми країн: України, Польщі, Румунії, Угорщини, Словаччини, Білорусі, Хорватії, Чехії і, можливо, Молдови – сукупна кількість населення становила б майже 150 млн осіб, що більше за населення Росії. За рівнем ВВП такий союз також став би на рівні РФ та Бразилії – приблизно 2,3 трлн дол. проти 2,5 і 2,3 трлн (http://vgolos.com.ua/articles/koly_garanty_bezpeky_ukrainy_zganbylysy_yak_vy_hid_ie_baltochornomorskyu_soyuz_219522.html).

Аналітик Free Voice Information Analysis Center А. Наськін вважає, що війна в Україні та Сирії, ескалація карабахського конфлікту, проблема мігрантів і тероризм продемонстрували всьому світові безпорадність Брюсселя у вирішенні цих питань та нездатність міжнародних організацій, як-от ООН чи ОБСЄ, протидіяти викликам часу (<http://iac.org.ua/baltochornomorskiy-soyuz-realnist-chi-utopiya/>). На його думку, позиція Німеччини також не може не хвилювати: недостатньо жорстка та розмита реакція на агресію Росії, ініціатива А. Меркель щодо розподілу мігрантів по всіх державах ЄС та її заклики приймати біженців і надалі роблять ФРН суперечливим партнером. Бачимо відсутність єдності і в самому Європейському Союзі: Великобританія заявила про своє бажання вийти зі складу ЄС, Голландія відмовляється ратифікувати Угоду про асоціацію ЄС з Україною, Франція так і не знаходить собі підтримки у її спробах змінити недосконалу процедуру прийняття рішень в ООН, а країни Вишеградської

четвірки чинять активний опір політиці Німеччини стосовно її бачення розв'язання проблеми з напливом мігрантів.

У той час як Європа переживає розкол і безуспішно намагається знайти рішення, яке б розв'язало проблему з біженцями та тероризмом, а Росія, граючи на суперечностях Заходу, все більше поширює свій вплив у світі, ідея альянсу держав на умовній Балто-Чорноморській дузі стає як ніколи актуальною і дуже привабливою. Країни Балто-Чорноморського регіону, які виконують роль енергетичного транзитера між Росією та Заходом, мають повне право диктувати свої умови і бути суб'єктом, а не об'єктом політичної гри ЄС і РФ, переконаний А. Наськін (*geopolityka-90-ch.blogspot.com*).

Він констатує, що на геополітичній карті Європи Балто-Чорноморська вісь представляє собою величезний простір від Скандинавії до Туреччини з не менш величезним потенціалом, у межах якого вже є кілька регіональних об'єднань, зокрема та ж Вишеградська четвірка, Північна Рада, Рада країн Балтійського моря, ГУАМ, ОЧЕС, ЦЕІ. Міжрегіональне співробітництво між Україною та іншими країнами Міжмор'я забезпечує: Українсько-польська міжурядова координаційна рада з питань міжрегіонального співробітництва (МКРМС), Міжрегіональна асоціація «Карпатський єврорегіон», Програма транскордонного співробітництва «Польща-Білорусь-Україна» та ін. За підтримки канадських та американських Збройних сил між Україною, Польщею та Литвою реалізується діалог і у військовій сфері, зокрема, проводяться спільні військові навчання, консультації тощо. Наприкінці 2014 р. утворена інтернаціональна литовсько-польсько-українська бригада (ЛитПолУкрбриг). До її завдань належить покращення безпекової ситуації в регіоні, зміцнення військової співпраці між державами та досягнення оперативної взаємосумісності Збройних сил України та НАТО, залучення українців до спільних заходів з підготовки штабів, тренувань та навчань із планування, забезпечення і застосування військ, а також до міжнародних операцій з підтримання миру і безпеки під егідою ООН, ЄС, НАТО на основі мандату Ради Безпеки ООН.

У рамках міжкультурного діалогу між членами спільноти Балто-Чорноморської дуги також здійснюється активна співпраця: проводяться спільні культурно-мистецькі заходи, молодіжні обміни, різноманітні стажування, відбуваються конференції, форуми, семінари тощо. З української сторони особлива роль тут належить Українському католицькому університету, Українському інституту вивчення голокосту «Ткума» та багатьом іншим організаціям.

Як зазначає колишній Генеральний консул України в Стамбулі Б. Яременко, наразі відбувається «перетікання мислення». Завдяки цьому розширюється інформаційний простір, який все більше стає незалежним від Росії, і західні експерти швидше і краще розуміють ситуацію в Україні. «З огляду на спільний комуністичний досвід минулого і спільний перехід до капіталізму Східна Європа краще розуміє ті проблеми, з якими зараз зіткнулися Україна, Грузія, Молдова. Східна Європа також ще дуже добре пам'ятає російську “танкову дипломатію” і тиск радянського чобота на собі,

тому ми всі відчуваємо й однакові загрози», – зазначає експерт. Показовим є той факт, що сьогодні серед членів ЄС держави Балто-Чорноморського регіону, зокрема Литва, Естонія, Латвія, Польща, займають виразно проукраїнські позиції, на відміну від тієї ж самої Німеччини чи Сербії.

Поглиблення співпраці країн Східної Європи з Україною очікується також у форматі «Вишеградської четвірки» (Польща, Чехія, Словаччина, Угорщина). Наприкінці червня маршалок Сейму Польщі М. Кухчинський заявив, що планується формування міжпарламентської асамблеї чотирьох країн Вишеградської групи разом з Україною та Румунією. За його словами, країни карпатського регіону повинні зміцнити взаємодію для розвитку інфраструктури та покращення економіки в регіоні. «На даний момент така співпраця дуже слабка. Потрібно поставити мету – збільшити кількість пунктів переходу через кордон, поліпшити інфраструктуру між Україною та Словаччиною, Україною і Румунією, Україною та Польщею», – заявив М. Кухчинський.

Під час зустрічі з Головою Верховної Ради України А. Парубієм М. Кухчинський заявив, що «Вишеградська четвірка» може надати Україні статус спостерігача. Також політики обговорили питання залучення та участі України в дискусіях на форумах «Вишеградської четвірки», де Польща з 1 липня почала головувати (http://galinfo.com.ua/news/vyshegradska_chetvirka_mozhe_nadaty_ukraini_status_sposterigacha_232255.html).

Прикметно, що ця пропозиція Україні надійшла на тлі сумнівів країн «Вишеградської четвірки» в актуальності пропозицій німецького і французького міністрів закордонних справ щодо поглиблення «політичного союзу» у Європі після рішення Великобританії залишити ЄС. Про це заявив міністр закордонних справ Чехії Л. Заоралек.

Як відомо, Німеччина і Франція підготували план реформ Євросоюзу, який передбачає глибоку інтеграцію країн-членів ЄС. За інформацією ЗМІ, документ, підписаний МЗС Німеччини та Франції, передбачає створення замість Європейського союзу єдиної європейської держави, яке залежатиме від найсильніших на сьогодні європейських гравців. Країни-члени фактично не матимуть права на свою власну армію, власні спецслужби, окремий Кримінальний кодекс, національну валюту. Планується створити єдині силові служби, загальну податкову систему тощо. Крім того, держави-члени фактично втрачають контроль над своїми кордонами і процедурами приймання і переселення біженців на своїй території. Проект також передбачає введення єдиної візової системи, ведення спільної зовнішньої політики (<http://www.euointegration.com.ua/news/2016/06/27/7051304/>).

Після зустрічі з колегами з Угорщини, Польщі, Словаччини, Франції та Німеччини 27 червня, Л. Заоралек підкреслив, що наразі говорити про швидку інтеграцію в ЄС немає сенсу. «Немає сенсу говорити про швидку чи безоглядну інтеграцію, це було б безглуздою відповіддю на те, що сталося у Великобританії. Виявилось, що громадськість відстає від інтеграційних процесів, це процеси, які не були роз'яснені громадськості», – зазначив він.

Глава МЗС Чехії також додав, що чотири східноєвропейські члени ЄС висловили застереження щодо запропонованої спільної політики безпеки (http://galinfo.com.ua/news/vyshegradska_chetvirka_vystupyla_proty_poglyblenny_a_integratsii_yes_232311.html).

Політичний аналітик Є. Жеребецький вважає, що Балто-Чорноморський союз – це непоганий страховий проект на той випадок, якщо розвалиться Європейський Союз, бо певні передумови, на його думку, для цього є. У такому випадку БЧС міг би бути вигідним прихистком для України, Польщі, Литви і навіть Румунії та Словаччини, припускає він. Тому аналітик вбачає за доцільне, щоб уряди України і Польщі розпочали роботу над удосконаленням і деталізацією цього проекту. «Тут важливо розуміти, що проект може бути успішним лише за умови, якщо він буде наповнений економічним змістом, якщо він приносить вигоду усім. Якщо в проекті буде зацікавлений бізнес, то він житиме. Якщо грошей в проекті не буде – то його спіткає доля ГУУАМу» – прогнозує Є. Жеребецький (http://www.ji-magazine.lviv.ua/2016/Zherebeckyj_Balto-chornomorskyj_soyuz.htm).

Політолог Центру суспільних досліджень «Український меридіан» Д. Левусь, зі свого боку, запевняє, що очікуване переформатування Євросоюзу у зв'язку з виходом Великобританії не є початком його кінця. Великобританія і до цього займала самостійну позицію, її залученість до більшості інституцій була умовна. Варто згадати, Британія ніколи не входила до Шенгенської зони (<http://www.informator.news/brexit-vidkryvaje-ukrajini-perspektyvu-stvorennya-mizhmor-ya-dmytro-levus/>).

Експерт прогнозує помітне зростання ролі Великобританії у світовій політиці, яке може бути сприятливим для України у контексті війни з Росією.

Тепер Лондон, не пов'язаний загальною політикою ЄС, може жорсткіше грати проти Кремля і Україна повинна максимально скористатися з цієї ситуації, аж до коригування євроінтеграційної політики країни, вважає Д. Левусь. «Найперспективнішим тут видається власний варіант євроінтеграції, – проект того ж Міжмор'я. За сприятливих умов це може виглядати як альтернатива для старої Європи. Якщо Київ буде проявляти достатньо гнучкості та ініціативності у політиці, ми зацікавимо ЄС цим проектом», – переконує аналітик.

«Після “брекзиту” Великобританія може збільшити свої впливи у Центральній та Східній Європі і переслідувати свої геополітичні інтереси. Проект Міжмор'я може стати перспективним у сфері співпраці з потужними геополітичними гравцями.

Не варто боятись, що все перехопить Польща. До Другої світової війни Великобританія величезну роль відігравала у країнах Балтії, особливо у Латвії та Естонії. У цій ситуації все залежить від ініціативи України та країн, зацікавлених у створенні такого союзу чи міждержавного об'єднання. На відміну від українських політиків, які продовжують дотримуватись напрямку “єврооптимізму”, громадянське суспільство та суспільна думка випереджають представників влади у викликах сьогодення. Це стосується популярності теми “Міжмор'я” серед широких верств населення. Навіть

після початку війни з Росією, у прихильників європейського вектору сформувався здоровий скептицизм по відношенню до ЄС та їх політики. Водночас громадянське суспільство шукає більш реальні перспективи для України», – підсумував Д. Левусь.

О. Волович вважає, що завдяки більш тісній політичній і економічній співпраці в рамках БЧС східно-європейські країни могли б ідентифікуватися як цілком самостійне, самодостатнє й органічне міждержавне об'єднання з власними інтересами. Відтак була б послаблена боротьба між США і Росією за вплив у Східній Європі, що сприяло б зміцненню європейської безпеки. Створення БЧС жодним чином не може загальмувати процес інтеграції Східної і Західної Європи, а лише надасть цьому процесу більш стабільного, організованого й гармонійного характеру, зведе до мінімуму спроби «розтягти» східноєвропейські країни між Заходом і Росією, переконаний дослідник.

Попри найбільш активне обговорення саме безпекових аспектів і мотивів реалізації проекту Балто-Чорноморського альянсу, на думку О. Воловича, його повноцінність та життєздатність залежить і від економічної складової. Звісно, прибалтійські і причорноморські країни вже сьогодні співпрацюють у різних сферах економіки на двосторонньому рівні, однак у разі їх входження у БЧС вони отримали б можливість втілювати також багатосторонні великомасштабні економічні проекти.

До переваг створення Балто-Чорноморського союзу можна віднести вдале геостратегічне і компактне розташування країн Міжмор'я на шляху перетину транспортних та енергетичних коридорів, взаємодоповнюваність економік, тривалі історичні контакти і взаємодію, схожість етнічних менталітетів, світоглядних, культурних та цивілізаційних засад.

У разі створення Балто-Чорноморського об'єднання посилення економічного співробітництва його країн-учасників може виражатися у спрощенні ведення бізнесу на спільному економічному просторі, спільних енергетичних, логістичних та інфраструктурних проектах, які сприятимуть економічному розвитку регіону. Відновлення транзитно-транспортної, економічної, енергетичної, фінансової, торговельної та соціальної кооперації між країнами Балто-Чорноморського регіону дасть їм можливість підвищити свій економічний потенціал та обороноздатність. Звісно, в економічному вимірі проект Балто-Чорноморсько союзу може бути життєздатним лише за умови, якщо він буде інтегрованою частиною або субрегіоном Великої Європи і користуватися підтримкою США.

Балто-Чорноморський регіон упродовж ближчих років може стати зоною широкого трансрегіонального співробітництва між країнами Європи, Кавказу, Центральної Азії та Близького Сходу. Зусилля країн, які увійдуть до БЧС, мають бути спрямовані на перетворення цього міждержавного об'єднання в потужну регіональну структуру, сприяти наповненню її діяльності реальним економічним змістом шляхом формування зони вільної торгівлі, започаткування спільних транспортних та енергетичних проектів, розбудови Євро-Азійського транспортного коридору, співробітництва в

транспортуванні каспійських, іранських та іракських енергоресурсів на європейський ринок.

Реалізація проекту Балто-Чорноморського союзу сприятиме активізації міжрегіональної програми Євросоюзу TRACECA (Transport Corridor Europe-Caucasus-Asia) для розвитку транспортного коридору з Європи через Чорне море, Кавказ і Каспійське море з виходом на країни Центральної Азії та Китай. Досить перспективним видається проект відновлення «Шовкового шляху» за маршрутом Балтійське море – Польща – Україна – Чорне море – Кавказ – Центральна Азія – Китай – Жовте море.

Створення БЧС може дати новий імпульс розвитку транснаціональних енергетичних проектів на просторі між Балтійським, Чорним і Каспійським морями. Серед них – ідея створення на базі українського трубопроводу «Одеса – Броди» (добудувавши його від Бродів до Гданська) Євро-Азійського нафто-транспортного коридору (ЄАНТК). Зняття санкцій з Ірану відкриває нові перспективи українсько-іранської співпраці в енергетичній галузі. Це дасть змогу повернутися до ідеї прокладання трансконтинентального газопроводу «Іран – Європа» через територію України. За розрахунками Держнафтогазпрому та АТ «Укрімпекс», у 90-х роках минулого століття було визначено кілька проектів побудови газотранспортних коридорів за маршрутом ІРІ – Україна – Європа. Найперспективнішим вважався маршрут «Іран – Вірменія – Грузія – Чорне море – Україна – Польща».

З-поміж перспективних масштабних польсько-українських спільних проектів слід згадати ідею приєднання української газотранспортної системи (ГТС) до європейського газового коридору «Північ – Південь» через будівництво інтерконектора Україна–Польща, що відкриє доступ України до європейського газового ринку, а також до потужностей польського LNG-терміналу поблизу Свіноуйсце.

Незважаючи на економічну кризу, у якій нині перебуває Україна, вона все ж має досить потужний потенціал, щоб посісти провідне місце в майбутньому БЧС, вважає О. Волович. За розмірами території Україна – найбільша країна Європи. За наявним науковим потенціалом – одна з перших у Європі, зокрема входить до п'ятірки світових лідерів у сфері ІТ-продукції з найбільшою кількістю дипломованих комп'ютерних програмістів. Україна все ще залишається в п'ятірці держав, які мають новітні технології в авіакосмічній сфері. За умови відповідного інвестування наша країна має всі можливості розвивати літакобудування і ракетобудування для запуску космічних супутників. Суднобудівні заводи Миколаєва і Херсона здатні будувати різноманітні судна, у тому числі й танкери, які сьогодні є вкрай дефіцитними. Україна володіє третиною чорноземів у світі і вже сьогодні є житницею Європи. Україна стабільно посідає сьоме – восьме місця у світі за експортом зброї та військової техніки.

За оцінками міжнародних експертів, Україна на першому місці у Європі за коефіцієнтом транзитності. Цьому сприяє як вигідне географічне

положення нашої держави в центрі Європи, так і достатньо розвинута система наземних і водних шляхів сполучення.

На переконання О. Воловича, використовуючи геостратегічне положення, унікальні можливості України як країни-транзитера енергоресурсів з Азербайджану, Казахстану, Туркменістану, Іраку та Ірану до Європи, українському урядові слід опрацювати комплекс заходів політичного, економічного та науково-технологічного характеру, спрямованих на практичне постачання до України вуглеводнів із цих країн. Необхідно якомога швидше повернутися до проектів будівництва газопроводів, передусім з Ірану та Іраку через Туреччину, Чорне море, Україну і далі до Європи. У даному випадку у Туреччині (як транзитної країни) більше переваг порівняно з країнами Кавказу, де Росія та її «Газпром» мають досить помітний вплив.

Виходячи з вищенаведених аргументів, О. Волович наполягає, що в умовах, коли на Заході і Сході Великої Європи оформилися два блоки держав – Європейський Союз і Євразійський економічний союз, існує нагальна необхідність створення «серединного» об'єднання – Балто-Чорноморського альянсу – у складі держав Центральної та Східної Європи, яке могло б стати субрегіональним компонентом Європейського Союзу та НАТО. Такий крок обумовлений також зволіканням Заходу з прийняттям України в ЄС та НАТО, що вимагає від нашої країни пошуку союзників для захисту своєї незалежності й суверенітету від російської агресії.

На думку дослідника, ядром Балто-Чорноморського альянсу могла б стати конфедеративна держава у складі України, Польщі, Литви і згодом Білорусі. Активна участь східноєвропейських країн у БЧС відповідала б інтересам усіх європейських країн, оскільки це сприяло б подальшому зміцненню Європи як потужного геополітичного центру. З іншого боку, розбудова БЧС певною мірою відповідала б й американській концепції зміцнення «молодої Європи».

На погляд ученого, проект Балто-Чорноморського союзу міг би сприяти реалізації таких завдань:

- * нейтралізувати спроби Росії розглядати пострадянські країни як сферу своїх особливих інтересів і відігравати месіанську роль у пострадянському просторі;
- * виробити загальноприйнятні підходи, форми і методи поступового об'єднання Східної і Західної Європи на основі загальноєвропейських (а не лише західноєвропейських) демократичних інтеграційних норм, економічних і політико-соціальних стандартів з урахуванням особливостей країн Східної Європи;
- * протистояти намаганням законсервувати Східну Європу в якості традиційного сировинного додатку або ринку збуту продукції Західної Європи та Росії.

У разі, якщо вдасться створити життєздатний Балто-Чорноморський союз, він стане потужним геополітичним та геоекономічним центром, переконаний О. Волович. Вступ країн Міжмор'я до цього об'єднання

забезпечить перемогу над експансіонізмом Москви. Тільки перебуваючи в складі БЧС, а також у ЄС та НАТО, Україна зможе захистити свою незалежність від агресивних зазіхань з боку Росії. Тому нинішнє керівництво України має енергійно підтримати пропозицію президента Польщі А. Дуди про створення Балто-Чорноморського союзу.

Варто зауважити, що в Україні сьогодні є чимало прихильників створення такого об'єднання. Зокрема, Голова Верховної Ради А. Парубій заявив, що підтримує ідею створення Балто-Чорноморського союзу. За словами спікера, такий союз повинен стати для України «одним з центрів прийняття рішень, одним з центрів впливу як великої могутньої держави». При цьому А. Парубій додав, що наразі шукає відповідний майданчик для створення союзу як геополітичного простору, «який може мати свою окрему вагу і в питанні політичного співробітництва, і в питанні економічного співробітництва, і в питанні оборонної сфери».

А. Парубій наголосив, що цим питанням уже зацікавилися Польща та Литва, які підтримують Україну в протистоянні російській агресії. «Зараз я проводжу відповідні необхідні політичні консультації. Є різні шляхи для того, щоб цей майданчик зробити дієвим і ефективним, але вважаю, що ідея Балто-Чорноморського союзу, як одного з форматів європейської інтеграції України є надзвичайно перспективною, важливою для нашої держави», – наголосив він (<http://tsn.ua/ukrayina/glava-radi-hoche-stvoriti-noviy-flot-v-ukrayini-652193.html>).

У своїй статті з актуальних питань національної безпеки для «Дзеркала тижня» «2017-й: далі буде...» перший керівник РНБОУ, який нині очолює Національний інститут стратегічних досліджень, В. Горбулін також висловив підтримку ідеї Балто-Чорноморського союзу. «Слід активніше включитися в дискусії щодо формування нових коаліцій держав Східної Європи. Одним з таких перспективних проєктів є Балто-Чорноморська коаліція держав – Польща, балтійські та скандинавські країни, Румунія, які особливо гостро відчувають загрози, з якими вже зіткнулася Україна», – зауважив В. Горбулін (<http://gazeta.dt.ua/internal/2017-y-dali-bude-cinnisni-resursi-viyni-i-miru-ukrayinskiy-format-.html>).

2 червня на сайті Президента України П. Порошенка було зареєстровано електронну петицію, яка закликає підтримати створення Балто-Чорноморської конфедерації держав Литви, Польщі, Грузії, Молдови, України, Латвії, Естонії, Чехії, Словаччини та Угорщини на офіційному рівні. До того ж зробити такий намір офіційною, публічною стратегічною метою України.

На початку липня в Києві презентували проєкт Балто-Чорноморського союзу як геополітичної альтернативи для країн Східної і Центральної Європи. Проєкт Intermarium представив на науково-практичній конференції «Балто-Чорноморський союз: геополітична альтернатива для Центральної та Східної Європи» заступник начальника штабу цивільного корпусу «Азов» М. Кравченко. Він повідомив, що проєкт передбачає інтеграцію в таких

сферах, як безпека і оборона, енергетична незалежність, економіка, культура, наука.

На першому етапі інтеграції Балто-Чорноморський союз може об'єднати Україну, Польщу, Білорусь, Литву, Латвію і Естонію. На другому – можливе розширення до Адриатичного-балто-чорноморського союзу із залученням таких країн, як Хорватія, Словенія, Болгарія, Румунія, Молдова, Угорщина, Словаччина, Чехія. Як потенційні партнери розглядаються Австрія, Грузія, Фінляндія, Швеція, Норвегія, Данія, Македонія.

«Ці етапи інтеграції умовні. Вже сьогодні ми можемо бачити, що історичні та політичні процеси проходять настільки швидко, що інтеграція буде проходити ще інтенсивніше, ніж ми припускаємо», – зазначив М. Кравченко. Він підкреслив, що найактуальнішою сьогодні є інтеграція у сфері безпеки і оборони.

«Перш за все, пропонується уніфікація систем військової підготовки і розвитку сил територіальної оборони. Ще один напрямок це загальна система протиповітряної і протиракетної оборони, сил швидкого реагування, а в майбутньому, можливо, і загальна система ядерної безпеки. Третій напрям це співпраця розвідок країн-учасників», – повідомив М. Кравченко.

У сфері енергобезпеки пропонується співпраця з диверсифікації джерел енергії, оптимізації розробки власних родовищ і розвитку альтернативних джерел енергії.

У сфері економіки обговорюються такі проекти, як регіональний митний союз, зона вільної торгівлі, обмін передовими технологіями і створення спільних виробничих циклів.

У межах культурного співробітництва пропонується подумати над тим, як уникнути міграційної катастрофи, а також забезпечити самобутній розвиток культур народів регіону, підтримку сім'ї, зокрема, орієнтуючись на успішний досвід Польщі.

У сфері науки і освіти планується обговорити перспективу інтеграції системи вищої освіти і верифікації дипломів, розвитку інноваційних технологій, спільної космічної програми і спільних досліджень Арктики, Антарктики, Світового океану.

Балто-Чорноморський союз – це реальність, Росія вже веде боротьбу проти його створення, заявив депутат А. Білецький, коментуючи презентацію проекту *Intermarium*. «Ми бачимо, що Росія вже превентивно грає проти цього блоку, накручуючи україно-польське протистояння. Штучно створюючи протиріччя, яких ще вчора не було, а сьогодні вони піднімаються за російські гроші і через російські канали впливу», – сказав він (<http://fakty.ictv.ua/ua/index/read-news/id/1588940>).

За словами А. Білецького, тему створення Балто-Чорноморського союзу необхідно обговорювати вже сьогодні. «Суспільство має розуміти, що Україна – це гравець. Вона не є чийось вічним придатком, Росії, Євросоюзу, ще когось. Вона повинна вибудовувати свою лінію, свою стратегію. Необхідно усвідомлювати, що у нас є союзники в країнах Центральної та Східної Європи, навіть в Австрії, не кажучи вже про Хорватію, Чехію,

Польщу, Угорщину, країни Балтії, Грузію. Навіть в білоруській пресі зараз піднімається питання балто-чорноморського співробітництва. Ці країни бачать загальний інтерес, у нас є платформа. Можливо, це реальніший варіант, ніж вступ до Євросоюзу», – пояснив він.

А. Білецький зазначив, що окремі елементи інтеграції вже реалізуються у відповідь на існуючі виклики. «Це польсько-литовсько-українська бригада, це Вишеградська четвірка. Саме життя показує, що об'єднання цих країн реальність. Це питання сьогоденного дня», – додав він.

А. Білецький підкреслив, що мета конференції задати дискурс серед українського суспільства. «Ми хочемо знайти союзників, які будуть задавати такий же дискурс в країнах Центральної Європи, які ми бачимо своїми союзниками. Ми будемо впливати в першу чергу на громадську думку і на еліти. Коли ця ідея буде прийнята, її реалізація буде набувати конкретних обрисів. Це нешвидкий процес. Нам потрібно його пройти швидко заради нашої безпеки і виживання, але це не рішення одного дня. Проте ми починаємо це робити», – сказав він.

Попри всю привабливість ідеї створення Балто-Чорноморського союзу, експерти вказують на низку факторів, які можуть загальмувати цей процес. Так, більша частина потенційних суб'єктів цього союзу є членами ЄС, підкреслює політолог П. Олещук. Відповідно, Польща чи країни Балтії, які до того ж є членами НАТО, не можуть самостійно вирішувати таке питання. Тому створення Балто-Чорноморського союзу треба буде узгоджувати з ЄС і НАТО, що в нинішніх умовах досить складно зробити, вважає політолог (<http://znaj.ua/ru/news/regions/12276/stvoriti-baltocornomorskij-soyuz-bude-skladno-politolog.html>).

З огляду на те, що всі країни регіону, окрім Білорусі та України, які могли б стати потенційними учасниками Intermarium, об'єднує інтеграція у Євросоюзі, що залишається, незважаючи на всі проблеми, більш привабливою співдружністю, ніж потенційне балто-чорноморське партнерство, розглядати ідею Балтійсько-Чорноморського співтовариства слід, швидше, як додаткову форму інтеграції, вважає політолог О. Гарань. За його словами, «певні її форми можуть бути реалізовані в цьому форматі, і вони можуть бути корисні й продуктивні» для всіх учасників процесу. Але, водночас, зрозуміло, що і для самого ініціатора відродження проекту «Міжмор'я» Польщі таке можливе об'єднання «не замінить ні НАТО, ні ЄС», так само, як не замінить для України євроатлантичної перспективи.

«Створення блоку держав від Балтійського до Чорного моря не може розглядатися, наприклад, як альтернатива блоку НАТО. Скоріше за все тут мова йде про створення чогось на зразок «Вишеградської четвірки». Тобто мова йде про напівформальну структуру», – погоджується співдиректор програм зовнішньої політики та міжнародної безпеки Центру Разумкова О. Мельник. За його словами, у цілому це виглядає природним утворенням, відмінним від інтеграційних проектів, які час від часу ініціює Росія, буквально, примушуючи «союзників» до їх реалізації. І, у результаті, будь-який союз будується навколо однієї домінуючої країни – Російської

Федерації. У той самий час інші альянси, щонайменше, засновані на спільних інтересах. І обов'язковим фактором є спільні цінності, «тому що інтереси можуть змінюватися, але цінності повинні залишатися незмінними».

«У таких альянсах дійсно спостерігається рівноправність усіх членів, незалежно від того, наскільки країна велика географічно, які у неї кількість населення і ВВП. У даному випадку, ідея створення блоку держав від Балтійського до Чорного моря ґрунтується на спільності інтересів, цінностей і географічна близькість спрощує реалізацію цього проекту», – вважає О. Мельник. Але для реалізації цієї ідеї, навіть якщо це буде об'єднання як членів ЄС, так і країн, які туди не входять, необхідно все ж дотримання ряду економічних чинників. Наприклад, усі союзники повинні бути об'єднані спільними підходами до економічної та митної політики.

Створенню подібного геополітичного блоку заважає і те, що держави, які не межують з Росією безпосередньо, не бачать потреби в появі нових інтеграційних об'єднань, не кажучи вже про те, що для багатьох країн Центральної Європи Росія все ще залишається джерелом енергоносіїв і сировини.

Що стосується потенційних учасників проекту, незважаючи на те що у нових членів ЄС у Східній і Центральній Європі є багато спільних інтересів, також у них існує й багато суперечностей. «У Польщі непрості відносини з Литвою. Інтереси Балтійських країн, певною мірою, відрізняються від інтересів центрально-європейських країн. Ми знаємо, що деякі центральноєвропейські країни, такі як Угорщина, ведуть власну гру і не завжди їх інтереси збігаються з інтересами тих країн, які зараз налаштовані досить критично і мають певні зауваження до позиції Росії», – пояснює глава Центру прикладних політичних досліджень «Пента», політолог В. Фесенко.

У свою чергу директор Центру досліджень проблем громадянського суспільства, політолог В. Кулик вважає, що під час кризи таких інститутів, як ОБСЄ, ЄС і НАТО, ідея «Міжмор'я» може стати популярною. «Балтійські країни бачать, що можуть не отримати допомоги ні військової, ні військово-політичної з боку ЄС щодо можливої загрози з боку Росії. Тому кооперація зусиль країн, які мають досить потужні армії, мають можливість для відбиття агресії, зокрема, разом з Україною і Польщею, є для них перспективною», – зазначив він.

На думку експерта, у зв'язку з цим проект «Міжмор'я» може стати цікавим і для Молдови. А ось із Білоруссю – важливою ланкою в балто-чорноморському ланцюзі – проблеми, з огляду на повну залежність Мінська від Москви. «У цій системі необхідна Білорусь. Але поки Лукашенко перебуває при владі, говорити про зміну підходів до зовнішньої політики в Білорусі поки не варто», – говорить В. Кулик.

Водночас Україні також не варто будувати далекосяжних планів щодо проекту Intermarium, поки не завершилася гаряча фаза конфлікту з Росією, вважають експерти. Власне, порушувати тему повноцінного створення «Міжмор'я» можна буде тільки тоді, коли ця ідея охопить широкі громадські групи і стане одним із трендів політичного життя всіх потенційних країн-

учасниць. Тоді об'єднання могло б підтягнути країни Східної Європи до членства в ЄС. Наприклад, сприяти перетворенню програми Східного партнерства в новий інтеграційний проект. Крім того, задля повноцінної реалізації ідеї «Міжмор'я» як інструменту стримування загрози зі Сходу, крім економічної складової, необхідно, щоб відбулося об'єднання військових сил, створення спільних підрозділів, синхронізація військових доктрин країн, що входять у цей альянс.

На сьогодні в цьому напрямі існує лише один проект – створення литовсько-польсько-української бригади. «Створення спільної литовсько-польсько-української бригади – це один з інструментів наближення до формування такого блоку. Це як раз той формат, де на практиці відпрацьовуються військові відносини, не без політичної складової», – зазначає О. Мельник. В. Кулик відзначає, що в перспективі, у разі повноцінного функціонування, забезпечення й підтримки, спільна литовсько-польсько-українська бригада може стати прототипом спільних збройних підрозділів союзників *Intermarium*. «Але це віддалена перспектива», – підкреслює політолог. Більш того, за його словами, для запуску проекту «Міжмор'я» важлива не тільки кооперація економічних потужностей країн-учасників цього об'єднання, синхронізація військової політики, а й наявність позарегіонального спонсора, «яким може виступити тільки США».

На сьогодні США хоч поступово і створюють сили швидкого реагування в Румунії, Польщі і країнах Балтії, але Україна поки не входить у цю зону особливих інтересів, констатує В. Кулик. І, незважаючи на те що ідею *Intermarium* озвучував ще в лютому глава впливової приватної розвідувальної організації Stratfor Дж. Фрідман, сьогодні вона не отримала розвитку в США. Хоча поява подібної альтернативної сили у Європі, яка стримувала б як Росію, так і Німеччину, виявилася б в інтересах США. В. Кулик зазначає, що «поки в Штатах не дозріє необхідність формування такого альянсу, говорити про життєздатність цього інтеграційного об'єднання досить складно».

Отже, Балто-Чорноморський союз залишається поки що на рівні ідеї, яка вкотре актуалізувалася в країнах Східної Європи на тлі незадоволення політикою ЄС та посилення конфронтації з Росією. Утім, за наявності політичної волі на втілення цієї ідеї в практичних рішеннях у сфері безпеки, зовнішньої політики, економіки, культурного співробітництва Балто-Чорноморський союз може стати реальною протипогою двом головним геополітичним гравцям Європи – ЄС та РФ. Україна могла б відігравати в Балтійсько-Чорноморському регіоні одну з головних ролей, оскільки є державою з найбільшою територією і населенням, а також багатьма ресурсами й можливостями, якими можна вигідно розпоряджатись. Тому участь у Балто-Чорноморському союзі, у разі його створення в майбутньому, може розглядатися як одна з можливих альтернатив майбутнього геополітичного вибору України.

Фактор Волинської трагедії в сучасних українсько-польських відносинах

На початку липня цього року в Польщі відбулася подія, яка не залишилася поза увагою громадськості і в Україні. Мова йде про ухвалу Сенатом Польщі резолюції, у якій вшановується пам'ять жертв Волинської трагедії та пропонується Сейму встановити 11 липня Національним днем пам'яті жертв геноциду, здійсненого українськими націоналістами проти поляків. А вже 22 липня, Сейм Польщі 442 голосами (утрималися – 10, проти – 0) ухвалив резолюцію, якою визнав події на Волині у 1943–45 рр. «геноцидом, вчиненим українськими націоналістами проти мешканців Другої Речі Посполитої». Разом з тим у резолюції зазначається, що «не можна ані замовчувати, ані перекручувати польські дії у відповідь щодо українських сіл, під час яких також гинуло цивільне населення». При цьому в ухваленому документі Сейм висловлює солідарність з Україною, яка бореться із зовнішньою агресією щодо збереження територіальної цілісності країни.

Резонансна резолюція була ухвалена, незважаючи на той факт, що раніше, у червні, з ініціативи відомих українських релігійних, політичних, державних і громадських діячів, інтелектуалів було направлено звернення до суспільства та державного керівництва Польщі із закликом утриматися від політичних заяв щодо історичних подій, які зокрема, можуть у подальшому бути використані третіми силами для загострення польсько-українських відносин. Натомість було запропоновано повернутися до традиції спільних двосторонніх державних відозв і разом встановити єдиний День пам'яті жертв польсько-українського конфлікту під час і після Другої світової війни.

Як наголошується у зверненні, «сучасна війна Росії проти України ще більше зблизила наші народи. Воюючи проти України, Москва веде також наступ проти Польщі і всього вільного світу... Пам'ятаймо також, що Київ і Варшава – це стратегічна східна опора всієї Європи. Маємо усвідомити, що приклад нашого взаємного порозуміння здатен стати зразком для всього європейського простору».

Без сумніву, Волинську трагедію можна назвати однією з найжахливіших та найкривавіших сторінок в історії двох народів. Якщо коротко описати події, що відбувалися в той період, то в 1943 році на Волині почалося військове протистояння між польською Армією Крайовою, яка хотіла відновити кордони країни станом на 1939 рік (тобто повернути собі Західну Україну, яка була загарбана СРСР), та вояками ОУН-УПА, які хотіли створити суверенну незалежну державу. Наслідком таких протистоянь стали десятки тисяч людських жертв з обох сторін конфлікту. У Польщі вважають, що в результаті етнічних чисток загинули понад 100 тис. поляків і 5–10 тис. українців. Натомість в Україні говорять про кілька десятків тисяч убитих поляків та до 20 тис. українців. І взагалі ставлення до подій на Волині та у

Східній Галичині 1943–1945 років в Україні та Польщі – різне. Польські історики покладають відповідальність за вбивства цивільного населення виключно на ОУН і УПА, а більшість українських істориків переконані у відповідальності за ці злочини обох сторін. Так за словами голови Українського інституту національної пам'яті В. В'ятровича, «конфлікт був багатошаровим». Зокрема, була не тільки політична, а й релігійна площина. На Волині зіштовхнулося українське православне населення і польське римо-католицьке. Й обидві сторони вдавалися до знищення цивільного населення.

На рівні керівників держав у 2003 році в цьому питанні було досягнуто певного консенсусу, коли президенти Л. Кучма та А. Кваснєвський виступили зі спільною заявою «Про примирення в 60-ту річницю трагічних подій на Волині». Тоді ж на Личаківському кладовищі у Львові був відкритий меморіал загиблим воякам Армії Крайової. А у липні 2013 року Сейм Польщі відмовився назвати Волинську трагедію геноцидом поляків.

Проте, останнім часом суперечності в питанні Волинської трагедії знову посилюються. За словами політичного експерта Є. Магди, вже рік між Україною і Польщею «постійно виникають якісь гострі кути». У 2015 р. після виступу у Верховній Раді тодішнього польського президента Б. Комаровського парламентарі ухвалили закон про декомунізацію. У законі, серед іншого, вшановуються вояки ОУН-УПА, яких у Польщі зі зрозумілих причин сприймають неоднозначно. Олії у вогонь додала і Київрада своїм нещодавнім рішенням про перейменування Московського проспекту на проспект Степана Бандери, яке було прийняте напередодні дня пам'яті загиблих під час Волинської трагедії та могло стати додатковим аргументом для деяких польських політиків. «Це рішення можна оцінювати по-різному, але Київрада діяла в межах своїх повноважень. Однак, у контексті нинішніх відносин із Польщею, яка залишається стратегічним партнером України, подібні дії не зовсім далекоглядні», – вважає Є. Магда.

При цьому дискусії навколо Волинської трагедії та підвищений інтерес до тих подій викликає сьогодні не стільки історичний аспект, як політичний. Особливо, з огляду на непростий шлях української євроінтеграції та ролі в цьому процесі Польщі, яка є найбільш послідовним та важливим захисником інтересів нашої країни в ЄС.

Для більш об'єктивної оцінки подій доцільно проаналізувати хронологію та ключові політичні фігури, що ініціювали розгляд даного питання на державному рівні у Польщі. Так, серед основних ініціаторів фігурує ім'я ще досить молодого за політичними мірками, проте достатньо амбітного депутата від правлячої партії «Право і справедливість» М. Дворчіка, який ще раніше підготував проект закону, яким пропонувалося встановити День пам'яті мучеництва кресов'ян 11 липня як день апогею протистояння «Кривава неділя». Але цей проект закону не знайшов продовження і пізніше замість нього М. Дворчік ініціював подання нижчого по рівню, але більшого за обсягом документу – проекту постанови Сейму на цю ж тему. В порівнянні з останнім подібним документом, який був прийнятий Сеймом ще влітку 2013 р. кількість польських жертв цього

конфлікту збільшилася на кілька десятків тисяч осіб. Проте, згідно з даними українських дослідників, за ці три роки не з'явилося жодних нових досліджень щодо Волинської трагедії, які б дозволили переглянути старі цифри. Тобто залишається незрозумілим, якими даними оперує М. Дворчік.

Також не зовсім зрозуміло, чиєю як саме варто розглядати ініціативу М. Дворчіка – як узгоджену позицію партії «Право і справедливість» чи як самочинні дії радикальної її частини, оскільки єдиного погляду на трагедію не було і всередині партії. А її лідер Я. Качинський перед обговоренням Волинської трагедії у Сеймі заявив, що символіка 11 липня не повністю відповідає контексту і причинам польсько-українського конфлікту, а тому пропонував визначити днем пам'яті його жертв іншу дату – 17 вересня. Така позиція Я. Качинського була прийнятною і для української сторони, оскільки більш точно відображала тогочасний період радянської та німецької окупацій, які вплинули на розвиток подій, а також факт знецінення людського життя в умовах війни, що дозволило цьому протистоянню набути жахливих обрисів. Таку ж позицію як офіційну пізніше озвучив і віце-міністр культури Польщі Я. Селлін під час виступу на парламентській дискусії. Проте, такий стан речей не влаштував М. Дворчіка, який розумів що проект його постанови без згоди партійного керівництва через нижню палату парламенту може не пройти до відзначення 11 липня, отже, депутат звернувся до одного із senatorів. Так, проект постанови Сейму після несуттєвої редакції перетворився на текст заяви Сенату та невдовзі був проголосований більшістю голосів.

Такий розвиток подій викликав досить різку реакцію у Верховній Раді, де вже готували пропозицію щодо спільної заяви обох парламентів, яка була б більш консенсусною. А рішення верхньої палати польського парламенту, було сприйняте українськими депутатами як неповага, що і призвело до ескалації емоцій, зустрічних звинувачень у науковій та юридичній неретельності формулювань заяви Сенату та скасування спільної зустрічі польсько-української парламентської групи.

Польські народні обранці, своєю чергою, відреагували на демарш українських колег. Відповідь українським депутатам і представникам духовенства у справі історичного примирення між Україною та Польщею в ефірі одного з українських телеканалів, озвучив вищезгаданий депутат польського Сейму М. Дворчік. Він виступив від імені 200 senatorів і депутатів, зокрема від партії «Право і справедливість». «Ми написали цього листа як друзі України і українців. Ми усвідомлюємо, що лише тісна співпраця Польщі та України і налагодження польсько-українських відносин сприятиме безпеці України. Ми хотіли б з розумінням підійти до цього питання і налагодити тісну співпрацю України і Польщі», – підкреслив він. Також М. Дворчік зауважив, що ухвалений документ не спрямований проти України або проти українців, як його дехто намагається представити. «По-перше, ми б хотіли віддати честь тим жертвам людиноббивства, які відбувалися у цей час. Кожен українець, кожна цивільна особа незалежно від національності повинні бути вшановані встановленням пам'ятного хреста».

Депутат передав занепокоєння своїх польських колег щодо історичної політики, яка проводиться в Україні, коли вшановуються особи, які мали неоднозначну історію за часів Другої світової війни. «З огляду на нинішню історичну політику в Україні, може статися так, що наступне покоління виросте і не буде розуміти, який погляд мають поляки на цю ситуацію. Нам потрібен ширий діалог, а не політичне з'ясування стосунків», – вважає М. Дворчік.

Серед іншого в своєму листі польські парламентарії відзначають, що в Польщі не вшановують людей, які мають на руках кров невинного цивільного населення. «Ми бачимо героїзм боротьби з нав'язаною після війни радянською владою, але не розуміємо, чому основи цієї боротьби слід шукати в діях, спрямованих проти цивільного населення. Ми розуміємо, що Україна потребує своїх героїв, але для майбутнього не однаково, яке минуле ми вибрали», – ідеться в посланні. В листі польські політики звернулися до українців із проханням підтримки у справі встановлення хрестів на могилах невинних громадян, які були вбиті на території Польщі та України. Польські депутати закликають утримуватися від дій, які можуть поставити стіну між українцями та поляками, і запевняють, що вони також утримаються від таких дій. М. Дворчік підкреслив, що Польща підтримувала, підтримує і надалі буде підтримувати Україну на її шляху до Європейського Союзу. Йдеться, також, про підтримку з боку Польщі скасування віз, а також підтримання санкцій проти Росії.

Інтерес останньої в погіршенні українсько-польських взаємин є більш ніж очевидним, оскільки втрата підтримки Польщі на шляху української євроінтеграції значно уповільнить цей процес, що в сумі з політичною та економічною нестабільністю в нашій державі може сприяти активізації та успіху діяльності проросійських політичних сил. Достатньо ілюстративним у зв'язку з цією тезою є намір депутатів Державної думи Росії від КПРФ на підтримку рішення польського Сейму запропонувати парламенту РФ розглянути заяву про визнання геноцидом Волинської трагедії. «Державна дума федеральних зборів Російської Федерації висловлює щирі співчуття польському народу у зв'язку з національною трагедією і глибоку солідарність з Сеймом Республіки Польща з питання визнання злочинів українських націоналістів на території Волині геноцидом. Ця заява Державної думи покликана відстояти правду про Велику Вітчизняну (Другу світову) війну, її героїв і жертв», – ідеться в документі.

Російські депутати переконані, що «захист пам'яті про історично значимі події того часу від політично мотивованих переоцінок та перекручень буде служити не лише запорукою неприпустимості і неможливості реабілітації нацизму і його пособників, а й поліпшить російсько-польські відносини».

З іншого ж боку, можливість розвороту України в протилежний від Європи бік навряд чи влаштує Польщу, для якої сьогодні Україна залишається не лише партнером, але і певною мірою, «буферною зоною», що забезпечує поляків від вкрай ненадійного сусідства.

Російський слід у суперечках і звинуваченнях навколо Волинської трагедії вбачає український громадський діяч, який підписався у зверненні до керівників Польщі та громадян цієї держави щодо історичного замирення між двома народами – академік, перший директор Інституту національної пам'яті І. Юхновський. «Це питання штучно інспіроване російською розвідкою, безумовно, що серед поляків є багато таких абсолютно безглузких ненависників України і прихильників Москви, крім того, підкуплених Москвою. І вся ця метушня, яка зараз зроблена в польському Сеймі, – це інспірована метушня, і мені дуже жаль, що поляки пішли на ту інспірацію. Не виключено, що зараз є дуже багато прикритих недругів України, які живляться кожною поганою інформацією про нашу державу».

Також І. Юхновський зауважує, що Волинське питання є постійним каменем спотикання між двома народами попри заклики представників різних середовищ до прощення. «Цей резонанс довкола теми Волинської трагедії буде і надалі зроблений поляками, підтриманий росіянами, поширений на європейські країни, уряди через те, що так звані санкції проти Росії наносять шкоду Росії, Україні, російський ринок для якої втрачений, але й наносять шкоду і різним європейським країнам – Угорщині, Італії, Франції. Там багато людей, які сприяють Росії більше, ніж Україні, тому вони будуть підтримувати ці дії польських екстремістів. Крапка не може бути поставлена через те, що, по-перше, існує безглузда політика Росії, яка за всяку ціну хоче знищити Україну, існують цілі групи населення в Польщі, які сприяють цій політиці Росії, негідній політиці. Це продовжуватиметься до тих пір, поки Україна не стане могутньою державою, поки її могутність стане не меншою, ніж могутність теперішньої Польщі. І ми маємо для цього всі природні передумови і виберемось з того хаосу, в якому ми є», – підсумував І. Юхновський.

У свою чергу політолог, директор Центру політичного аналізу «Стратегема», шеф-редактор аналітичного порталу «Хвиля» Ю. Романенко вважає, що союзниками Росії в цьому питанні стали «“генії” з націоналістичних кіл», які зробили все, щоб цей дискурс перетворився в мейнстрім в польсько-українських відносинах. «У Кремлі аплодують стоячи ідіотам з України та Польщі. Україна стрімко котиться до того, щоб опинитися в ситуації 1918–1920 років без ресурсів, союзників і в гордій самоті зі смертельно небезпечним ворогом. Проте з правильно названими перспективами. Українці так і не зрозуміли за сто років, що емоційні рішення, що лежать на поверхні, нічого, крім нових проблем не створюють...

Проблема має наступні наслідки. Якщо Україна матиме ворожу Росію, союзна їй Білорусь, союзна їй Туреччину, Румунію, готову взяти Буковину, користуючись слабкістю Києва, дружню Росії Угорщину і Словаччину, і ворожу або нейтрально ворожу Польщу, то які перспективи будуть у такої України? Які перспективи будуть в Україні, якщо станеться найгірше і вона втратить ще вихід до моря? При повному непротивленні США і Західної Європи? Ви думаєте що таке неможливо? Знаєте, 8–10 років тому мені

говорили, що війна з Росією неможлива і я фантазер», – зазначив Ю. Романенко.

Українська влада, очевидно, розуміє безперспективність ескалації конфлікту і робить кроки на шляху до примирення. Свідченням цього є той факт, що Президент України П. Порошенко, приїхавши до Варшави на саміт НАТО, вшанував пам'ять жертв Волинської трагедії. Зокрема, Президент поклав квіти до пам'ятника жертвам Волинської трагедії у Варшаві та запалив лампадку. Жоден з українських високопоставлених чиновників, які були з візитом у Варшаві, не відвідував Волинський сквер, де розташований пам'ятник. На думку політичного експерта Є. Магди, це був правильний виважений крок з боку П. Порошенка. «Треба сподіватися, що таким кроком Президент зумів перегорнути сторінку в польсько-українських відносинах. Адже Україна сьогодні перебуває в такій ситуації, коли розкидатися союзниками просто нелогічно... Власне, не тільки Україні, але й Польщі потрібно задуматися над тим, що такий конфлікт, по-перше, ослаблює позиції двох країн, по-друге, це лише на руку Росії. Кремль воює не тільки з Україною, а й з усією Європою. Москва прагне встановити контроль на європейській частині континенту», – наголосив експерт.

І вже 22 липня, як стало відомо про результати голосування у польському Сеймі, П. Порошенко на своїй сторінці у Facebook прокоментував ситуацію: «Шкодує щодо рішення польського Сейму. Знаю, багато хто захоче використати його для політичних спекуляцій. Однак, маємо повернутися до заповіді Івана Павла II – пробачаємо і просимо пробачення. Лише спільними кроками можемо прийти до християнського примирення і єднання. Лише разом зможемо з'ясувати всі факти трагічних сторінок спільної історії. І вірю, що ми продовжимо рухатися саме цим шляхом».

Своєю чергою у Міністерстві закордонних справ України спочатку закликали не політизувати Волинську трагедію і вирішили чекати подальшого розвитку подій. А вже після прийняття постанови парламенту Польщі про геноцид поляків на Волині з боку українців у 1943 році висловили занепокоєння з цього приводу. Про це заявив міністр закордонних справ П. Клімкін: «Сьогодні Сейм Польщі ухвалив постанову щодо Волинської трагедії. Перемогли емоції. Зміст документа викликає занепокоєння. Шкода, що Варшава не прислухалася до пропозицій українських урядовців, депутатів, видатних громадських діячів щодо необхідності діяти разом в цьому питанні – українським і польським історикам вивчити усі аспекти цієї трагедії, парламентам двох країн ухвалювати спільну заяву».

Посол України в Польщі А. Дешиця на своїй сторінці у Facebook назвав ухвалу Сейму Польщі «односторонньою політичною оцінкою подій»: «Надзвичайно прикро, що частина польських політиків, приймаючи постанову про вшанування жертв Волині, так і не врахувала неодноразових звернень та пропозицій української сторони щодо спільної оцінки нашої спільної трагічної історії. Шкода, що перевагу було надано односторонній політичній оцінці подій, а не фаховим міжнародним чи хоча б українсько-

польським експертним дослідженням та відповідним правовим висновкам того, що сталося», – резюмував А. Дециця. Що ж стосується подальшого розвитку подій, то Посол висловив упевненість у відповідній реакції з боку українських політиків та парламентаріїв. «... Напевно, нас чекає період взаємних звинувачень та заяв. І дай нам Боже всім мудрості, щоб це залишилося лише в площині політичних дебатів... Без сумніву, що нам самим потрібно відповідно оцінити свою історію і осудити ті дії та ті військові підрозділи, які відповідальні за злочини перед мирним населенням. Тим самим ми справедливо відмежуємо їх від загального героїчного процесу боротьби за незалежність та державність України. І в наших інтересах зробити це якнайшвидше», – сказав А. Дециця.

Рішення польського парламенту не стало несподіванкою для Українського інституту національної пам'яті. Ухвалу назвали закономірним результатом небажання розібратися з важкою історією та зростання антиукраїнської істерії в Польщі, яку провокують політичні сили, зокрема представлені в парламенті. Воно не має нічого спільного із вшануванням пам'яті загиблих, а є лише інструменталізацією конфлікту минулого для здобуття політичних дивідендів сьогодні. Голова інституту В. В'ятрович висловив жаль з приводу того, що цим рішенням Сейму не завершиться антиукраїнська хвиля, яка вже кілька місяців наростає у Польщі. На осінь там запланована прем'єра пропагандистського фільму «Волинь», який лише посилить одностороннє уявлення про польсько-український конфлікт у минулій війні. «Мені не соромно за українців у цій дискусії. І громадські, і політичні діячі працювали практично в унісон для того, щоб пам'ять про минулий конфлікт не стала джерелом нового. Запропонована вкотре українцями формула “пробачаємо і просимо вибачення” насправді є єдиним можливим форматом загоєння ран минулого. Але цього разу простягнута українцями рука зависла в повітрі», – зауважив В. В'ятрович та висловив сподівання, що попри зміни в польській політиці та завдяки зусиллям Інституту національної пам'яті, започаткований минулого року діалог істориків у форматі Українсько-польського форуму буде продовжено.

Заступник директора Інституту національної пам'яті України О. Зінченко також звернув увагу на негативні тенденції в цьому питанні. Він наголосив, що за кілька років історики розставили б усі крапки над «і» у спірних питаннях, але політики не захотіли чекати, а дехто в Україні вже оцінює теперішні польсько-українські стосунки як найгірші за весь час від проголошення незалежності. «До сесійної зали українського парламенту внесений проект постанови, який різко негативно оцінює останні рухи польських політиків, а найближче зібрання польсько-української парламентської асамблеї скасоване українською стороною. Здається, це сталося вперше за всю історію», – зазначив науковець.

І вже після голосування у Сеймі О. Зінченко оприлюднив через Facebook приголомшливу заяву: «Рішення прийняте. Тільки-но мене звинуватили у тому, що це я винний у катастрофі із голосуванням у Сеймі. Я виходжу з усіх проектів, які стосуються польсько-українського діалогу... Вибачте, у мене не

вистачає сил... По суті сьогоднішнього голосування у Сеймі я вже писав: це шлях в нікуди. Роки діалогу – коту під хвіст. Я не відчуваю у собі сил щось робити у цьому напрямку у найближчі роки. Був впевнений, що діалог можливий. Помилявся. Вибачте». Тобто, як бачимо під загрозою опинилося те співробітництво, що здійснювалось через різні проекти між двома країнами у питанні досягнення консенсусу щодо Волинської трагедії.

Резонанс навколо цих подій змусив польську сторону шукати пояснення своїм вчинкам і одним з ключових посилів не лише для українського, але і для європейського суспільства стало обґрунтування нею своєї позиції нібито масштабним (за останні роки) зростанням радикального націоналізму та суцільною «бандеризацією» України. Часткове пожвавлення націоналістичних сил хоч і має місце в Україні, (до речі, такі тенденції, на сучасному етапі, спостерігаються в багатьох країнах Західної Європи) проте, говорити про їх домінування на загальнодержавному рівні – не коректно. А «головні українські націоналісти» О. Тягнибок та Д. Ярош на останніх президентських виборах посіли відповідно 10-те та 11-те місце, набравши по близько 1 % голосів виборців. Хоча, такі дані, як правило, залишаються поза увагою польських ЗМІ.

Таким чином, можемо констатувати, що форсування польською стороною питання Волинської трагедії на даному етапі носить більш виражене політичне забарвлення. Серед причин можуть бути як спроби отримання політичної підтримки серед населення всередині Польщі, так і розпалювання українсько-польської ворожнечі третіми силами (зокрема Росією). Проте, така діяльність не піде на користь ні Польщі, в меншій мірі, ні Україні – в більшій. Виклики, перед якими сьогодні стоїть об'єднана Європа, та зовнішня політика Росії також мають бути єднальним фактором для наших країн (*Матеріал підготовлено з використанням джерел:*
<http://www.memory.gov.ua/news/ukhvala-polskogo-seimu-pro-volin-tse-ne-istorichne-rishennya-istorichne-neporozuminnya>; <https://www.facebook.com>;
http://dt.ua/UKRAINE/gromadski-diyachi-ukrayini-zaproponovali-polschi-vstanoviti-spilniy-den-pam-yati-pro-zhertvi-minulogo-210211_.html;
<http://www.radiosvoboda.org/a/27830515.html>; <http://wz.lviv.ua/news/178915-holova-obiednannia-ukraintsiv-u-polshchi-seim-vidkryv-skrynku-pandory>;
http://24tv.ua/hto_rozgoyduye_nenavist_mizh_ukrayintsyami_ta_polyakami_nav_kolo_volinskoyi_tragediyi_n701893; <http://tsn.ua/blogi/themes/politics/chi-stane-advokat-prokurorom-scho-ne-tak-v-stosunkah-polschi-ta-ukrayini-698996.html>;
http://24tv.ua/ru/volyinskaya_tragediya_kakie_perspektivy_i_zhdut_ukrainu_bez_polshi_n707994; <http://www.depo.ua/ukr/politics/-peremogli-emotsiyi-klimkin-zanepokoeniy-polskim-viznanniyam-22072016170600>;
http://ru.espreso.tv/news/2016/06/20/polskye_deputaty_napravyly_otkrytoe_pysm_o_ukraynskym_kollegam_po_povodu_ystorycheskogo_prymyrennya;
http://zmiya.com.ua/page/57847076422e8c3ba37078a4/ekspert_rozpoviv_chomu_ukrayina_ne_mozhe_viznati_volinsku_tragediyu_genotsidom_n704120;

http://24tv.ua/volinska_tragediya_chomu_znovu_rozgorivsyia_konflikt_mizh_ukrayinoyu_i_polshheyu_n704084; <http://www.5.ua/suspilstvo/volynska-trahediia-chy-vytrymaut-ukrainskopolski-vzaiemny-novu-kryzu-120452.html>).

М. Хтоменський, власкор СІАЗ НБУВ

Сучасний стан та перспективи вітчизняного військово-промислового комплексу

У спадок від СРСР Україні залишилася не лише потужна армія, а й не менш потужний військово-промисловий комплекс. Так, на момент здобуття незалежності на території України було розташовано близько 750 підприємств оборонної промисловості із загальною чисельністю персоналу близько 1,5 млн осіб. У виконанні оборонних замовлень брали участь 140 науково-технічних і науково-виробничих організацій. У цілому на частку України припадало близько 30 % всієї оборонної промисловості Радянського Союзу. Проте, як виявилось в умовах реальної військової агресії, за останні 20 років стан вітчизняної армії, її оснащення, як і діяльність військових підприємств, що мали б його забезпечувати, були незадовільними. Не в останню чергу цей факт спричинив серйозні втрати особового складу під час проведення АТО на Сході України.

Одним з перших кроків, які не сприяли зміцненню оборонного потенціалу нашої держави, стало ядерне роззброєння. У 1994 р. Україна, Російська Федерація, Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії і Сполучені Штати Америки підписали «Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї». Тоді Україна відмовилася від свого потужного потенціалу ядерної зброї, в обмін на, як виявилось, нікчемні гарантії поважати незалежність і суверенітет та існуючі кордони України. Російська Федерація, будучи однією зі сторін, що підписала цей документ, не лише не дотрималася його норм, а й сама анексувала Крим, і всіма можливими засобами підтримує військове протистояння на сході нашої країни. Після ядерного роззброєння велось свідоме, методичне «знищення» Збройних сил України, що проявилось в хронічному недофінансуванні, значному скороченні військовослужбовців і мізерній модернізації озброєння та військової техніки, тоді як кращі її зразки, що виробляв український ВПК, призначалися, переважно, для експорту.

На сьогодні спостерігаємо покращення ситуації, а саме значне збільшення бюджетних асигнувань на українську армію, підвищення зарплат військовослужбовцям, та чи не головний фактор для збереження життя наших захисників – модернізацію та поставки сучасних високотехнологічних видів озброєнь і техніки. В останньому компоненті акцент робиться, у першу чергу, саме на продукцію підприємств вітчизняного ВПК, що сприяє його переорієнтації на внутрішні потреби. Мова йде не лише про забезпечення

продукцією діючих оборонних підприємств, а й про відновлення виробництва тих підприємств, що нині розташовані на непідконтрольних територіях. Також ідеться про розробку й впровадження нових видів озброєння та техніки різного цільового призначення.

Одним із стовпів, на якому тримається вітчизняний ВПК, є державний концерн «Укроборонпром», до складу якого нині входять понад 100 підприємств ВПК України з такими напрямками діяльності: підприємства бронетанкової техніки, артилерійського озброєння, автомобільної, інженерної та спеціальної техніки; підприємства суднобудування та морської техніки; підприємства авіабудування та авіаремонту; підприємства радіолокації, радіозв'язку та систем протиповітряної оборони; підприємства високоточного озброєння та боеприпасів; спецекаспорти. Головною метою діяльності концерну є ефективне державне управління оборонно-промисловим комплексом України та підвищення ефективності діяльності підприємств «Укроборонпрому».

За період проведення АТО «Укроборонпром» значно покращив показники своєї діяльності. Так, за підсумками 2014 р. концерн виконав державне оборонне замовлення на 100 %. За друге півріччя 2014 р. на підприємствах концерну створено 2000 додаткових робочих місць, а ще 13 підприємств концерну стали прибутковими. Крім того, за друге півріччя 2014 р. погашено 46 млн грн заборгованості перед працівниками підприємств, що входять у його структуру.

У 2015 р. «Укроборонпром» став прибутковим і приніс 1,6 млрд грн. А до бюджету лише у вигляді податків надійшло більше 3 млрд грн відрахувань. За 2015 р. концерн, де працює 80 тис. осіб, поставив Міноборони і Нацгвардії 1441 одиницю нової та модернізованої техніки та озброєнь, 1963 одиниці капітально відремонтував, а ще відновив 3794 агрегати. А саме 673 одиниці бронетехніки, 275 одиниць автотехніки, 135 паливозаправників, 59 одиниць інженерної техніки, 3 РЛС, 53 одиниці авіатехніки, 1830 ракетно-артилерійських зарядів та ін. За 11 місяців 2015 р. лише чотири провідні бронетанкові заводи передали замовникам 197 бронемашин, флагманами з цього напрямку стали, як уже добре відомі танк «Оплот», БТР-4Е, БТР-3Е, так і новинка «Дозор-Б» – легкий бронетранспортер, який вдалося фактично за рік поставити на виробництво на Львівському бронетанковому заводі. У серпні 2015 р. випустили першу партію «Дозор-Б», потім були тривалі випробування Міноборони і в листопаді він уже був прийнятий на озброєння. Тепер на його базі планується створювати медичний автомобіль, техніку розвідки, керування вогнем, машини з різними бойовими модулями та ін. «Дозор-Б» – легкий, економічний та недорогий, а також він має непоганий експортний потенціал.

Також планується створення в Україні власної важкої бойової машини піхоти на новітній платформі.

У стратегії «Укроборонпрому» 2016 р. визначений як період розробки нових видів озброєнь. Створювати нову техніку військового призначення будуть як вітчизняні профільні КБ, так і спільно з провідними світовими

організаціями. Серед найбільш перспективних можна виділити співпрацю з польською компанією Huta Stalowa Wola. На базі харківського Конструкторського бюро ім. Морозова є проекти створення 120-мм самохідного міномета на шасі БТР-4Е і 155-мм самохідної гаубиці на базі танка «Оплот», ці розробки можуть дозволити українській армії, за потреби, дати адекватну відповідь при застосуванні нового покоління російської бронетехніки «армата».

А вже у 2017 р. «Укроборонпром» має намір представити власні розробки безпілотної бойової техніки, при цьому не лише повітряної, а й наземної бронетехніки. Основним же стратегічним завданням концерну є забезпечення української армії сучасною технікою та покращення позицій на світовому ринку інноваційного озброєння та аерокосмічної продукції.

Зі слів генерального директора «Укроборонпрому» Р. Романова, за останні роки вдалося не тільки зберегти промисловий потенціал українського ВПК, а й стабілізувати роботу підприємств, провести необхідний мінімум модернізації виробництв, щоб вони змогли випускати сучасну затребувану техніку в необхідній кількості та налагодити систему управління і комплектації. «А тепер нам потрібні замовлення від держави. Ми готові забезпечити армію технікою і стати локомотивом промисловості, але потрібне державне замовлення», – резюмував Р. Романов.

У своїй діяльності керівництво «Укроборонпрому» активно залучає не лише нові розробки і технології, а й нових партнерів. Зокрема була налагоджена співпраця з провідними вітчизняними ВНЗ, зокрема з Київським університетом, КПІ, ХАІ, Києво-Могилянською академією, загалом із 45 ВНЗ. Одним з результатів такої співпраці стало впровадження в серійне виробництво повністю українського безпілотної. Є також і інші розробки, як наприклад – система визначення пострілу, пристроями на їх основі можна комплектувати не тільки бронетехніку, а й кожного солдата. Все це – цілком українські ноу-хау, які крім всього значно дешевші за зарубіжні аналоги.

За словами заступника генерального директора «Укроборонпрому» Ю. Пащенко, підписання меморандумів з науковцями є чітким сигналом для українських підприємств. «Це пряма вказівка на співпрацю з науковцями, з університетами, академічними закладами в питаннях створення новітніх зразків військової техніки й озброєння. Я переконаний, що підписання меморандумів має абсолютно практичне значення», – наголосив представник концерну.

Також Ю. Пащенко зазначив, що співпраця з науковцями відкриває роботу зі створення новітніх зразків озброєння, які відповідатимуть вимогам Міністерства оборони України. «Сьогодні ми побачили, що активна співпраця з університетами та їхні розробки можуть бути невід'ємною і надзвичайно важливою складовою частиною для вдосконалення і створення окремих новітніх зразків озброєння. Тут ми бачимо фактично весь спектр: новітня бронетанкова техніка, зразки артилерії, безпілотні літальні комплекси, апаратура для радіоелектронної розвідки і боротьби, стрілецька зброя», – підкреслив він.

Окремим напрямом діяльності концерну є імпортозаміщення. Оскільки більшість підприємств ВПК країн колишнього СРСР залишаються взаємозалежними. У цьому аспекті вітчизняні підприємства ВПК у першу чергу намагаються замінити номенклатуру російських комплектуючих до української техніки. Так, в «Укроборонпромі» склали перелік з 8 тис. таких позицій та підписали меморандуми з обласними державними адміністраціями. Тепер керівники відповідних обласних структур пропонують заводам і фірмам, що розташовані на їх території, освоїти виробництво деталей для потреб «Укроборонпрому». І хоча процес тільки розпочався, вже є непогані результати. Так, 114 підприємств різної форми власності, які не входять до концерну, освоїли виробництво та почали постачати на підприємства ВПК близько 250 найменувань таких виробів.

Ще одним напрямом діяльності вітчизняного ВПК є кооперація з іноземними партнерами. Зокрема, на даний час існують спільні розробки зі встановлення 120-мм міномета на базу БТР-4Е, розробка САУ 155-мм за стандартами НАТО, а також спільні розробки з виготовлення авіаційних двигунів, машин керування вогнем і розвідки, машин евакуації з поля бою та санітарних машин, безпілотного тактичного комплексу, здатного нести бойове навантаження, РЛС нового покоління, яка зможе перевершувати «Кольчугу», ракетні комплекси «Корсар» та ін. Для реалізації цих та інших спільних проектів «Укроборонпром» підписав угоди з компаніями із США, Франції, Італії, Канади, Польщі, Чехії, Туреччини, Індії та інших країн. А про орієнтованість на співпрацю з провідними світовими компаніями та НАТО яскраво свідчить той факт, що 50 працівників концерну мають сертифікат офісу НАТО для роботи зі стандартами Альянсу. Двадцять три підприємства «Укроборонпрому» мають досвід роботи зі стандартами та системами НАТО. В офісі «Укроборонпрому» свій кабінет має офіційний представник НАТО.

Що стосується конкретних видів озброєння, то тут робота з модернізації та переоснащення ведеться одночасно за всіма напрямками. А розуміння необхідності розвитку вітчизняного ВПК є і серед вищого державного керівництва. Зокрема, Президент України П. Порошенко, виступаючи на урочистій церемонії вручення дипломів випускникам Харківського університету Повітряних сил ім. Івана Кожедуба, нагадав, що дотримуючись зобов'язань у рамках Мінських домовленостей Збройні сили України наразі не застосовують бойову авіацію. Однак авіатори несуть бойове чергування з протиповітряної оборони держави, виконують завдання з перевезення поранених, особового складу, військового майна. При цьому, усвідомлюючи роль і місце військової авіації у питанні захисту повітряних рубежів держави, 2016 р. визначено роком Повітряних сил. У поточному році на відновлення техніки виділено близько 2,5 млрд грн. «Це дозволить армії отримати з ремонту близько 50 літальних апаратів з відновленою боєздатністю: 35 літаків, решта – гелікоптери. Близько половини з них пройдуть глибоку модернізацію», – підсумував П. Порошенко, зауваживши, що вітчизняні ремонтні підприємства вже опанували технології замкнених циклів ремонту основних типів військової авіаційної техніки. А наявні потужності дають

можливість модернізувати практично всю номенклатуру авіаційної техніки та майже наполовину підвищити коефіцієнт її бойового застосування. У Повітряних силах уже сьогодні використовуються понад 30 відремонтованих і модернізованих літаків різних типів МіГ-29, Су-24, Су-25 та Л-39.

Президент також повідомив, що планується поповнення авіаційного парку українського війська. «Близькою перспективою є закупівля спеціальних літаків на базі вітчизняного транспортного літака Ан-148, модернізація до 2020 року десятків літальних апаратів винищувальної, ударної та розвідувальної авіації, створення нових керованих авіаційних засобів ураження, засобів радіоелектронної боротьби, повітряної розвідки. Значний розвиток набула розробка і виробництво безпілотних літальних апаратів», – резюмував П. Порошенко.

Не менш амбітними є плани щодо відновлення Військово-Морських сил України, які після анексії Криму у 2014 р. зазнали значних втрат. Зокрема, російські війська захопили підводний човен «Запоріжжя»; три корвети – «Луцьк», «Хмельницький» та «Тернопіль», який спустили на воду лише в березні 2002 р., і останнім часом він регулярно брав участь в операції НАТО «Активні зусилля» з боротьби з контрабандою в Середземному морі; ракетний катер «Придніпров'я»; морські тральщики «Чернігів» та «Черкаси»; протидиверсійний катер «Феодосія» та великий десантний корабель «Костянтин Ольшанський», який ще у 2011 р. виконував завдання з евакуації громадян України з Лівії, де вирувала громадянська війна. Проте Україні вдалося зберегти флагман флоту – фрегат «Гетьман Сагайдачний»; середній десантний корабель «Кіровоград»; десантний катер «Сватове»; ракетний катер «Прилуки»; два рейдові катери U172 і U173 та сторожовий катер «Скадовськ».

У Міністерстві оборони анонсували відродження Військово-Морських сил України та заявили про готовність вже до 2020 р. спустити на воду 30 бойових кораблів і катерів. Щоправда, такий оптимізм не поділяють експерти, акцентуючи увагу на тому, що сьогодні Україна фінансово не може дозволити собі будувати бойові кораблі, тоді як максимально наближеним до сучасних реалій може стати випуск малих артилерійських або ракетних катерів, які могли б стати основою для швидкохідного та маневреного, так званого, «москітного флоту».

Проте, незважаючи на певний скептицизм експертів, процес оновлення флоту вже розпочався. Так, спікер Міноборони О. Гаврилюк зазначила, що вже побудовано два малі броньовані артилерійські катери («Гюрза-М», оснащені бойовим модулем, з озброєнням різного калібру та двома протитанковими ракетними комплексами «Бар'єр» з лазерною системою наведення), які спущено на воду на «Ленінській кузні» в листопаді минулого року), та триває виробництво ще чотирьох, а також відомство уклало державний контракт із київським заводом «Ленінська кузня» на будівництво ще двох десантних катерів.

Звичайно, такі цифри не дають змоги говорити про повне відновлення українських ВМС. За розрахунками аналітиків, на які посилається член

парламентського Комітету з питань національної безпеки і оборони, координатор групи «Інформаційний спротив» Д. Тимчук, вітчизняний флот має складатися з двох-трьох фрегатів для участі в антипіратських операціях і роботи в океанській зоні, 10–12 корветів і хоча б п'яти підводних човнів. Ще одним елементом має бути потужна берегова інфраструктура, яка сама по собі вимагає мільярдних вкладень. При цьому зауважимо, що такі розрахунки аналітиків були актуальні ще до анексії Криму.

Згадав Д. Тимчук і про корвет проекту 58250 «Володимир Великий» – перспективний тип корветів Військово-Морських сил України, розроблений казенним підприємством «Дослідно-проектний центр кораблебудування» в м. Миколаїв, будівництво якого почалося у 2011 р. «Але ми не побудували жодного такого корабля, і зараз я не бачу ніякої фінансової можливості щорічно штампувати корвети або фрегати», – заявив Д. Тимчук. Корвет «Володимир Великий» передбачалося зробити повністю сумісним із стандартами НАТО та оснастити передовим обладнанням. Експерт у сфері ВПК, колишній заступник гендиректора «Укроборонпрому» М. Глушенко оцінив вартість одного такого корабля в 300 млн дол., а плани стосовно будівництва з 2011 до 2026 р. десяти подібних судів назвав «теорією, далекою від практики».

Станом на сьогодні, за оцінками виробника, корпус корвета готовий на 80 %, а загальна технічна готовність корабля становить 17 %. Проте нині, за словами директора інформаційно-консалтингової компанії Defence Express С. Згурця, будівництво корвета заморожено. «Тому, коли ми говоримо про 30 кораблів, які передбачається побудувати до 2020 року, очевидно, мова йде про катери типу “Гюрза”, “Кентавр” (перспективний тип штурмових катерів української розробки, здатний вирішувати бойові завдання в морській та річковій акваторії, а також здійснювати висадку десанту) і ракетний катер “Лань” (катер, оснащений протикорабельними ракетами. На його базі вже були побудовані три артилерійських катери для берегової охорони В’єтнаму), які ми гарантовано могли б зробити», – припустив С. Згурець.

Крім того, у рамках роботи з виготовлення сучасних засобів радіоелектронної розвідки, планується відновлення виробництва «кольчуг» на евакуйованому з Донецька підприємстві. Зокрема, таке завдання перед українським ВПК поставив глава РНБО. «Одним з пріоритетних завдань української оборонної промисловості має стати якнайшвидше відновлення серійного виробництва сучасних комплексів дальньої радіотехнічної розвідки “Кольчуга КЕ”», – заявив секретар РНБО О. Турчинов. За його словами, виробництво, має бути налагоджене на евакуйованому з Донецька в Запорізьку область ПАТ «Топаз». Крім «кольчуг», планується налагодити на київських підприємствах виробництво універсальних станцій контролю радіоелектронної та цільової обстановки нового покоління розробки НДІ «Квант-радіолокація». «Наявність в ЗСУ таких сучасних засобів радіотехнічної розвідки та радіоелектронної боротьби дозволить своєчасно викривати наміри противника, подавляти його електронні засоби зв'язку та управління, блокувати застосування БПЛА, приймати швидкі рішення в

складних умовах ведення сучасного бою та досягати перемоги», – підсумував О. Турчинов.

Також варто відзначити надходження в розпорядження українських прикордонників сучасного бронеавтомобіля з протимінною системою «Тритон». Він, серед іншого, оснащений радаром і тепловізором, дизель-генератором, автономною системою опалення та кондиціонером. Завдяки наявності супутникової системи забезпечений можливістю цілодобової передачі даних. Може перевозити для виконання бойових завдань наряди військовослужбовців у кількості до чотирьох осіб.

Навесні цього року Міністерство оборони України повідомило про прийняття на озброєння вдосконаленого піхотного кулемета КМ-7,62. Також на заводі «Маяк» в Києві модернізували радянський кулемет Калашникова та запустили його у виробництво. Сучасний український піхотний кулемет має кращі характеристики серед аналогів такого зразка, які виробляються в Україні на даний момент. Він зручний в експлуатації, полегшений на 1,5 кг, маневрений і надійний. Дає змогу вести безперервний вогонь у будь-який час доби, оскільки в його комплект входить як оптичний, так і нічний приціл. Свідченням успішності цієї розробки є те, що копії українського ПКМ-7,62 виготовляються в Китаї, Румунії та Болгарії.

Нещодавно міністр МВС А. Аваков на своїй сторінці у Facebook розповів про надходження на озброєння армії високомобільного портативного військового комплексу «Стугна-П». Він дав високу оцінку цьому протитанковому комплексу вітчизняного виробництва, охарактеризувавши його систему управління як швидку напівавтоматичну, зручну і таку, що має відмінну навігацію пострілу. Також він звернув особливу увагу на мобільність комплексу, що дає можливість виконувати бойові завдання на пересіченій місцевості та за умов, що швидко змінюються.

У питанні модернізації та переоснащення ЗСУ багато уваги приділяється розвитку сучасного програмного забезпечення, яке значно підвищує ефективність ведення бойових дій. Останнім часом українські військові активно використовували волонтерські балістичні калькулятори на базі ПК Trimble компанії UDC, проте вже найближчим часом українських військових мають озброїти системами керування вогнем артилерійського підрозділу «Кропива» від UA.RPA та ВАТ «Ленінська кузня», а також системами керування артилерійським вогнем ГІС «Арта».

У свою чергу конструктори Харківського тракторного заводу планують модернізувати існуючий парк САУ 2С1 «Гвоздика» шляхом встановлення сучасного двигуна Volvo, заміни системи зв'язку, встановлення нового електрообладнання та сучасної системи навігації вітчизняного виробництва.

І це далеко не вичерпний перелік позицій новітньої чи модернізованої військової техніки та озброєння, є ще такі, що перебувають на стадії розробки або інформація щодо них може бути засекреченою. Разом з тим проводиться значний обсяг ремонтних робіт. Зокрема зі слів речника

Міністерства оборони Д. Гуцуляка, з початку АТО відомство відновило майже 50 тис. одиниць військової техніки

Утім, поряд з позитивним зрушеннями залишаються і окремі негативні моменти. Зокрема триває військове співробітництво з РФ (уже після початку АТО на Сході України). Або той факт, що київський бронетанковий завод понад 10 років працює на експорт, поставляючи БТР-3 у різні країни світу, але бронетранспортер так і не прийнятий на озброєння ЗСУ. Військові експерти стверджують, що закупівля таких БТР (вартість одиниці понад 600 тис. дол.) для армії просто не по кишені, а для українського бюджету значне навантаження. Тому військові генерали знаходять у ньому масу «недоліків» і відмовляються від закупівель. Натомість міністр МВС А. Аваков знайшов у ньому багато переваг і закупив його для свого відомства та має намір це робити надалі. Чи така ганебна практика, коли, незважаючи на те що українська армія поповнюється новою військовою технікою, військовослужбовці із зони АТО не перестають скаржитися, що їм доводиться воювати на старій, тоді як нові зразки використовуються десь у тилу. Також бійці АТО звертають увагу на погане забезпечення запасними частинами не тільки до старої радянської техніки, а й до нової. Але це вже питання швидше до військового керівництва.

Проте, незважаючи на всі негаразди, з якими зіштовхнулася Україна в останні роки, діяльність вітчизняного ВПК значно пожвавилася. Це є позитивом не лише для української армії, яка зможе отримати сучасні високотехнологічні зразки озброєння та військової техніки для виконання поставлених завдань, особливо під час військової агресії з боку РФ, – розвиток вітчизняного ВПК може слугувати значним поштовхом для економіки України. Аргументом на користь цієї тези є успішна участь України в міжнародних виставках озброєнь, зокрема в найбільшій у світі виставці озброєнь та військової техніки Eurosatory 2016, яка проходила в червні у Франції. На виставці Україна представила свою продукцію і завоювала визнання. Серед інших зразків продукції вітчизняного ВПК протитанкові ракетні комплекси (ПТРК) «Скіф» і «Корсар» від КБ «Луч» українського виробництва виявилися серед кращих зразків озброєння, представлених на Eurosatory 2016. На стенді «Укроборонпрому» було представлено макети протитанкових ракетних комплексів, нових зразків бронетанкової техніки і танків «Оплот», автоматичних гармат і мінометів, також представлений натурний зразок бронетранспортера «Дозор-Б».

Звісно ж, неможливо за один-два роки докорінно змінити український ВПК, який за часи незалежності з кожним роком все більше занепадав. А для того, щоб ВПК міг більш-менш успішно розвиватися, необхідно не тільки реформувати його, але й виділяти з бюджету не менше 3 % ВВП на закупівлю і виробництво сучасних озброєнь. Нагадаємо, у 2016 р. на оборонний сектор у цілому передбачено виділення з бюджету 113,6 млрд грн, близько 5 % ВВП. Половину цих грошей отримає Міністерство оборони України. Разом з тим у парламенті зареєстровано законопроект № 4915 (він був внесений у базу ВР 7 липня цього року), поданий урядом, яким

передбачено внесення змін до Перехідних положень Податкового кодексу щодо звільнення від сплати ПДВ продукції оборонного значення.

Таким чином, можна сподіватися, що всі ці кроки сприятимуть розвитку українського ВПК, який, у свою чергу, стане запорукою сильної армії та локомотивом економічного зростання за рахунок створення нових робочих місць та експорту конкурентоспроможної продукції (*Матеріал підготовлено з використанням інформації таких джерел: <http://www.president.gov.ua/news/prezident-vidrozhennya-ukrayinskogo-vpk-nezvorotnij-proces-36891>; <http://www.president.gov.ua/news/aviaciya-maye-butitivyeyu-siloyu-sho-zdatna-strimati-agresor-37449>; http://dt.ua/UKRAINE/v-ukrayini-mozhut-vidnoviti-virobnictvo-kolchug-212081_.html; <https://ukr.media/business/266135/>; http://vgholos.com.ua/photo/ukroboronprom_u_lvovi_pidpysav_7_memorandumiv_pro_spivpratsyu_z_vyshamy_ukrainy_foto_206925.htm; <http://ubr.ua/finances/taxes/ukrainskuu-oboronku-hotiat-osvobodit-ot-nalogov-415752>; <http://www.segodnya.ua/ukraine/ukraina-sozdaet-moskitnyy-flot-720109.html>; <http://112.ua/statji/gvozd-v-grob-zdravogo-smyslapochemu-ukraina-torget-oruzhiem-so-stranoy-agressorom-318430.html>; <http://expres.ua/news/2016/06/13/189783-paryzh-ukroboronprom-pryviz-zrazok-suchasnogo-bronetransportera>; <http://www.5.ua/suspilstvo/minoborony-vidnovyla-maizhe-50-tys-viiskovoi-tekhniky-z-pochatku-ato-hutsuliak-117081.html>; <http://nr2.com.ua/publications/Kak-budto-i-net-voyny-Ukraina-i-Rossiya-vtiharya-prodolzhayut-torgovat-oruzhiem-120835.html>).*

Партійна позиція

А. Потіха, наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Спроби відродження партії «Демократичний Альянс»

9 липня в Києві відбувся позачерговий з'їзд партії «Демократичний Альянс», на якому було прийнято програмну заяву, у якій делегати та члени партії задекларували початок роботи над новою партійною програмою «ДемАльянсу». Ця програма має стати «об'єднавчою платформою нової політичної сили». Планується, що цю програму буде затверджено на наступному з'їзді восени поточного року.

В її розробці братимуть участь експерти та регіональні організації партії. «Нова програма стане також основою для розбудови на основі “Демократичного Альянсу” першої в Україні об'єднаної сучасної політичної партії, яка, на відміну від політичних проектів “під вибори”, будуватиметься і діятиме за трьома головними принципами: відкритість і підзвітність суспільству (партія працює для людей, а не в інтересах вузького кола замовників); фінансова прозорість (лише чесні гроші в політиці здатні розірвати злочинне коло корупції в країні); колективне лідерство (не партія одного імені, а інституція, яка об'єднує велику кількість відповідальних

лідерів на всіх рівнях і в усіх сферах життя українського суспільства заради реалізації програмних ідей)», – зазначається в програмній заяві.

Окрім цього в програмній заяві наголошується, що «ДемАльянс» робить свій вибір на користь євроатлантичного простору, визначеного Революцією Гідності. Це цінності, які були покладені в основу сучасної європейської цивілізації, – права та свободи людини, якісна освіта, високі стандарти життя, приватна ініціатива як основа добробуту людини і суспільства, самоврядування громад і відповідальне лідерство – мають стати основою нової України.

Стратегічною метою «ДА» має стати побудова відкритої країни як частини великого розвиненого світу, інтегрованої у світовий економічний і культурний простір. «Країна, в якій можна вільно висловлювати свої думки, працювати та розвивати бізнес, будувати власний добробут із користю для суспільства. Країна, в якій будь-яка ксенофобія та дискримінація людини є неприйнятними», – наголошується в програмній заяві.

Під час з'їзду було обрано оновлений керівний склад партії. Співголовами оновленої партії «Демократичний Альянс» стали її нинішній лідер В. Гацько та народний депутат (фракція «Блок Петра Порошенка») С. Заліщук, членами правління партії стали 11 осіб, серед яких – народні депутати С. Лещенко та М. Найєм (фракція «БПП») і В. Пташник (позафракційна). Членами правління партії також стали экс-заступник міністра освіти і науки України О. Дерев'янка, экс-заступник міністра екології і природних ресурсів С. Коломієць, нинішні члени правління «ДемАльянсу» М. Черкасенко та З. Буйницька, співзасновники Громадянської платформи «Нова країна» А. Длігач та В. Оленченко. Співголови «ДемАльянсу» С. Заліщук та В. Гацько також стали ленами правління партії.

Лідери «ДА» наголошують, що їх ключовим завданням на даний момент є ребрендинг партії і розробка чіткої ідеологічної платформи. На думку експертів, саме ідеологічна складова стане головною больовою точкою «ДемАльянсу». Причин багато, ключова одна: більшість провідних політичних партій підміняють ідеологію популістською риторикою, завдяки чому тримаються на плаву, тому як хочуть підтримки як з боку пенсіонерів, так і з боку представників бізнес середовища. Яку ідеологію сповідує та чи інша політична сила, мало хто може аргументовано пояснити. Навіть ті депутати Верховної Ради, які влились в «ДА», поки що чітко визначити ідеологію партії не можуть, але обіцяють, що партія матиме чіткі ідеологічні орієнтири.

Окрім цього, головуєчий на з'їзді М. Найєм зазначив, що нові особи, які вливаються в «ДемАльянс», не ставлять за мету підпорядкувати собі цю політсилу, а хочуть зробити свій внесок в її розвиток і створити потужну силу в українській політиці.

Виступаючи на з'їзді, нардеп С. Лещенко наголосив, що майбутня партія має стати зразком прозорості. Він також вважає, що нове об'єднання має продовжувати переговори з іншою партією, що формується та яку створюють

колишні заступники Генпрокурора України Д. Сакварелідзе та В. Касько, депутат В. Чумак та інші політичні і громадські діячі.

Як інформують ЗМІ, планувалось створити об'єднану потужну політичну силу, яку мав би очолити голова Одеської ОДА М. Саакашвілі. Однак, переговори зайшли в глухий кут – «група грузинів та Чумака» відстоювала ідею створення проекту з нуля, з чітким лідером. Натомість група «ДемАльянсу» та молодих депутатів хотіли створювати партію на базі вже існуючої сили з колективним лідерством через небезпеку «перетягування ковдри» з боку М. Саакашвілі.

Як результат, ні М. Саакашвілі, ні впливових і знакових однодумців з інших груп на з'їзді «ДемАльянсу» не було: ані з формальним привітанням, ані з пропозиціями.

Представники «ДемАльянсу» відзначають, що консультації з приводу співпраці зараз не надто активні і не є конструктивними. Останнім часом переговорів не було, «ДА» зайнятий своїми проблемами, а «група грузинів та Чумака» своїми.

Як зазначив лідер «ДемАльянсу» В. Гацько, не варто перетворювати процес переговорів в безкінечний процес. «Ми розуміли, що потрібно зараз щось робити. Там такого розуміння не було, і ось вся різниця. Діалог і далі продовжується, ми зустрічаємося, проговорюємо. Всі ті, хто ставить хрест на наше об'єднання, працюють на розкол», – зазначив В. Гацько.

Проте, деякі експерти не надто вірять в щирість політиків і вважають, що партія «Демократичний Альянс» нічим особливим не відрізняється від інших і буде залежати від деяких олігархів, адже існувати на одні лише партійні внески буде проблематично. Навіть якщо припустити, що в оновлений «ДемАльянс» вступлять десятки тисяч рядових українців, навряд чи їх пожертвувань вистачить на проведення повноцінної виборчої кампанії, та й взагалі – безперебійне буденне функціонування партії.

За інформацією ЗМІ, найбільшим спонсором «ДемАльянсу» є О. Кардаков – власник ІТ-фірм «Інком» і «Датагруп». На початку року він перерахував партії 532 тис. грн (260 тис. в січні і 272 тис. в лютому). За версією журналу «Форбс», в 2014-му О. Кардаков зайняв 69-е місце в списку найбагатших українців.

Політичний блогер С. Іванов взагалі вважає, що оновлений «Демократичний Альянс» за участі С. Лещенка та М. Найєма не є повноцінною інновацією в українському політикумі. «Я не бачу перспективи в цієї партії. Незважаючи на мою симпатію до деяких членів, це штучно створений феномен. Партія об'єднана на компромісах декількох олігархів, серед яких – Григоришин, Ахметов, Львовчкін. Вони згрупували під одним крилом “молодих пасіонаріїв”», – зазначив С. Іванов.

За його словами, була така ідея, ще перед 2014 р. створити партію Майдану. Тоді М. Найєм і С. Лещенко були зайняті переговорами з Ю. Тимошенко, а потім перейшли до блоку П. Порошенка. «Це не ідеологічна партія, там зібралися люди із суперечливими концепціями світосприйняття та внутрішніми парадигмами. Партії за кордоном збирають

своїх однодумців чи людей, у яких є спільна стратегія. У “ДемАльянсу” немає ні стратегії, ні програми. Це партія піару», – наголосив блогер.

Як відомо М. Найєм, С. Лещенко та С. Заліщук уже тривалий час не знаходять порозуміння в парламенті з представниками «БПП» і «НФ», тому і шукали можливість створити незалежну політичну партію. Однак до реальних дій вони приступили зовсім недавно. Будувати партію, що називається, з нуля М. Найєм з колегами не стали, домовившись з лідером «Демократичного Альянсу» В. Гацьком про оновлення очолюваної ним політсили.

Детальніше про причини свого рішення повідомила народний депутат від «Блоку Петра Порошенка» С. Заліщук. За її словами, вони приєдналися до цієї платформи, щоб створити можливість об'єднання великого кола фахівців – і політичних, і громадських.

В інтерв'ю журналістам вона зазначила: «Напевно, ви пам'ятаєте, що ця історія не нова і ще під час Євромайдану різні громадські та політичні ініціативи почали говорити про створення такої політичної сили. Тоді не вдалося цього зробити на дострокових парламентських виборах в 2014 році».

За словами С. Заліщук, тоді не готові були самі політики, не було можливості: тоді між оголошенням про дострокові вибори і самими виборами було всього три місяці. «Не було достатньо нормального законодавчого поля. Тому зараз, я б сказала, склалася така ситуація, коли нарешті сили об'єдналися для того, щоб запустити цей процес політичного об'єднання на платформі “ДемАльянсу”», – наголосила С. Заліщук.

Проте, як зазначив Т. Чорновіл, ці політики вимушені шукати собі нову політичну силу з можливістю залишитись в політиці. «З одного боку, у Лещенка та Найєма немає майбутнього в БПП, як і в інших партіях теж, адже Лещенко пересварився з усіма видатними політиками. У мене враження, що це спроба самореалізації: є люди, достатньо активні, пасіонарні, хочуть щось робити, але у них весь час виникає внутрішня конфліктність, вони недружні і дуже часто максималісти. Я сам це переживав, тому дуже добре розумію психологічний момент: ми ж кращі, ми можемо щось робити», – зазначив політик.

За його словами, називаючи себе праволіберальною силою, вони хочуть зайняти нішу поміркованих центристських соціал-демократів, які хочуть контролювати і, безумовно, чесною, справедливою, але залізною рукою навести лад у країні. Ця партія, яка могла б отримати максимальну підтримку бізнесу, малого та середнього підприємництва, навряд чи її отримає, тому що вони пішли іншим шляхом. Зокрема, бізнес очікує все-таки економічних пропозицій, а їх немає. «Класика лібералізму – вільний ринок землі, але вони не наважуються озвучувати такі доктрини. Тому, мені здається, відсутність реальної ідеології на тлі лише заяв про лібералізм не викличе особливої довіри. Тим більше, коли в країні війна й дещо інші теми мають значення, говорити про лібералізм складно», – наголосив Т. Чорновіл.

Окрім цього, на думку політика, отримати гідний результат на виборах буде досить складно, адже середній клас, на його переконання, зазвичай

ігнорує вибори. А результат діяльності будь-якої партії – це її результат на виборах. «Потенційно така партія може набрати 3-4 %, але це дуже розсіяний електорат. Тому через це, а також через те, що вони будуть багато критикувати і мало ліберальних цінностей проповідувати, думаю, вони мали б увійти в ту частину опозиційних сил, яка називає себе демократичною опозицією, і потихеньку “висмикувати” симпатії людей, які на сьогодні готові підтримувати Ю. Тимошенко і “Самопоміч”», – вважає Т. Чорновіл.

Враховуючи те, що всі ці партії діють на одному «електоральному полі» існує високий ризик того, що вони просто сегментують свого виборця, розділивши його на частки, і нікому не вистачить цієї частки, щоб стати серйозною парламентською силою.

На думку директора «Українського інституту аналізу політики та менеджменту» Р. Бортника, «ДемАльянс» буде нагадувати ранню «Самопоміч», але з більш різкою політичною риторикою. «Я не думаю, що ця партія буде мати перспективи в плані сформувати політичну силу, яка зможе домінувати в політичному полі, тобто повторити долю БПП і “Народного фронту”. У кращому випадку, ця партія зможе подолати парламентський бар’єр і створити фракцію у Верховній Раді, грати ту роль, яку зараз там грають “Батьківщина”, “Самопоміч” і РПЛ», – зазначив експерт.

З ним погоджується політолог В. Фесенко і вважає, що на електоральну нішу середнього класу (а це не більше 10 % громадян), у якій вони мають намір працювати, претендують і вже діють і «Самопоміч», і М. Саакашвілі, і «Сила людей», плюс «ДемАльянс». «Це свідчить, що вони всі будуть боротися за одних і тих же виборців та в результаті будуть зменшувати шанси один одного», – переконаний В. Фесенко.

Проте, експерти вважають, що М. Найєм, С. Лещенко, С. Заліщук та інші єврооптимісти своєю гучною діяльністю напрацювали собі якийсь рейтинг, який логічно було б трансформувати в щось відчутне. На тлі падіння рейтингів пропрезидентських політичних сил перебування в тому ж БПП стає для них безперспективно.

Разом з тим, як зазначив В. Фесенко, очевидно партія «Демократичний Альянс» не повторить шлях БПП і «Народного фронту», які буквально за лічені місяці існування стали провідними політсилами країни. Більш того, новій партії доведеться пройти період труднощів росту. «Перша проблема, яку потрібно вирішити, – це показати, що це не модернізований “ДемАльянс”, а нова партія. Як вони її будуть вирішувати – це питання політичного піару, інформаційної політики. Подивимося, чи вдасться це зробити», – підкреслив експерт.

Друга найважливіша проблема, за словами В. Фесенка, – гроші. Хто буде займатися залученням коштів, наскільки вдало? На цьому вже «погоріло» кілька політичних сил. «І третій напрямок – це створення ефективних регіональних організацій. Це повинна бути не тільки партія киян, але й партія, яка буде мати досить активних впливових прихильників у всіх ключових регіонах країни», – вважає В. Фесенко.

Він переконаний, що новій партії необхідно виробити механізм, при якому особистісні конфлікти та амбіції не стануть причиною загибелі проекту. Це політики, які грають самі, за своїми власними правилами. «Знаючи всіх їх, можу сказати, що всі вони схильні грати як гравці-одинаки. Якщо їм щось не подобається, вони йдуть. Зараз вони беруть участь у колективному проекті, який є однією з головних рушійних сил. А ось чи залишаться вони в ньому далі, зможуть проявити себе саме як групові, командні гравці, питання відкрите. Я думаю, що для них це буде непростим випробуванням. Якщо не вдасться, боюся, тоді вони відійдуть і будуть, може, якийсь інший проект розвивати», – зазначив В. Фесенко.

Окрім цього експерт наголосив, що у М. Найєма, С. Лещенка немає досвіду партійного, організаційно-політичного. Вони талановиті журналісти, вони проявили себе як громадські активісти, але створення партії – це досить серйозний організаційний акт. Це треба вміти робити, особливо створювати партію нового типу. «Відразу ж питання, хто буде займатися кампанією зі збирання коштів у нову партію? Скромно припускаю, що, швидше за все, Василь Гацько. Ні Мустафа, ні Сергій не хочуть цим займатися. А якщо вони не будуть займатися збором коштів, тим більше, не будуть контролювати фінансову сторону, – боюся, що, рано чи пізно, вони виявляться, можливо, і фронтменами, але на другому плані», – наголосив політолог.

Щоправда експерти знаходять і позитивні сторони в проекті під назвою «Демократичний Альянс». За їх словами, безумовний плюс «ДемАльянсу» як стартової платформи – це розгалужена структура партії. Осередки у неї є у всіх регіонах. Однак, є припущення, що нинішні керівники «ДемАльянсу» намагатимуться зберегти свій вплив на прийняття рішень. Ймовірно, що однією з головних рушійних сил будуть С. Лещенко, М. Найєм та С. Заліщук. Але все ж таки буде поділ ролей. Організаційні функції візьме на себе В. Гацько і він спробує зберегти контроль над організаційною структурою і для нього вигідно, щоб партія створюється на базі «ДемАльянсу». Тому не варто говорити, що це буде партія С. Лещенка та М. Найєма. В. Гацько і його однодумці все ж матимуть вагоме значення в оновленому «Демократичному Альянсі».

Щодо самої партії, її програми і статуту, того, хто буде союзникам, то це, ймовірно, стане відомо вже восени – тоді перспективи «Демократичного Альянсу» окресляться більш виразно (*Програмна заява з'їзду Політичної партії «Демократичний Альянс» // <http://dem-alliance.org/aims/programna-zayava-z-yizdu-politichnoyi> – 2016. – 09.07; У партію «Демократичний альянс» вступили Найєм, Лещенко, Заліщук і Пташник // <http://expres.ua/news/2016/07/09/193082-partiyu-demokratychnyy-alyans-vstupyly-nauyem-leshchenko-zalishchuk-ptashnyk>. – 2016. – 09.07; Переформатований «ДемАльянс» зібрався на «Олімпійському» // <http://tsn.ua/politika/pereformatovaniy-demalyans-zibravsya-na-olimpiyskomu-691564.html>. – 2016. – 09.07; Старт новых политических проектов: ширма или идеология // http://24tv.ua/start_novyih_politicheskikh_proektov_shirma_ili_ideologiya_n7057*

38. – 2016. – 16.07; *Политические беженцы. Обновленный «ДемАльянс» и его перспективы* // <http://rian.com.ua/view/20160711/1013000969.html>. – 2016. – 11.07; *Партія Лещенка і Наєма – це компроміс між олігархами, – Сергій Іванов* // http://antikor.com.ua/articles/112867-partija_leshchenka_i_najema_tse_kompromis_mih_oligarhami_sergij_ivanov. – 2016. – 10.07; *Проти корупції і без Саакашвілі: Яку партію будують Лещенко та Найєм* // <http://ua.112.ua/statji/proty-koruptsii-i-bez-saakashvili-yaku-partiiu-buduiut-leshchenko-ta-naiiem-323335.html>. – 2016. – 09.07).

Експертна думка

И. Стасив, геолог-краевед,
сотрудник поисково-разведочной партии при Балхашской ГРЭ в Центральном Казахстане по поиску и разведке коренного золота, геолого-съёмочной партии Житомирской ГРЭ

Краткий обзор о янтаре Украины, состоянии поисково-разведочных работ, его добычи и переработки, а также направлениях развития янтарной отрасли и ее легализации

На сегодня основная добыча янтаря в мире ведется в пределах Калининградской области России. Однако Украина по запасам и добыче янтаря занимает 2-е место, но в дальнейшем может возглавить его мировое лидерство. Ценность украинского янтаря определяется, прежде всего, крупностью добываемых фракций, большим разнообразием цветовых гамм (до 300 разновидностей), внутренним рисунком и присутствием инклюзий (включений насекомых и других проявлений). Его коллекции можно встретить во многих минералогических и палеонтологических музеях Украины, Белоруссии, России, Польши, Германии и других стран.

В настоящее время на территории Украины известно три янтароносных бассейна – Припятский, Днепровский и Днестровский. Припятский бассейн находится в пределах северо-западного и северного склонов Украинского щита (северные части Волынской, Ровенской, Житомирской и Киевской областей), в пределах которого сконцентрирована основная часть выявленных проявлений и месторождений янтаря Украины, таких как Клесовское, Володимерец-Восточный, Вильне, Дубровицкое и другие (см. рис. 1). Ювелирное качество янтаря Припятского бассейна и крупность фракций от добычи, значительно превосходят янтарь месторождений России, Польши, Литвы и других стран мира. Так же важную роль здесь играют небольшие глубины залегания янтаря, от 1-3 до 10-15 метров, тогда как в других странах его добыча ведется на глубинах 10-60 метров.

Рис. 1. Месторождения и проявления янтаря в Украинском Полесье
(по Е. А. Солянику, 2002)

Цифры на карте: 1 – Владимировка, 2 – Александровка, 3 – Высоцк, 4 – Людынь, 5 – Лесовое, 6 – Ясинец, 7 – Лютинск, 8 – Мочулище-Черновое, 9 – Дубровица, 10 – Берестье, 11 – Нивецк, 12 – Трипутня, 13 – Бережница, 14 – Кидры, 15 – Осова, 16 – Владимирец, 17 – Цепцевичи, 18 – Сарны, 19 – Рафаловка, 20 – Городец, 21 – Иванчи, 22 – Великая Медвежка, 23 – Журавиче, 24 – Гута Степанская, 25 – Злазно, 26 – Старая Мошаница, 27 – Могиляны, 28 – Прислучье, 29 – Березно, 30 – Клесов, 31 – Копище, 32 – Рокитное, 33 – Майдан, 34 – Перга, 35 – Словечное, 36 – Збраньки, 37 – Овруч, 38 – Бараши, 39 – Викторовка, 40 – Ушомир, 41 – Гулянка, 42 – Межгорье, 43 – Новые Петровцы, 44 – Вышгород, 45 – Буча

Источник: Карлович И. А., Прокопец В. В. Литология и палеогеографические условия формирования янтареносных отложений Самбийского полуострова и Украинского Полесья. – 2014. – С. 581. – Режим доступа: <http://geopolitika.crimea.edu/arhiv/2014/tom10-v-1/096karlov.pdf>. – Заглавие с экрана.

Все выявленные проявления янтаря на данной стадии изученности, образуют пять перспективных янтароносных площадей – Маневицкую, Клесово-Володимерскую, Могилянскую, Пержано-Словечанскую и Барашинскую (рис. 2). При проведении последующих геологических поисково-разведочных работ на янтарь, в районах между выделенными перспективными площадями, можно выявить еще ряд новых россыпных проявления янтаря, что позволит их воссоединить в единый янтароносный бассейн.

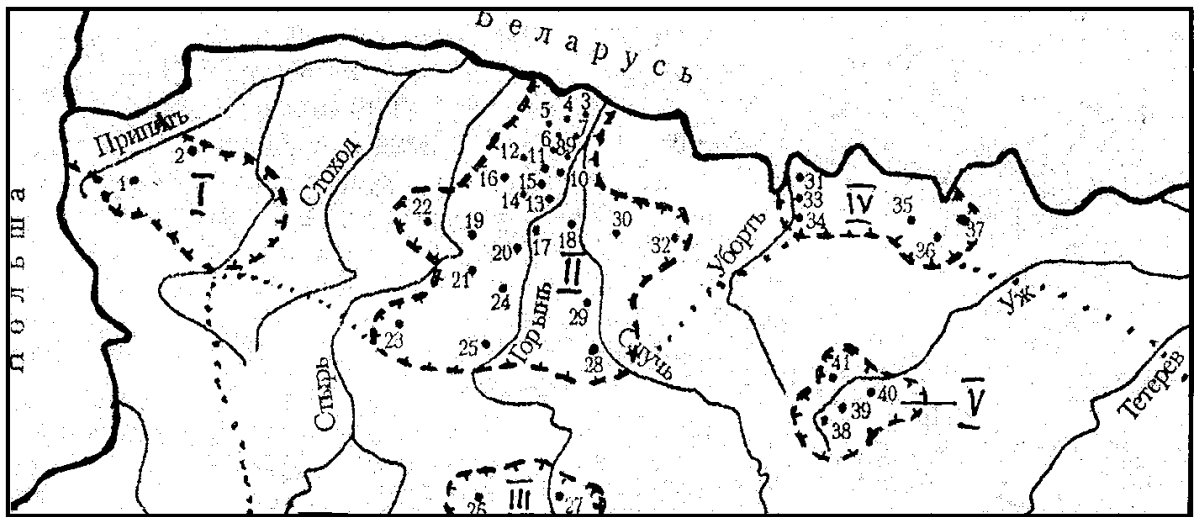

Рис. 2. Перспективные янтароносные площади Припятского бассейна с месторождениями и проявлениями янтаря (по автору)

Месторождения и проявления янтаря с их номерами: 1 – Владимировка, 2 – Александровка, 3 – Высоцк, 4 – Людынь, 5 – Лессовое, 6 – Ясинец, 7 – Лютинск, 8 – Мочулище-Черновое, 9 – Дубровыца, 10 – Берестье, 11 – Нивецк, 12 – Трипутня, 13 – Бережница, 14 – Кидры, 15 – Осова, 16 – Владимирец, 17 – Цепцевичи, 18 – Сарны, 19 – Рафаловка, 20 – Городец, 21 – Иванчи, 22 – Великая Медвежка, 23 – Журавиче, 24 – Гута Степанская, 25 – Злазно, 26 – Старая Мощаница, 27 – Могияны, 28 – Прислучье, 29 – Березно, 30 – Клесов, 31 – Копище, 32 – Рокитное, 33 – Майдан, 34 – Перга, 35 – Словечное, 36 – Збраньки, 37 – Овруч, 38 – Барашы, 39 – Викторовка, 40 – Ушомир, 41 – Гулянка.

- – Границы перспективных янтароносных площадей.
- .... – Границы прогнозных янтароносных площадей.

Перспективные янтароносные площади и их номера: I – Маневицкая, II – Клесово-Володимерская, III – Могиянская, IV – Пержано-Словечанская, V – Барашинская.

Днепровский бассейн расположен вдоль северо-восточного склона Украинского щита (Киевская, Черкасская, Полтавская, Днепропетровская, Запорожская и Херсонская области) и контролируется Днепрово-Донецким прогибом. Степень изученности его на янтарь низкая. На сегодня здесь выявлено ряд мелких проявлений (Межгорье, Новые Петровцы, Вышгород и другие) и места отдельных находок янтаря. Исходя из выявленных проявлений, территорию Днепровского бассейна можно разделить на три перспективные площади – Верхнеднепровскую, Среднеднепровскую и Нижнеднепровско-Азовскую.

Днестровский бассейн, также как и Днепровский, целевыми геологическими поисковыми работами на янтарь не изучался. Исключением являются отдельные находки кусков янтаря, выявленных в карьерах в процессе добычи серы в Львовской области и на некоторых реках Ивано-Франковской области, приуроченных к Предкарпатскому прогибу.

Большинство проявлений и месторождений Припятского и Днепровского бассейнов являются составной частью Балтийско-Днепровской янтарной субпровинции, а Днестровского – Карпатской. Очевидно, в прошлом Украинский щит и Карпатская складчатая система были береговой частью крупного морского бассейна, покрывавшего всю территорию до Прибалтики, вдоль которой происходило скопление янтаря и формирование прибрежно-лагунно-дельтовых россыпей.

Основная часть продуктивных янтароносных горизонтов в Припятском бассейне тяготеет к слоям и линзам гумусовых крупнозернистых глауконит-кварцевых песков, называемых «голубой землей», а также к подошвам песчаных слоев, разделенных прослойками глин и глинистых алевролитов киевской, обуховской, межигородской свит, лежащих на коре выветривания кристаллических пород. Обычно на многих продуктивных горизонтах, отмечается чередование янтароносных песчаных слоев, в которых нижние слои больше обогащены янтарем, чем верхние. Поэтому геологические поисковые работы необходимо проводить до полного выхода с продуктивных горизонтов, а при добыче янтаря-сырца не ограничиваться только верхними горизонтами. Глубины залегания продуктивных янтароносных горизонтов небольшие, колеблются от 1-3 до 10 и более метров, что позволяет вести их отработку открытым способом. Скопления глауконита в осадочных отложениях распространены значительно шире, чем скопления янтаря. В большинстве случаев, глауконит образуется при разрушении коры выветривания кристаллических пород и является основным спутником большинства янтароносных россыпей. Совместное нахождение янтаря и глауконита объясняется тем, что их образование происходило в одних и тех же условиях. По результатам опробования глауконита, взятого из «голубой земли» с янтарем, по спектральному анализу было отмечено повышение содержаний по 20 химическим элементам. Эти литологические и геохимические признаки могут служить основными поисковыми признаками при проведении площадных поисковых работ.

Но в процессе трансгрессий и регрессий морей, вызванных климатическими катаклизмами на Земле, многие первичные скопления янтаря разрушались и переоткладывались, образуя многочисленные линзообразные рассеянные вторичные залежи в глинисто-песчаном и гравийном материале. При этом янтарь под воздействием водных потоков в процессе транспортировки, терял свою корку выветривания, раскалывался на мелкие кусочки, окатывался, и потом рассеивался на больших площадях. Это приводило к образованию поверхностных веерных ореолов рассеяния янтаря среди делювиальных и аллювиальных отложений, что усложняло проведение их изучение поисковыми геологическими работами, дальнейшей оценки и добычи, но которые сейчас успешно добываются местным населением нелегальным способом.

Помимо янтаря в песчано-глинистых отложениях могут присутствовать и другие виды рудных минералов и самоцветных камней, впоследствии образуя с ним совместные или самостоятельные промышленные залежи. К

ним относятся такие рудные минералы, как титан, циркон, рутил, ильменит, касситерит и золото, а также разнообразные самоцветные и драгоценные камни: берилл, топаз, разновидности кварца, алмаз, целевыми поисками которых занимались многие геологические экспедиции в 70-80 годах прошлого столетия. В то время на находки янтаря работающие геологи и вышестоящее руководство особого внимания не обращали. Такие комплексные россыпные залежи могли бы поднять промышленную ценность выявленных янтароносных проявлений и данных площадей.

В целом геологическая оценка выявленных скоплений янтаря относится к весьма трудоемкому процессу, требующая постановки специализированных площадных поисковых, поисково-оценочных и разведочных работ, для выявления, изучения, оконтуривания перспективных промышленных площадей, как по простиранию, так и на глубину, с подсчетом запасов и защитой их в ГКЗ. Об этом так же говорил бывший вице-премьер-министр Украины В. Н. Вощевский, отмечая, что запасы янтаря в Украине, могут составлять от 2 до 10 тысяч тонн, но для их актуализации необходимо проведение комплекса геолого-разведочных работ.

Помимо янтаря, как отмечалось, на выявленных проявлениях и месторождениях, попутно могут находиться другие перспективные рудные минералы и самоцветные камни, которым также необходимо дать полноценную оценку с подсчетом запасов и защитой в ГКЗ с тем, чтобы их добыча велась совместно с янтарем.

На сегодняшний день наибольшая концентрация украинских янтарных россыпей находится в пределах Припятского бассейна, который совпадает с территорией деятельности государственного предприятия «Украинская геологическая компания» Министерства экологии и природных ресурсов Украины, занимающегося всеми видами геологических работ по поискам и разведке, рудных и нерудных полезных ископаемых, в том числе и янтаря. Этим предприятием также проводятся следующие виды работ: инженерно-геологические исследования условий разработки месторождений полезных ископаемых; площадные и горно-буровые геолого-геофизические работы; топо-геодезическое обслуживание начинающихся и действующих карьеров, с переносом в натуру границ проектных горных выработок, рудных площадей, тел и зон, а также проверки правильной их добычи; широкий спектр лабораторно-аналитических исследований проб, отобранных с рудных зон и вмещающих пород; на базе фондовых материалов, хранящихся в фондах, могут проводиться обобщение и даваться прогнозно-экономическая оценка выявленных ранее и недоизученных проявлений полезных ископаемых с целью их доизучения и постановки на них поисково-разведочных работ; проектирование и составление отчетов по выявленным рудным проявлениям с подсчетами запасов по основным и сопутствующим полезным ископаемым, а также с защитой их в ГКЗ Украины.

Для проведения целенаправленных поисково-разведочных работ по изучению янтароносных проявлений и других попутных россыпных проявлений целесообразно создание на базе Житомирской или бывшей

Ровенской ГРЭ, расположенных на территории деятельности ГП «Украинской геологической компании», специализированной янтарной экспедиции. Геологам этой экспедиции на первом этапе необходимо будет обобщить имеющиеся геологические фондовые материалы по известным перспективным янтароносным площадям с целью выделения первоочередных участков для проведения на них поисковых и разведочных работ; на втором этапе – провести рекогносцировочные исследовательские работы на выделенных участках с целью определения степени экологического ущерба, нанесенного при проведении нелегальной добычи янтаря, плотности и глубины незаконных горных выработок, установления их границ; на третьем этапе – провести общие и детальные поисковые работы, включающие проходку поверхностных горных выработок и бурение скважин с целью выявления перспективных участков с промышленными концентрациями янтаря и попутных полезных ископаемых, с подсчетом прогнозных запасов янтаря категории Р1, Р2 и Р3, для проведения на них разведочных работ; на четвертом этапе – провести разведочные работы на выявленных в процессе поисковых работ перспективных участках с промышленными концентрациями янтаря и попутными полезными ископаемыми с целью подсчета их запасов категории С1 и С2, а также защитой в ГКЗ; на пятом этапе работ следует составление проектов технико-экономического обоснования (ТЭО) выгодности и целесообразности проведения разработок янтаря и попутных полезных ископаемых; на шестом этапе – подготовить документацию на оформление горных и земельных отводов по выявленным промышленным янтароносным площадям для проведения на них добычи янтаря-сырца и попутных полезных ископаемых, которые будут проводиться государственными горнодобывающими предприятиями и старательскими артелями, а также на рекультивацию земель, нарушенных в процессе добычи.

Без проведения этих поисково-разведочных работ приступать к осуществлению любой добычи янтаря-сырца (предприятиями, старателями или частными копателями) во многих странах мира категорически запрещено, так как необходимо иметь документы с геологическими картами участков, геологическими разрезами, с описанием условий залегания янтарных горизонтов, их количеств, глубин, мощностей, площадей распространения, качества и размера янтаря-сырца, наличия попутных россыпных полезных ископаемых, утвержденных запасов в ГКЗ, технико-экономических обоснований (ТЭО) выгодности и целесообразности проведения этих разработок. В дальнейшем такая «янтарная» экспедиция могла бы проводить поисково-разведочные работы по янтарю и попутных россыпных полезных ископаемых на Днепровском и Днестровском янтароносных бассейнах для выявления и оценки новых проявлений и месторождений янтаря.

Как отмечалось выше, по запасам янтаря и его качеству Украина сегодня занимает одно из ведущих мест в мире, однако по официальной добыче – одно из последних: в объемах от 3 до 5 т в год. Увеличению промышленной добычи янтаря на Припятском бассейне препятствует ряд отрицательных

факторов, основными из которых является сложность применения современных технологий его добычи, вызванных сильной лесистостью и заболоченностью местности большинства перспективных площадей, а также их расположение на территориях заказников, заповедников и распаеванных землях сельскохозяйственного назначения. Соответственно существует необходимость в разработке законодательных норм по урегулированию взаимоотношений между горнодобывающими предприятиями, которые будут проводить промышленную и старательскую добычу янтаря и попутных полезных ископаемых, с субъектами леснических, заповедных и сельских хозяйств. На сегодняшний день многие горнодобывающие предприятия не могут расширять свои площади по добыче полезных ископаемых из-за распаеванных земель, так как земельные паи выдавались без согласования с геологическими службами и горнодобывающими предприятиями.

Нелегальные копатели не обращают на эти нюансы особого внимания и добывают бесконтрольно значительно больше янтаря, чем официальные предприятия, копая его там, где им заблагорассудится, а многие хозяева распаеванных земель считают янтарные россыпи, приуроченные к их земельным участкам, своей собственностью. Как уже отмечалось выше, большинство янтароносных горизонтов залегает на небольших глубинах (от 1-3 до 10 метров), что позволяет нелегальным копателям легко и успешно проводить незаконную добычу янтаря с помощью мотопомп и ручной копки лопатами в любое время года и в любом месте, оставляя после себя изрытую и непроходимую местность с завалами леса, ямами и отвалами разрытой земли. Весь найденный янтарный камень тут же сортируется и продается нелегальными скупщиками, среди которых есть даже русскоговорящие китайцы, а впоследствии контрабандно переправляется в Польшу, Прибалтику, Россию и Китай. В результате этой незаконной добычи янтаря, подрывается экологическая обстановка янтароносных территорий, уничтожаются лесные массивы, нарушается водный режим и земли сельхозназначения, уменьшаются и рассеиваются его запасы, так как нелегальные копатели выбирают только 20-30 % янтаря-сырца, остальной же остается в их отвалах. Еще одним отрицательным фактором, способствующим ведению незаконной добычи янтаря-сырца, является наступающее глобальное потепление, которое сопровождается понижением уровня грунтовых и речных вод, что в дальнейшем приведет к высыханию большинства заболоченных площадей и увеличению количества мест нелегальной копки янтаря.

Местные районные органы исполнительной власти и внутренних дел, экологические и лесхозные службы, сельские советы и инспекторы внутренних дел практически не контролируют деятельность этих нелегальных копателей, не исключено, что и в силу своей личной заинтересованности в том числе, однако государство при этом несет колоссальные убытки на миллионы гривен в год. В связи с этим создалась критическая обстановка, при которой остановить сегодня данный вид нелегальной добычи янтаря представляется крайне сложным – практически

невозможным. Возможным выходом могло бы стать осуществление ряда мер по легализации запущенной бесхозной нелегальной добыче янтаря-сырца:

- разрешение на какой-то период местному населению под контролем местных и внутренних органов вести добычу янтаря, пока не будет организована его добыча специализированными госпредприятиями;

- областным, районным или сельским советам провести регистрацию и взять под свой контроль всех нелегальных копателей янтаря, местонахождение их разрабатываемых участков и размеры площадей, с проверкой на местности, чтобы определить места наибольшего их скопления, степени нанесенного экологического ущерба от их нелегальной деятельности и составления плана дальнейших отработок;

- областным органам власти организовать отделения при районных или сельских советах, которые будут заниматься: выдачей соответствующих временных документов на право ведения легальной добычи янтаря до глубин не более 2,0 метров и без применения спецтехники (мотопомп, экскаваторов и других приспособлений); регистрацией участков добычи и их мест нахождения; проведением контроля над ведением частными копателями добычи янтаря и выполнением по завершению этих работ рекультивации; учетом добытого и сданного янтаря; приемом оплаты соответствующих налогов и сборов на право добычи в местные бюджеты;

- строго запретить сбывать добытый легальным способом местным населением янтарь нелегальным скупщикам и поручить контроль за пресечением незаконных действий скупщиков местным районным органам внутренних дел, которыми должны будут быть организованы круглосуточные пункты контроля и пропуска;

- организовать в районных или сельских советах временные пункты приема и скупки добытого янтаря по приемлемой для обеих сторон цене, а также по мере возможности – выездные приемные пункты, которые будут принимать добытый янтарь в местах наибольшего скопления участков и легальных копателей;

- при нарушении правил добычи, экологии и сбыта добытого янтаря, лишать права на ведение дальнейших работ и строго наказывать виновных, вплоть до уголовной ответственности.

Проведение таких мероприятий будет способствовать дальнейшей организации всех зарегистрированных нелегальных копателей янтаря в легальные старательские артели, которые должны подчиняться не специализированным коммунальным предприятиям, не имеющим опыта ведения тяжелых горных работ, соответствующей техники и квалифицированных специалистов, а государственным горнодобывающим предприятиям, имеющим соответствующие лицензии и документацию на право ведения данных работ, разнообразное технологическое оборудование, квалифицированных специалистов разных специальностей, опыт в проведении тяжелых горных работ до глубин 10 и более метров с соблюдением технологических, экологических, топо-геодезических и безопасных условий их ведения, осуществления контроля добытого янтаря и

других попутных полезных ископаемых, их приема, сортировки, хранения и реализации.

Во многих странах мира старательские артели создаются на базах горнодобывающих или металлургических комбинатов и используются на мелких месторождениях. Например, в Казахстане в 70-80 годах прошлого столетия действовали старательские золотодобывающие артели, числившиеся на балансе Балхашского медно-молибденового комбината. При плавке медно-молибденовых руд ими использовался кварцевый флюс. Чтобы не использовать безрудный кварцевый материал, на комбинате создавались старательские артели, которые добывали на мелких месторождениях золота золоторудный кварц, используя его потом при плавке медно-молибденовых руд, получая попутно еще золото и другие ценные металлы. Предложения по внедрению такой технологии использования золоторудного кварца при плавке руд на украинских металлургических комбинатах были обобщены в докладной записке по развитию поисков и разведке золоторудных проявлений в Украине, направленной правительству Н. Азарова еще в 2012 году, однако данные рекомендации специалистами соответствующих министерств не были восприняты.

Основной задачей организованных старательских артелей, созданных на базе янтарных горнодобывающих госпредприятиях, могла бы стать добыча янтаря-сырца с небольших глубин и с непромышленными запасами. Добычу янтаря-сырца они смогут проводить небольшими карьерами с помощью спецтехники, а также с помощью скважин шнеково-гидравлическим способом, который сегодня относится к наиболее эффективному и экологически чистому способу добычи россыпей янтаря и других полезных ископаемых до глубин 15 метров. Содержание артелей целесообразно вести за счет госпредприятия, которое будет их обеспечивать соответствующей проектно-технической документацией, техникой (экскаваторами, бульдозерами, дизельными автомобилями, электростанциями, помпами, буровыми установками), топливом, оплачивать другие хозяйственные затраты. Добытый старателями янтарь, должен сдаваться на госпредприятие, которое его принимает и оценивает, на какую сумму было сдано янтаря и попутных полезных ископаемых. Впоследствии госпредприятие ежемесячно проводит перерасчет суммы выплаты за сданную продукцию и, с учетом понесенных затрат на содержание данной старательской артели, оставшуюся сумму денег перечисляет ее руководству, которое, в свою очередь, распределяет ее между своими работниками в виде зарплаты.

На сегодня в Украине существуют два государственных предприятия, которые легально добывали и перерабатывали янтарь: «Укрбурштын» и «Янтарь Украины». Работали они не на полную мощность, добывая в год 3-5 тонн янтаря, и попутно занимались его переработкой. Однако сейчас эти предприятия практически не работают из-за судебных тяжб, банкротства и проблем с расширением площадей для добычи янтаря. Данные проблемы государственных предприятий на руку нелегальным копателям янтаря и их «крышевателям».

В таких условиях перед правительством Украины актуализируется задача по составлению целевой Программы развития янтарной отрасли, на территории Припятского бассейна, а также Днепровского и Днестровского бассейнов, в которой будет дана геолго-экономическая оценка и разработан план очередности проведения поисков, разведки и отработки перспективных янтароносных площадей совместно с попутными полезными ископаемыми специализированными горнодобывающими государственными предприятиями совместно со старательскими артелями. Горнодобывающие предприятия должны заниматься только добычей янтаря-сырца и попутных полезных ископаемых, а его переработку на ювелирные, сувенирные и другие изделия стоит передавать другим предприятиям, созданным на базе ГП «Янтарь Украины», «Кварцсамоцветы» или других ювелирных предприятий. Совмещение в одном предприятии проведения добычи янтаря-сырца и его переработки на ювелирные изделия представляется нецелесообразным и хлопотным.

При этом месторождения янтаря, на которых планируется проведение промышленной разработки, должны иметь: документацию по геологическому их изучению с границами и глубинами залегания янтароносных горизонтов и попутных россыпных полезных ископаемых с подсчетами запасов, утвержденными Государственной комиссией Украины по запасам полезных ископаемых (ГКЗ); проект технико-экономического обоснования (ТЭО) на проведение разработки янтаря; документацию на получение горных и земельных отводов. Исходя из проведенных геологических исследований и подсчетов запасов, выявленные месторождения янтаря делятся на крупные, средние и мелкие, а также непромышленные проявления. Данной Программой необходимо выделить первоочередные экономически выгодные янтароносные площади для постановки на них комплекса геологоразведочных исследований, включающих предварительные поисковые, буровые геодезические, лабораторные и другие работы, с подсчитанными и утвержденными запасами янтаря и попутных полезных ископаемых. Эти геологические работы, как отмечалось выше, может проводить специализированная янтарная геологическая экспедиция при ГП «Украинской геологической компании».

Разработка разведанных крупных и средних янтарных месторождений под государственным началом – это перспективный, окупающийся и обещающий прибыль проект. Ее проведение стоит поручить государственным предприятиям, таким как «Янтарь Украины» и «Укрбурштын», а также Иршанскому горно-обогательному комбинату, имеющим богатый опыт в проведении работ такого рода и нуждающихся в создании всех необходимых условий для ведения рентабельной отработки карьерным способом промышленных янтароносных россыпей и попутных полезных ископаемых с применением рациональных передовых технологических схем. Перспективным, также, выглядит пересмотр и легализация правительством упрощенного порядка и процедуры оформления лицензий на проведение этих разработок, документов по земельным и

горным отводам на земли, покрытые лесными массивами и сельскохозяйственными угодьями, а также на земли, распаеванные населением, на которых планируется такой вид промысла. На сегодня Иршанский горно-обогатительный комбинат так же, как ГП «Янтарь Украины» и «Укрбурштын», находится в критическом состоянии на стадии закрытия. До этого многие годы, начиная с 1960 г., он специализировался на добыче и обогащении россыпных титано-ильменитовых руд, имеет большой опыт по разработке россыпных месторождений, соответствующую технику и квалифицированных специалистов. В связи с этим Иршанский ГОК можно подключать к добыче янтаря на Пержано-Словечанской янтароносной площади.

Мелкие месторождения и непромышленные проявления янтаря можно отрабатывать старательскими артелями, созданными на базе выше перечисленных горнодобывающих госпредприятий. Добычу янтаря-сырца они смогут проводить небольшими карьерами с помощью спецтехники, а также с помощью скважин шнеково-гидравлическим способом, который сегодня относится к наиболее эффективному и экологически чистому способу добычи россыпей янтаря и других полезных ископаемых до глубин 15 метров.

В эту Программу необходимо также включить и переработку янтаря-сырца, которая должна будет осуществляться в основном на украинских предприятиях, созданных на базе ГП «Янтарь Украины», «Кварцсамоцветы» и других производителей, в том числе с участием иностранного капитала. Добытый горнодобывающими предприятиями янтарь-сырец, в зависимости от сортности, должен будет в первую очередь отпускаться отечественным и частично иностранным заграничным переработчикам, через специализированные биржи или аукционы. Это приведет к снижению сбыта необработанного легального и нелегального янтаря-сырца за рубеж, увеличению его переработки на украинских предприятиях и сбыта готовой продукции на рынках Польши, Китая и других стран мира, а также получению дополнительных доходов и укреплению позиций отечественных перерабатывающих предприятий на мировых рынках.

Важным аспектом, который должен быть отражен в целевой Программе по развитию янтарной отрасли, является адресность ее подчинения, включая добычу янтаря-сырца, реализацию, переработку и конечную продажу изделий из него. На сегодня янтарная отрасль, по мнению многих специалистов, является бесхозной, поскольку Минфин не хочет заниматься добычей янтаря. Ранее эта производственная область находилась в ведении Минпромполитики, сейчас же все функции переданы Минэкономике, в котором заявляют, что занимаются только общими вопросами экономики. Т. о., необходимо решить вопрос подчинения данной отрасли соответствующему министерству, которое будет ею руководить и контролировать, либо же на базе Минэкономки создать департамент, который будет заниматься янтарной отраслью, прослеживая весь процесс от добычи, переработки до сбыта янтаря.

Разработанная соответствующими министерствами и ведомствами предложенная выше целевая Программа по развитию янтарной отрасли может стать основой для развития целой янтарной отрасли на Украине. Она также ускорит процесс проведения планомерных геологических работ по изучению янтароносных площадей с выделением промышленных участков под его добычу, поддержит деятельность государственных горнодобывающих, старательских артелей и перерабатывающих предприятий, выведет из тени нелегальных добытчиков и скупщиков янтаря-сырца, даст тысячи рабочих мест, увеличит пополнение Госбюджета Украины на миллионы долларов, предложит мировому рынку качественные изделия из янтаря и принесет славу украинской янтарной отрасли.

Стоит подчеркнуть, что в аналогичной ситуации находится и камнесамоцветная отрасль Украины. Так, в пределах Володарско-Волинского пегматитового поля, где в советское время шахтным и карьерным способом в основном добывались пьезокварц для военнопромышленного комплекса, служивший главной целью добычи для горняков, попутно извлекались кристаллы других минералов, таких как топазы и бериллы. Крупные экземпляры добытых самоцветов сдавались на переработку предприятию, а мелкие шли в отвалы, которые потом со временем рекультивировались. Однако все изменилось после распада СССР, что привело к полному упадку добычи пьезокварца и попутно самоцветов, остановке горнодобывающего предприятия, а также затоплению карьеров и шахт. В результате создались благоприятные условия для ведения нелегального поиска этих самоцветов и их нелегальной добычи. Нелегальными копателями бесконтрольно перекапываются практически все отвалы брошенных шахт и карьеров, а также площади вокруг этих выработок, выкапываются самоцветные камни хорошего ювелирного качества. Бывали случаи, когда с помощью аквалангов, некоторые экстремалы-добытчики проникали в затопленные карьеры и шахты, выбирая оттуда из заброшенных складских куч драгоценные самоцветы. Добытые самоцветы сбываются нелегальным скупщикам, а в последствии из них изготавливаются и реализуются разнообразные ювелирные изделия. Этот вид нелегальной бесконтрольной добычи самоцветов, также как и нелегальная добыча янтаря, приобретает все большие масштабы. Поэтому, как и в случае с янтарем, целесообразным и актуальным станет разработка и принятие правительством соответствующей целевой Программы восстановления и развития камнесамоцветной отрасли Украины, включающей положения по проведению дальнейших поисково-разведочных работ в пределах Володарско-Волинского пегматитового поля и других перспективных площадях, восстановлению добычи драгоценных камней на заброшенных шахтах и карьерах, а также их переработке отечественными предприятиями в ювелирные изделия.

Наука – суспільству

До 100-річчя НАН України

Основні напрями діяльності НАН України

26-29 вересня 2016 року в м. Тбілісі (Грузія) відбудеться 21-й Міжнародний семінар «Прямі і обернені задачі теорії електромагнітних і акустичних хвиль» (XXI-th International Seminar/Workshop on direct and inverse problems of electromagnetic and acoustic wave theory) DIPED-2016.

Співорганізаторами заходу виступають Інститут прикладних проблем механіки і математики імені Я. С. Підстригача НАН України та Тбіліський державний університет. Захід проводитиметься за технічної підтримки Міжнародного науково-технічного товариства IEEE та фінансової підтримки його Західноукраїнського і Грузинського відділень... *(Національна академія наук України*
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2448>). – 2016. – 26.07).

***

22-24 вересня 2016 року у Львові відбудеться Міжнародна наукова конференція «Сучасні проблеми термомеханіки», співорганізаторами якої виступають Інститут прикладних проблем механіки і математики імені Я. М. Підстригача НАН України (у тому числі Центр математичного моделювання цього інституту), Львівський національний університет імені Івана Франка та Національний університет «Львівська політехніка» ... (Національна академія наук України
(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2449>). – 2016. – 26.07).

Наукові видання НАН України

За підсумками цьогорічного конкурсу Львівської міської ради та міськвиконкому на фінансову підтримку україномовних книжкових видань львівських видавництв за 2015 рік у номінації «наукова література» перше місце здобула книга директора Інституту Івана Франка НАН України, заслуженого діяча науки і техніки України члена-кореспондента НАН України Є. Нахліка «Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст» (офіційне повідомлення на сайті Львівської міської ради: <http://city-adm.lviv.ua/news/culture/233327-oholosheni-peremozhtsi-konkursu-na-finansovu-pidtrymku-ukrainomovnykh-knyzhkovykh-vydan-lvivskykh->

vydavnytstv). Завдяки цьому Інститут Івана Франка НАН України як установа, що видала цю книгу, отримає грошову винагороду від міста. Переможців конкурсу визначала спеціальна конкурсна комісія, до складу якої увійшли науковці, представники бібліотечної сфери, Громадської організації «Форум видавців» і міської влади Львова.

У фундаментальній монографії «Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст» (Нахлік Є. К. Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст / Євген Нахлік ; НАН України. ДУ «Інститут Івана Франка». – Львів, 2015. – 543 с.: іл. – (Серія «Літературознавчі студії» ; вип. 21)), яка виросла із запланованого розділу для академічного видання «Історія української літератури» (у 12-ти т.) і має комплексний, синтетичний характер, переосмислено, узагальнено й підсумовано основні дотеперішні (за останні 200 років) здобутки й дискусійні питання в освоєнні та дослідженні літературного доробку Івана Котляревського. Систематизацію напрацювань попередніх дослідників творчості митця поєднано із критичним підходом до їхніх спостережень і висновків, принагідними уточненнями та власними новаторськими інтерпретаціями, скрупульозну фактографію – з осмисленням і переосмисленням фактів та явищ, занурення в деталі – з концептуальними узагальненнями.

Автор наукової розвідки широко висвітлив мовну ситуацію в Україні на межі XVIII–XIX ст.ст. і новаторську роль І. Котляревського у становленні нової української літературної мови, а також творчість його літературних попередників. Завдяки цьому вдалося продемонструвати безперервність тогочасного українського літературного процесу.

У центрі дослідницької уваги Є. К. Нахліка – художній світ І. Котляревського, перелицьований з інших літературних явищ. Контактно-генетичний і типологічний розгляд творчості письменника здійснено в широкому західно-, центрально- і східноєвропейському контекстах – від античності («Енеїда» Вергілія) до середини XIX ст. Національній проблематиці творів І. Котляревського та їх політично-історичному тлу вчений приділив більше уваги, ніж його попередники.

Докладно й різнобічно проаналізовано поему І. Котляревського «Енеїда» як світову вершину національної адаптації жанру героїко-комічної бурлескно-трагестійної поеми, зокрема, розглянуто її зв'язок із римським першотвором Вергілія та попередніми трагестіями П. Скарона, А. Блюмауера, М. Осипова й О. Котельницького, а також із літературними напрямами Просвітництва, її жанрові особливості, етнографізм і фольклоризм, природу сміхової культури, ситуативне та цілісне творення образів-персонажів, проблеми двотекстовості і тритекстовості, образ автора й авторські маски, міфологічний топос долі та життєві роздуми письменника, мовні засоби сміхової культури, віршову форму української «Енеїди», її поетичні наслідування і протиставлення, літературно-критичне, естетичне й ідеологічне сприйняття. Заново осмислено проблему визнання «Енеїди»

першим твором нової української літератури, а І. Котляревського – її фундатором.

Крім того, у книзі запропоновано новаторське прочитання п'єси «Наталка Полтавка» як жанрового схрещення сентиментальної комічної опери та реалістичної міщанської драми під знаком цінностей доби Просвітництва. За допомогою аналізу сюжету та схеми персонажів на конкретних прикладах показано, що «Наталка Полтавка» була полемічною відповіддю на «Козака-стихотворця» О. Шаховського. Уперше простежено типологічні паралелі вищезгаданої п'єси з романом Ж.-Ж. Руссо «Юлія, або Нова Елоїза».

Заново і якнайширше розглянуто ймовірні літературні та фольклорні джерела водевілю «Москаль-чарівник», його основні відмінності від попередніх літературних версій з подібним мандрівним сюжетом. Уперше порівнюється опрацювання цього сюжету в «Москалі-чарівнику», «оперетці» «Nie każdy śpi, co chrapi» («Не кожен спить, хто хропе») польського драматурга Л. Перожинського й анонімній російській одноактній комедії «Солдат на ночлеге».

Завершується книга найповнішим на сьогодні оглядом мистецької рецепції «Енеїди», «Наталки Полтавки» і «Москаля-чарівника».

Загалом монографія дає нове, глибоке й найповніше на сьогодні уявлення про творчість І. Котляревського, його попередників і найближчих наступників, а також її наслідування, переробки та переклади, інсценізації й екранізації – від авторської сучасності до сьогодення. Завдяки цьому видання є ключем до сучасного розуміння феномену митця та його епохи.

Написана доступною мовою, книга слугує надійним і цікавим путівником творами І. Котляревського, неодмінною основою для їх поглибленого студіювання, всебічного пізнання творчого феномену полтавського літературного новатора та подальших досліджень його спадщини і, водночас, надзвичайно необхідним джерелом для викладання курсів історії української, російської та центрально- і західноєвропейської літератур, історії української літературної мови, українського театру, української фольклористики, порівняльного літературознавства, театрознавства. Видання побудовано таким чином, щоб стати у пригоді університетським викладачам, студентам, учителям, музейним і театральним працівникам та зацікавити всіх, хто бажає зануритись у художній світ І. Котляревського, більше і глибше пізнати його мистецьку самобутність.

За монографію «Перелицьований світ Івана Котляревського: текст – інтертекст – контекст» Є. К. Нахліку було також присуджено (в серпні 2015 року) Полтавську обласну премію імені І. П. Котляревського – в номінації «Подія року» (офіційне повідомлення на сайті Полтавської обласної ради: <http://www.oblrada.pl.ua/index.php/the-news/6568-nazvano-laureativ-oblasnoyi-premiyi-imeni-ip-kotljarevskogo>. 20 серпня 2015).

Варто зауважити, що видання Інституту Івана Франка вже не вперше здобуває нагороду Львівської міської ради: торік за підсумками конкурсу Львівської міської ради та міськвиконкому на фінансову підтримку

україномовних книжкових видань львівських видавництв за 2014 рік у номінації «Наукова література» перше місце посіла книга Є.К. Нахліка ««І мертвим, і живим, і ненародженим», і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції» (Львів: НАН України. Інститут Івана Франка, 2014. – 471 с.). Завдяки цьому академічний інститут як установа, що видала книгу, отримав грошову винагороду від міста в сумі 35 тис. грн (офіційне повідомлення на сайті Львівської міської ради: <http://city-adm.lviv.ua/portal-news/culture/225893-perelik-peremozhtsiv-konkursu-na-finansovu-pidtrymku-ukrainomovnykh-knyzhkovykh-vydan-lvivskykh-vydavnytstv>. 26.06.2015). До того ж, праця ««І мертвим, і живим, і ненародженим», і самому собі: Шевченкове ословлення минулого, сучасного й майбутнього та власної екзистенції» торік здобула Львівську обласну премію в галузі культури, літератури, мистецтва, журналістики та архітектури – в номінації «Літературознавство, сучасна літературна критика та переклади» – імені Михайла Возняка (офіційне повідомлення на сайті Львівської обласної державної адміністрації: <http://loda.gov.ua/news?id=19430>) (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2440>). – 2016. – 21.07).

Міжнародне співробітництво в галузі науки і освіти

25 липня 2016 року в Президії НАН України відбулася зустріч між представниками Національної академії наук України та делегацією Корейського інституту науково-технічного оцінювання та планування (Korean Institute of S&TEvaluation and Planning, KISTEP).

Академію на цій зустрічі представляли перший віце-президент НАН України, голова Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академік А. Наумовець, директор Центру інтелектуальної власності і передачі технологій НАН України кандидат юридичних наук Ю. Капіца, заступник начальника Відділу міжнародних зв'язків НАН України С. Максимчук, завідувач відділу інноваційної політики, економіки та організації високих технологій Інституту економіки та прогнозування НАН України доктор економічних наук, професор І. Єгоров, науковий співробітник Інституту досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки імені Г. М. Доброва НАН України О. Каплинський, заступник директора із зовнішньоекономічної діяльності ТОВ «ВІТОВА ЛТД» Інституту електрозварювання імені Є.О. Патона НАН України Л. Дегтярєва та старший науковий співробітник відділу фотомолекулярної електроніки Інституту фізики НАН України доктор фізико-математичних наук В. Назаренко.

Серед зарубіжних гостей, присутніх на зустрічі, були Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея в Україні пан Лі Янг-Гу, президент KISTEP пані доктор Й. Пак, директор Центру інноваційної економічної

стратегії KISTER пан С. Сон, директор Центру міжнародних зв'язків KISTER доктор С. Чун і Консул Посольства Республіки Корея в Україні пан Шин Гю-Хо.

Привітавши корейських гостей, перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець коротко ознайомив їх зі статусом, завданнями і структурою Національної академії наук України та основними напрямками досліджень, здійснюваних її науковими установами й організаціями. Академік А. Наумовець нагадав про хід і підсумки своєї зустрічі з Надзвичайним і Повноважним Послом Республіки Корея паном Лі Янг-Гу у квітні поточного року (докладніше про це: <http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/ViewByRubric.aspx?MessageID=2236&RubricID=3>).

Він також відзначив, що досить плідні взаємини склалися між НАН України та її партнерами з Республіки Корея – за такими пріоритетними напрямками, як: електротехніка й електроніка; напівпровідникові технології; інформатика; оптика; сенсори; прикладна фізика; прикладна хімія, полімери, пластики та синтетичні матеріали; енергетика, енергоефективність і енергоощадність; біотехнології; атомні прилади, радіаційне опромінювання; текстиль.

Слід зауважити, що співробітництво між інститутами НАН України та науковими установами Республіки Корея здійснюється в рамках ґрунтовної нормативно-правової бази. 1995 року було підписано Меморандум про взаєморозуміння в галузі наукового та технічного співробітництва між НАН України та Корейським фондом науки і техніки (KOSEF), у 2004 році – Меморандум про порозуміння між Міністерством торгівлі, промисловості та енергетики Республіки Корея та Національною академією наук України, а також протокол про наміри створення спільного Корейсько-Українського центру співробітництва в галузі промислових технологій та визначено галузі науки для проведення співробітництва. Того ж 2004 року було створено Комісію НАН України зі співробітництва в галузі промислових технологій з установами Республіки Корея. З 2005 року започатковано проведення регулярних українсько-корейських семінарів з нанофотоніки і нанофізики «Nanophotonics – Nanophysics». У 2005 р. було підписано Угоду про наукове і академічне співробітництво між Корейським дослідницьким фондом та Національною академією наук України. У жовтні того ж року відбулося відкриття Українсько-корейського центру співробітництва на базі Інституту електрозварювання імені Є.О. Патона НАН України. 2009 року корейські організації, які займалися міжнародним науковим співробітництвом – Корейський фонд науки і техніки (KOSEF), Корейський дослідницький фонд (KRF) і Корейський фонд міжнародного співробітництва в галузі науки (KICOS) були об'єднані в Національний дослідницький фонд (NRF) Республіки Корея.

Як зазначив перший віце-президент Академії, на даний час з українського боку активну участь у співпраці з корейськими партнерами беруть Інститут електрозварювання імені Є.О. Патона, Інститут

відновлюваної енергетики, Інститут фізики напівпровідників імені В. Є. Лашкарьова, Інститут теоретичної фізики імені М.М. Боголюбова, Інститут проблем математичних машин і систем, Міжнародний центр «Інститут прикладної оптики» НАН України й Інститут термоелектрики НАН України та МОН України.

Крім того, А. Наумовець розповів корейським колегам про конкурси проектів наукових досліджень і розробок, які НАН України регулярно оголошує для своїх наукових установ, і про деякі з найбільш вагомих результатів фундаментальних і прикладних досліджень, одержаних науковцями Академії (зокрема, про участь фахівців НАН України в роботах із подовження ресурсу експлуатації енергоблоків вітчизняних атомних електростанцій, новітні досягнення в галузі матеріалознавства, створення нових матеріалів (у тому числі композитних), нанотехнологій і хімії поверхні, постійно вдосконалювану оригінальну революційну технологію зварювання м'яких живих тканин і інші розробки для потреб медицини та сфери охорони здоров'я).

Президент KISTEP доктор Й. Пак подякувала представникам Академії за теплий прийом і розповіла українським колегам про завдання й особливості діяльності організації, яку очолює. За її словами, Республіка Корея посідає шосте місце у світі за обсягом державних видатків на практичне впровадження новітніх наукових розробок і технологій. Загальна сума бюджетного фінансування на ці потреби складає близько 17,5 млрд. долл. США (або ж майже 4,5% ВВП). Як зазначила пані Й. Пак, пріоритетною в сучасній Республіці Корея є так звана програма креативної економіки, котра й передбачає активне впровадження нових винаходів у промислове виробництво, а також надання підтримки стартапам і середньому бізнесові. У 1960-70-х рр., коли країна не мала власних технологій, велику роль у комерціалізації розробок державних наукових установ відіграли приватні компанії. Прикладом успішної взаємодії держави та бізнес-середовища у цій справі є впровадження компанією «SAMSUNG» результатів досліджень корейських науковців у галузі напівпровідників.

Пані Й. Пак зазначила, що основним завданням KISTEP є визначення найбільш перспективних наукових розробок і технологій для здійснення розподілу державних коштів з метою надання підтримки найкращим проектам. KISTEP залучає провідних експертів із відповідних галузей, на основі рекомендацій яких (тобто експертів) і здійснюється відбір дослідницьких проектів, що найбільше заслуговують на державне фінансування. Високоповажна зарубіжна гостя розповіла, що Національна академія наук Республіки Корея, на відміну від НАН України, є закритим клубом для вчених.

На продовження зустрічі учасники обговорили можливості двосторонньої співпраці та взаємного обміну досвідом у галузі передачі технологій та захисту інтелектуальної власності, організації спільних конференцій, семінарів та інших заходів за участі українських і корейських учених.

Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Корея в Україні пан Лі Янг-Гу запевнив присутніх, що Посольство Республіки Корея в Україні всіляко сприятиме налагодженню та поглибленню зв'язків між Національною академією наук України та Корейським інститутом науково-технічного оцінювання та планування для подальшої продуктивної співпраці цих організацій.

Насамкінець перший віце-президент НАН України академік А. Наумовець і президент Корейського інституту науково-технічного оцінювання та планування доктор Й. Пак висловили сподівання, що ця зустріч послугує подальшому розвитку взаємовигідної двосторонньої співпраці між їхніми організаціями (*Національна академія наук України* (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2450>). – 2016. – 26.07).

Діяльність науково-дослідних установ

26 липня 2016 року виповнилось 85 років від дня народження широковідомого в Україні та за її межами літературознавця, критика, громадського й культурного діяча, члена Національної спілки письменників України, Героя України, радника Президії НАН України академіка І. Дзюби.

Впродовж усього свого життя І. Дзюба досліджує сучасний стан і розвиток української мови, вітчизняний літературний процес. Значне місце в його наукових розвідках посідає творчість Тараса Шевченка, Ольги Кобилянської, Лесі Українки, Олександра Довженка й інших видатних митців.

За вагомий особистий внесок у розбудову України як демократичної, соціальної та правової держави, відродження національної духовності й консолідацію українського суспільства академіка І. Дзюбу було удостоєно звання Героя України (2001 р.), Ордену Свободи (2009 р.), Національної премії України імені Тараса Шевченка в галузі літератури, журналістики і мистецтва (1996 р.).

З нагоди ювілею нашого відомого співвітчизника в Національній бібліотеці України імені В.І. Вернадського (НБУВ) розгорнуто книжкову виставку «Іван Михайлович Дзюба. 85 років з дня народження».

Перший розділ виставки репрезентує окремі твори та збірки статей академіка І. Дзюби, присвячені національним історичним і культурним цінностям, питанням становлення української мови, естетики й культурології, історії українського кіно, а також компаративістським дослідженням творчості Тараса Шевченка, Івана Багряного, Павла Мовчана, Ліни Костенко та багатьох інших українських письменників ХІХ і ХХ ст. («На пульсі доби», «З криниці літ», «Грані кристала», «Між культурою і політикою», «Україна перед сфінксом майбутнього», «Є поети для епох», «Той, хто віродив Могилянку» та інші праці).

Окремий розділ книжкової експозиції висвітлює діяльність І. Дзюби як головного редактора журналу «Сучасність», співредактора «Енциклопедії сучасної України», члена редколегій наукових часописів «Київська старовина», «Слово і час», «Євроатлантика», голови Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка та завідувача відділу Інституту енциклопедичних досліджень НАН України. У цій частині виставки представлено, зокрема, такі видання: «Тарас Шевченко. Життя і творчість», «Шевченківська енциклопедія», «Україна: антологія пам'яток державотворення Х-XX ст.», «Національна премія. Перші лауреати» (**Національна академія наук України** (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2446>). – 2016. – 25.07).

Кадрова політика НАН України

Рішенням Міжнародної номінаційної комісії (від 15 липня 2016 року) визначено нагородити першого віце-президента НАН України, голову Секції фізико-технічних і математичних наук НАН України академіка А. Наумовця Медаллю ЮНЕСКО «За внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій».

Цю нагороду було засновано 2010 року за ініціативи Міжнародної комісії, відповідальної за розвиток теми ЮНЕСКО/ЕСЖ «Нанонауки та нанотехнології» (ЕСЖ, Енциклопедія систем життєзабезпечення – фундаментальне наукове видання ЮНЕСКО). Відтоді медаль присуджено 24-м видатним ученим, організаціям і громадським діячам, які зробили внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій згідно з пріоритетами ЮНЕСКО. За традицією під час церемонії нагородження присутній Генеральний директор ЮНЕСКО, посаду якого з 2008 року обіймає пані І. Бокова (Болгарія). За її словами, «ця Медаль призначена для того, щоб підкреслити величезну користь прогресу в галузі нанонауки та нанотехнологій для наших суспільств, наших економік, для всіх нас».

Востаннє вручення Медалі відбулося 5 лютого цього року. Серед осіб, удостоєних Медалі, є, зокрема, й лауреати Нобелівської премії в галузі фізики Ж. Алфьоров та І. Акасакі, а також президент Китайської академії наук Б. Чуньлі.

Найближчу церемонію нагородження заплановано на 11 жовтня 2016 року у штаб-квартирі ЮНЕСКО в Парижі.

Присудження Медалі ЮНЕСКО «За внесок у розвиток нанонауки та нанотехнологій» академікові А. Наумовцю є безумовним свідченням високого міжнародного визнання української науки та її непересічного внеску у цивілізаційний поступ.

Щиро вітаємо лауреата та зичимо йому довгих років плідної творчої праці в ім'я науки та на благо України! (**Національна академія наук України**

(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2432>). – 2016. – 19.07).

Здобутки української археології

У червні 2016 року підрозділ ДП «Науково-дослідний центр (НДЦ) «Охоронна археологічна служба України» («ОАСУ») Інституту археології НАН України» – Кам'янець-Подільська архітектурно-археологічна експедиція (під керівництвом старшого наукового співробітника ДП «НДЦ «ОАСУ» Інституту археології НАН України» кандидата історичних наук Павла Нечитайла) – розпочав дослідження у західній частині Старого міста – історичному центрі Кам'яня-Подільського (Хмельницька область). Роботи ведуться за сприяння місцевої компанії «Панорама Форт».

Розкоп розміром 20x4 м учені заклали вздовж лінії міських мурів (з півночі на південь). Археологічні дослідження відкрили залишки кам'яної вежі на глиняному розчині завширшки 5,25-5,40м і зі стінами завтовшки 1-1,1м. Заповнення вежі складалося з цегли-пальцівки (26,5x13,5x6-6,5см), керамічної плитки для підлоги 19x19x4,5-5 см, фрагментів горілого дерева й поліхромних пічних кахлів із рослинним орнаментом. Археологи інтерпретували завал як сліди падіння перекриттів другого поверху споруди внаслідок пожежі. У шарі з цеглою-пальцівкою та плиткою траплялися фрагменти сірого, мореного та двоколірного полив'яного посуду, характерного для кінця XVII – першої половини XVIII ст. У цьому ж шарі було знайдено колекцію мідного посуду турецького походження (4 одиниці), датованого кінцем XVII ст. Біля південної стіни вежі було простежено насип із передматерикового гравійно-галечного ґрунту. Насип зробили на початку XVIII ст., коли територія біля вежі використовувалася для облаштування артилерійських батарей. Під насипом-валгангом учені дослідили закритий керамічний комплекс початку XVII ст. і піч (імовірно, ковальську) на кам'яній основі того ж часу розміром 1,80x1,10 м.

У передматериковому шарі на всій площі розкопу траплялися перевідкладені фрагменти кераміки трипільської культури, давньоруського часу та XVI ст.

Таким чином, під час робіт Кам'янець-Подільської архітектурно-археологічної експедиції відкрито унікальні архітектурно-фортифікаційні споруди та простежено динаміку змін історичного рельєфу, топографії і матеріальної культури міста протягом XVII-XIX ст.ст. Попередньо вирішено законсервувати окремі ділянки розкопу з метою музеєфікації й експонування in situ (на місці) *(Національна академія наук України (<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2439>). – 2016. – 21.07).*

***

На горі Жупан у місті Винники неподалік Львова триває робота міжнародної археологічної експедиції, яка днями виявила сенсаційну знахідку – трипільське поселення, що розташоване найдалі на захід порівняно з досі відомими подібними об'єктами.

Розкопки археологічної пам'ятки доби енеоліту Винники-Жупан проводяться Українсько-Польською Трипільською експедицією в рамках реалізації спільного дослідницького проекту науковців Польщі, України та Молдови, спрямованого на вивчення взаємодії носіїв культури лійчастого посуду, загалом поширеної у Центральній і Північній Європі, та трипільського населення.

У 1980-90-х рр. пам'ятку Винники-Жупан було майже повністю досліджено експедицією Львівського університету під керівництвом М. Пелещишина й інтерпретовано як одне з поселень південно-східної периферії культури лійчастого посуду. Знайдені тут трипільські матеріали, на думку дослідника, маркують інкорпорацію групи «трипільців» до складу мешканців селища. Втім, результати здійсненого впродовж останніх років радіовуглецевого датування викликали сумніви щодо синхронності кераміки двох культурних утворень на території пам'ятки. Тому цьогогоріч роботи тут відновили фахівці Інституту археології НАН України (О. Дяченко, В. Панковський), Інституту археології Жешувського університету (Д. Круль) та Історико-краєзнавчого музею у Винниках (Н. Білас).

Завдяки новим дослідженням ученим вдалося з'ясувати, що пам'ятка містить окремі хронологічні горизонти – культури лійчастого посуду та трипільський, проміжок між якими сягає кількох сотень років.

У трипільському шарі пам'ятки, який можна попередньо датувати періодом між 3300 і 3100 рр. до н.е., досліджено т.зв. «площадку» – рештки наземної двоярусної споруди, представленої обмазаним глиною дерев'яним каркасом, який було спалено в ритуальній пожежі під час обряду полишення поселення. Науковці також відновили конструкцію підлоги та стін будівлі. Поряд з її рештками знайдено і фрагменти посуду, прясличка, крем'яні вироби.

Таким чином, пам'ятка Винники-Жупан наразі маркує крайній західний кордон поширення трипільської культури, який раніше можна було умовно провести по лінії Луцьк – Галич. Археологи наголошують, що на Львівщині вперше знайдено житло, типово для інших регіонів поширення Трипілья: раніше у фаховій літературі переважала думка про те, що пізньотрипільське населення цієї території перервало традицію зведення наземних споруд.

Крім того, у більш ранньому шарі поселення вчені знайшли залишки поховання культури лійчастого посуду. І хоча дослідження цього шару все ще тривають, однак уже можна констатувати виявлення першого в Україні могильника цього культурного утворення (*Національна академія наук України*

(<http://www.nas.gov.ua/UA/Messages/news1/Pages/View.aspx?MessageID=2430>). – 2016. – 19.07).

Інноваційні розробки та технології

З початку 90-х років минулого століття світова спільнота розглядає сталий розвиток як магістральний напрям та необхідну передумову розширеного відтворення глобальної економіки з урахуванням соціальних, екологічних та природно-ресурсних обмежень, свідченням чого стали міжнародні форуми планетарного масштабу, де були сформульовані цілі сталого розвитку. В Україні перспективи та механізми переведення національного господарства на модель сталого розвитку перебували в площині декларацій та в кращому випадку формування концептуальних засад (<http://ua-ekonomist.com/13182-mihaylo-hvesik-chi-mozhlyviy-staliy-rozvitok-ukrayini.html>).

Необхідність інтеграції нашої країни в глобальну архітектоніку сталого розвитку, як того вимагають 17 цілей сталого розвитку, змушують з принципово нових позицій розглянути перспективи переведення національного господарства на модель сталого розвитку навіть в умовах загострення зовнішніх ризиків та звуження ресурсної бази розширеного відтворення суспільного продукту. З питаннями про можливість умонтування цілей сталого розвитку в державну економічну політику, перспективи перегляду пріоритетів залучення природних ресурсів у господарський обіг з позицій сталості, регіональні особливості формування траєкторії сталого розвитку ми звернулися до академіка НААН України, заслуженого діяча науки і техніки України, лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки, директора Державної установи «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» М. Хвесика.

«Світова спільнота понад 20 років тому дійшла висновку, що глобальна економіка зможе динамічно розвиватися і не ставити під загрозу задоволення в ресурсах потреб майбутніх поколінь лише на основі умонтування в практику господарювання пріоритетів сталого розвитку. Квінтесенцією глобального тренду є схвалення 17 цілей сталого розвитку, які мають бути модифіковані для країн з різним рівнем і темпами соціально-економічного розвитку. Мета реалізації цих цілей полягає в тому, щоб максимальною мірою скоротити той розрив в економічному, соціальному й екологічному розвитку, який існує між «золотим мільярдом» та рештою світу. І дуже правильно, що Україна включилась у процес імплементації цих цілей, оскільки ресурсомістка структура національної економіки – це зашморг соціально-економічному піднесенню вже навіть у середньостроковій перспективі.

Співробітниками нашого інституту спільно з іншими науково-дослідними установами технічного, природничого та суспільного профілю Національної академії наук України розроблено Національну парадигму сталого розвитку, де сформульовані пріоритети й механізми такого розвитку, виходячи із соціальних, природно-ресурсних, виробничо-технічних, інфраструктурних, фінансових та безпекових передумов розвитку вітчизняної економіки та з урахуванням пріоритетів децентралізації влади й реформи

місцевого самоврядування. Національна парадигма сталого розвитку і має стати тим методологічним та інституціональним підґрунтям для корегування моделі макроекономічного регулювання, яка призвела до виснажливого природокористування, поглиблення структурних диспропорцій у промисловому секторі, відсутності дієвих механізмів модернізації соціальної та виробничої інфраструктури. Вона має закласти стимули для того, щоб національний капітал не перетікав в офшорні резиденції, а спрямовувався в соціальний, екологічний та економічний розвиток нашої держави.

В рамках діяльності Секції суспільних та гуманітарних наук НАН України реалізується Цільова програма наукових досліджень Відділення економіки НАН України «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів в посткризовий період» на 2012-2016 роки. До виконання цієї програми залучено переважну більшість науково-дослідних установ Відділення економіки НАН України. В результаті вдалося розробити методологію формування системи індикаторів ефективності розвитку регіональних соціально-економічних систем та провести системно-комплексну оцінку соціально-економічного потенціалу сталого розвитку України. Запропоновано концептуальні і науково-методичні підходи до оцінки соціального потенціалу держави та її регіонів, визначено перспективи модернізації соціальної інфраструктури та створення й використання територіальних міграційних систем.

Також сформульовано базові імперативи та стратегічні напрями раціоналізації всіх сфер ресурсокористування відповідно до оцінки енергетичної самодостатності розвитку національного господарства, вдосконалення системи управління земельними ресурсами, формування моделі імплементації рентних відносин у структуру управління водним господарством й інвестиційного забезпечення сфери водокористування, трансформації системи управління лісовим господарством. На основі результатів досліджень було підготовлено та спрямовано у відповідні органи центральної й регіональної виконавчої влади, а також органи місцевого самоврядування значну кількість аналітичних записок. Окремі наукові висновки вже знайшли практичне втілення як на центральному рівні, так і регіонів України.

Запорукою сталого розвитку є збереження та примноження для майбутніх поколінь природних благ. Тому важливою складовою такої політики сталого розвитку має стати формування інституціонального підґрунтя нарощення природно-ресурсного потенціалу через запровадження сучасного інструментарію фінансово-економічного регулювання природокористування. В нинішніх умовах визначення траєкторії сталого розвитку України має включати комплекс заходів щодо подолання структурних деформацій у промисловому комплексі національної економіки у зв'язку із кон'юнктурними циклами на світових сировинних ринках для того, щоб поступово відновлювати свій промисловий потенціал, але вже на новій технологічній основі. Варто сформувати дорожню карту максимально можливого використання інвестиційного потенціалу стратегічних ринків

України в умовах переорієнтації зовнішньоекономічних пріоритетів через втрату традиційних ринків країн СНД. Децентралізація має прискоритися, зокрема, завдяки модернізації адміністративно-територіального устрою, реформі місцевого самоврядування та впровадженню корпоративних, кластерних та інших форм публічно-приватного партнерства розвитку територіальних громад. З огляду на події останніх двох років, мають бути переглянуті пріоритети формування регіональних систем управління природно-техногенною та екологічною безпекою, щоб уникнути рецидивів Грибовицької трагедії. Саме перераховані складові й закладені в Концепцію цільової програми наукових досліджень Відділення економіки НАН України на період 2017–2021 років «Траєкторія сталого розвитку України до 2030 року».

Децентралізація влади та реформа місцевого самоврядування – це не українська новація, це глобальний тренд. Цей процес закладає стимули для територіальних громад більш ефективно використовувати наявні у них ресурси, в першу чергу природні, підтримувати в належному стані об'єкти інфраструктури, дбати про повноцінне відтворення навколишнього середовища, оскільки левова частка податків та зборів не спрямовується в бюджети вищого ієрархічного рівня, а концентрується на місцях. Гальмування реальної децентралізації в Україні сьогодні знаходить свій прояв в «бурштиновій лихоманці», «сировинному перегині», відсутності комплексного використання лісоресурсного, водно-ресурсного та мінерально-сировинного потенціалу. Якщо громада стане власником природних ресурсів, які зосереджені на прилеглих територіях, вона ніколи не дозволить їх виснажувати, керуючись поточними, а не довгостроковими пріоритетами...

Основна причина недокапіталізованості природних ресурсів, які залучаються у господарський обіг, – їх недооцінка через несформованість як методологічного, методичного, так й інституціонального підґрунтя. Тут має місце значна прогалина. З огляду на це в Державній установі «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку НАН України» розроблено сучасний підхід до оцінки природної складової національного багатства, який дозволив з абсолютно інших позицій встановити вартість окремих складових природного капіталу, котрі використовуються або ж можуть бути використані. Теоретико-методологічні засади, методика економічної оцінки природного багатства, його вартісне вираження, а також інноваційний концепт природокористування викладені в монографії «Економічна оцінка природного багатства України». Тепер наступний крок за українським законодавцем: результати проведеної оцінки природного багатства мають стати базою нарахування ренти за спеціальне використання природних ресурсів, щоб плата за вилучення загальнонародного надбання була адекватною його реальній цінності.

Незважаючи на значну кількість різноманітних інституціональних та фінансових обмежень, Україна за останні роки інтенсивно просувається в напрямі імплементації цілей сталого розвитку. Звичайно, якщо п'ятнадцять

років тому все це відбувалося на декларативному, концептуальному рівні, то за останній період вітчизняна наука вже сформувала критично необхідне методологічне й інституціональне підґрунтя для наближення окремих сегментів національного господарства до тих індикаторів сталого розвитку, які схвалені світовою спільнотою. В цьому ж фарватері працює й українська влада, свідченням чого є затвердження Главою держави Стратегії сталого розвитку «Україна–2020».

Ми вже не перший рік працюємо над імплементацією природних та природоохоронних директив Європейського Союзу, які є складовими Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, що прямо й опосередковано також сприяє поступовому переведенню на принципи сталого природокористування. Зрештою, перехід до сталого розвитку – це базовий тренд соціально-економічного поступу як передових країн світу, так і тих, що розвиваються, і ми не можемо бути осторонь, оскільки це позбавить нашу країну багатьох переваг, у тому числі тих, які сприяють припливу інвестицій, так необхідних для інноваційно-технологічної модернізації ресурсомісткої вітчизняної економіки (*Економіст* (<http://ua-ekonomist.com/13182-mihaylo-hvesik-chi-mozhliivy-staliy-rozvitok-ukrayini.html>)). – 2016. – 14.07).

Проблеми розвитку соціальних комунікацій

В. Горовий, д-р іст. наук, проф., заст. гендиректора НБУВ

Специфіка налагодження суспільного консенсусу в інформаційному суспільстві

У статті розглядаються сучасні підходи до розбудови процесу суспільної єдності в умовах розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: глобалізоване інформаційне суспільство, державницька ідеологія, українська наука, гуманітарний сегмент, загальноцивілізаційні інтереси, інформаційна агресія.

В умовах розвитку глобалізаційних процесів на загальноцивілізаційному рівні проблема забезпечення внутрішньої єдності націй і держав для необхідного в нових умовах вивільнення внутрішнього потенціалу розвитку набуває особливого значення. Поряд із цим становлення інформаційного суспільства обумовлює формування якісно нових міждержавних, міжнаціональних відносин глобалізованого суспільства, від відкритого інформаційного протистояння до продуктивного співробітництва, що, у свою чергу, потребує налагодження високого рівня громадянської консолідації в рамках націй і держав, вироблення ефективних механізмів

творення суспільного консенсусу в реагуванні на проблеми, що виникають у швидкоплинному перебігу життєвих ситуацій.

На різних етапах вивчення цього питання в його розгляді брали участь група дослідників під керівництвом академіка О. Онищенко, А. Майхрович, Р. Медвідь, О. Струтинська та ін. Однак динаміка розвитку інформаційного суспільства вносить нові корективи до системи характерних рис цього процесу, корективи, які мають бути враховані в методиках налагодження суспільної єдності на етапі становлення інформаційного суспільства.

Досягнення консенсусу серед членів національної спільності може бути дієвим і сприяти її ефективному розвитку в разі дотримання основних умов еволюційного процесу на конкретному етапі життєдіяльності суспільства. Це поняття нерозривно пов'язане з уявленням про рівень культури на інформаційному етапі розвитку людства, при найвищому в його історії рівні перетворювальної діяльності. Сучасні дослідники практично одностайні в тому, що «нове століття буде епохою науки і знань, панування високих технологій, інноваційних економік і соціальних організацій, глобальної інформаційної єдності людства, рішучого утвердження моральних імперативів у політиці, якісного росту інтеграційних процесів в економіці, культурі, політиці»¹. Забезпечення виробництва всієї необхідної сукупності матеріальних і духовних цінностей для подальшої еволюції суспільства потребує такого рівня організації діяльності, який здатний гармонізувати інтереси суб'єктів розвитку, узгоджувати регіональні, національні і загальноцивілізаційні інтереси.

У сучасних умовах забезпечення необхідного консенсусу розвитку має відповідати таким критеріям:

– усі види суспільної діяльності мають бути узгодженими із системою закономірностей цього етапу загальноцивілізаційного розвитку. Наочним прикладом протилежного, неузгодженості національних і загальносуспільних інтересів став гітлерівський фашизм з його короткочасними показниками зростання у творенні нацистської держави і неможливістю конкурувати з творчим потенціалом багатонаціонального світу в міжнародних протистояннях. Про це саме свідчать усі приклади недовговічних державних утворень, що формувалися на культі зверхності певної нації над іншими в умовах існування багатонаціональних держав і прискорення сучасних міграційних процесів;

– він має якомога точніше відображати інтереси нації в загальноцивілізаційному розвитку, розвиваючи її в постійно оновлюваних умовах цього розвитку і водночас зберігаючи її своєрідність і унікальність як конструктивний аргумент у міжнародному розподілі суспільної діяльності;

– трансформаційні процеси мають орієнтуватися на прогресивні національні традиції, духовно-ціннісні установки, зберігаючи цим самим

---

¹ Див., н. п.: *Майхрович А.* Идеология: сущность, назначение, возможности. – Мн.: Право и экономика, 2001. – С. 4.

національну специфіку суспільного розвитку в умовах активізації глобалізаційних процесів.

На нинішньому, постіндустріальному етапі цивілізаційного розвитку основною його рушійною силою є суспільне протистояння відносин нового, інформаційного суспільства, що формується на якісно нових виробничих технологіях, відносинам соціальної сфери індустріального суспільства, що разом зі своїм способом виробництва поступово стає історією.

Розвиток і використання інформації в історії людства завжди були показником рівня прогресу. Характерною особливістю інформаційного суспільства порівняно з усіма попередніми організованими способами соціального розвитку є створення найбільш повних можливостей доступу для членів цього суспільства та їхніх соціальних структур до наявних інформаційних ресурсів, їх використання і розвитку. У цьому суспільстві відбувається процес створення системи соціальних комунікацій, що відповідає потребам подолання викликів сьогодення, які перевершують усі раніше відомі в історії людства виклики. Еволюція системи соціальних комунікацій сучасного суспільства характеризується зростанням впливу горизонтальних інформаційних комунікацій при зменшенні, в той же час, впливу на соціальні структури, на окремих індивідів традиційних вертикальних комунікацій в суспільстві індустріальному². Зазначений процес є особливо наочним на перехідному етапі від цього суспільства до суспільства постіндустріального³, оскільки останнє у все більшій мірі починає вирізнятися характерними особливостями прояву своєї інформаційної сфери.

По-перше, процеси інформаційних обмінів на основі здобутків науково-технічного прогресу останніх десятиріч вивільняються від традиційних вертикальних механізмів контролю змістовних характеристик використовуваної суспільством інформації (з урахуванням факторів географічних кордонів, адміністрування, технічних і ідеологічних систем впливу на поширення інформації, освітнього процесу тощо). При цьому слід звернути увагу на те, що в цьому разі йдеться про вплив вертикальних органів управління інформаційним процесом тих традиційних соціальних структур суспільства, що є характерними для індустріального суспільства. Вертикальні інформаційні обміни залишаються необхідними в нових якостях свого вираження як «системопідтримуючий, спрямований на суспільний розвиток, інформаційний механізм»⁴ якісно нових соціальних структур інформаційного суспільства.

---

² Див. про це: Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / [О. С. Онищенко, В. М. Горовий, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 7–23.

³ Горовий В., Горова С. Термінологічні характеристики постіндустріального суспільства // Наук. пр. Нац. б-ки України ім. В. І. Вернадського. – К., 2016. – Вип. 43.

⁴ Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі. – С. 18.

По-друге, якісна відмінність нових соціальних структур від подібних структур індустріального типу полягає у вищому рівні використання потенціалу потрібної для життєдіяльності інформації. Новий рівень інформаційних технологій, сформована на його основі організаційно-правова база доступу до використання інформації, до нового інформотворення – все це стає основою для підвищення ефективності використання необхідної інформації в перетворювальній діяльності людини, мобілізації творчого потенціалу людей на вирішення всієї системи актуальних і перспективних завдань суспільного розвитку. При цьому вперше в людській історії формування соціальних інформаційних комунікацій стає не лише предметом цілеспрямованої діяльності координуючих центрів соціальних структур, а й можливістю безпосередньої творчості всіх зацікавлених членів суспільства.

По-третє, оптимізація управління інформаційною сферою, як глобальними інформаційними ресурсами, так і власним, національним інформаційним ресурсом, сприяє ефективному використанню як безпосередньої виробничої складової інтелектуальної, творчої діяльності, у якій вбачається основний вид трудової діяльності людини в майбутньому.

По-четверте, можливості інформаційних обмінів сучасного суспільства обумовлюють зростаючі змістовні та інформаційно-психологічні впливи, у тому числі й небажані для індивіда, на свідомість і психологічну сферу людини, зростаючий загальний тиск сучасної інформаційної сфери на свідомість усіх людей, що потребує підвищення освітнього й загальнокультурного рівня членів суспільства, зміцнення прогресивних національних духовно-ціннісних орієнтирів, опори на національну інформаційну традицію як дороговказ інноваційного поступу.

У цілому «суспільний розвиток є одночасно проявом і показником розвитку духовно-культурного, загальноцивілізаційного. Тому, всі ознаки і критерії розвитку суспільства, перш за все такі як економічний, політичний, державний, свідчать про рівень духовно-культурних цінностей, накопичених суспільством. А тому і сам суспільний прогрес можливий лише на надійній духовній, гуманістичній основі. Реалізація принципів справедливого, демократичного суспільного і державного устрою має опиратися на міцний фундамент справді гуманістичних цінностей духовної культури – культури свого народу і культури інших народів, культури загальнолюдської»⁵.

Будування соціально-культурних відносин глобалізованого інформаційного суспільства, таким чином, обумовлює потребу дотримання в оптимальному, достатньому для подальшого розвитку співвідношенні глобальної, заснованої на загальносуспільних здобутках, і національної, що розвивається на базі позитивного історичного досвіду, конкретної соціальної структури, тенденцій. Слід підкреслити, що в суспільстві, заснованому на пріоритеті інформаційних процесів, дотримання вказаного співвідношення вже не може здійснюватися стихійно, у сліпій залежності від різноманітних

---

⁵ *Майхрович А.* Идеология: сущность, назначение, возможности. – Мн.: Право и экономика, 2001. – С. 5–6.

ситуативних чинників. Так відбувалося раніше, коли прогресивні тенденції розвитку проривалися крізь негативні, у тому числі не обов'язкові, торуючи собі шлях у майбутнє за рахунок сукупного прояву сприятливих факторів протягом значного проміжку часу. Теоретичне осмислення розвитку суспільних процесів знаходить свої витоки, здобуває певний рівень розвитку ще в індустріальному суспільстві. Але відповідно до специфіки розвитку інформаційних процесів, ролі наук, особливо гуманітарних, у цьому суспільстві вони мали обслуговуюче, дорадче значення в безпосередній перетворювальній діяльності.

В інформаційному суспільстві трансформаційні процеси **мають поступово підпорядковуватися свідомій організації розвитку**. Ця свідома організація має передбачати баланс інтересів суб'єктів розвитку, сприяти вивільненню їхнього творчого потенціалу, створювати необхідний консенсус при оптимізації соціальної структури суспільства. Незважаючи на недоброзичливе ставлення певної частини суспільства до ідеологічних орієнтирів, дискредитованих в умовах колишнього диктату правлячої КПРС, саме науково обґрунтована теорія має стати основою суспільного розвитку.

Вона має враховувати загальноцивілізаційні закономірності, національну специфіку, економічні, політичні, культурні та інші особливості цього етапу розвитку, як загальнонаціональний орієнтир об'єднувати націю, державу в уявленнях про перспективи і мету розвитку.

У зв'язку з цим на нинішньому етапі розвитку в Україні, як і в усіх інших країнах світу, актуалізується суспільна потреба в інноваційних розробках гуманітарних наук, підвищенні їх значення в розбудові нового суспільства. Саме гуманітарні інститути мають забезпечити наукове «осмислення власної ідентичності, напрацювання системи національних інтересів та геополітичних пріоритетів, які лягають в основу української перспективи. Українська перспектива ґрунтується на тисячолітній історико-культурній і господарській традиції, спадщині українського народу, на тяглоті і перервності української державності»⁶. Ці розробки мають бути покладені в основу формування нової національної концепції розвитку, об'єднуючого начала, бази національного консенсусу в уявленнях про національний розвиток. Підкреслюючи необхідність формування національної ідеї, Л. Кравчук зазначає, що «вона має народитися на основі корінних, стратегічних інтересів народу – економічних, міжнародних, соціальних»⁷.

Результати здійснюваного гуманітарним сегментом української науки аналізу сучасних гуманітарних процесів, закономірностей і перспектив суспільного розвитку мають стати ефективним матеріалом для ідеологічної

---

⁶ Медвідь Ф. Українська національна ідея як духовна детермінанта державотворчих процесів в Україні // Актуальні проблеми міжнародної безпеки: український вимір. – К.: Стило, 2010. – С. 236–247.

⁷ Там само. – С. 2.

діяльності політичних партій, піднімаючи таким чином ефективність їхнього функціонування, сприяючи розвитку ефективного політичного процесу. Цей резерв суспільної діяльності досі перебуває поза увагою українських керманічів, і явно недооцінюється його значення для забезпечення цивілізованої політичної діяльності.

При цьому в сучасному політикумі в Україні прийнято поділяти політичні об'єднання на просто «партії» і «партії ідеологічні». До останніх сьогодні умовно відносять свободівців, «Самопоміч» та деякі інші. Ідея творення неідеологічних партій частково базується на політичній неосвіченості, частіше прикриває політичний бізнес-проект олігархічних кланів, відображаючи їхні інтереси, у чому, власне, і приховується примітивний зміст відповідної ідеології. При цьому різновекторність інтересів обумовлює постійний політичний і, відповідно, весь інший безлад у суспільному житті.

...Минуло ще п'ять років з того часу, коли перший Президент суверенної української держави Л. Кравчук із тривогою говорив про те, що «протягом сучасної 20-річної своєї незалежної історії Україна не змогла сформуванати власну загальнонаціональну ідеологію»⁸. Ця болюча проблема, з усіма її негативними суспільними наслідками не втратила своєї актуальності й досі. Сьогодні вже наочно видно, що президент саму ситуацію з дієвими чинниками політичних аматорів уявляв надто ідеалістично, спрощено, заявляючи, що «є люди, які зовсім випадково прийшли в політику. Вони не готові – ні теоретично, ні практично, ні духовно, ні ментально. Для них ця країна не являє собою чогось рідного, близького. Для них Україна і не мати, і не батько, не земля, без якої жити неможливо. Для них, на превеликий жаль, це місце, де можна заробити великі гроші. І звичайно ж, у таких умовах не можна говорити про створення єдиної нації, народу, що готовий страждати, якщо виникне необхідність, заради незалежності. Політики цих людей розділяють, а потім на цьому живуть, мають владу, багатіють»⁹.

Відсутність фактичної заінтересованості творців політичних проектів в Україні у формуванні спрямованої в майбутнє української мрії, по аналогії, скажімо, з американською, з ідеалами демократичного розвитку країн Заходу, тимчасово приносить суттєві економічні вигоди спонсорам цього процесу, проте веде до зубожіння й розрухи в країну, загострює внутрішньосуспільні протистояння, робить Українську державу ненадійним партнером у міжнародних відносинах, про що свідчить і вже звично затягуваний процес надання українцям безвізового режиму з ЄС, і неврегульованість певних проблем із країнами-сусідами тощо.

---

⁸ Цит. за: Інтеграція України у світове співтовариство в контексті розвитку бібліотечних інформаційних технологій / [О. С. Онищенко, Л. А. Дубровіна, В. М. Горовий та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2011. – С. 32–33.

⁹ Новини політики і економіки // Главком. – Режим доступу: <http://glavcom.ua/articles/4527.html>. – С. 1.

Егоїстична і недалекоглядна поведінка спонсорів політичної діяльності в Україні, що реалізують свої економічні і політичні інтереси через контрольовані ними ЗМІ та видавничу діяльність у процесі реалізації політичних проектів, не сприяє консолідації суспільства. У той самий час суспільний консенсус, вироблення загальноукраїнської суспільної платформи єдності набуває особливого значення як національний орієнтир розвитку у зв'язку з посиленням впливів на Україну глобального інформаційного простору з усіма їх позитивними й негативними складовими.

Особливо небезпечними непатріотичні внутрішні суперечності в суспільстві стали в період гострого інформаційного російсько-українського протистояння і затяжної антитерористичної операції на частині території Донецької та Луганської областей. В умовах розвитку інформаційного суспільства саме інформаційна складова в протистоянні набуває особливого значення. Стрімке вдосконалення інформаційних технологій робить це інформаційне протистояння, а точніше – інформаційну війну – багатоаспектною у змістовому сенсі, багатоканальною в технологічному, багаторівневою в орієнтації на свідомість різних категорій населення атакованих територій.

У зв'язку з цим, по – перше, комплексній інформаційній агресії має протистояти вітчизняна комплексна інформаційна система, яка оперативно реагуватиме на всі аспекти негативних інформаційних впливів. І першим кроком інформаційної консолідації суспільства має стати упорядкування інформаційної діяльності в національному вимірі, ефективна координація її на державному рівні, формування національного інформаційного комплексу. В умовах інформаційної війни лише така координація дає змогу оперативно реагувати на інформаційні диверсії, передбачати майбутні інформаційні загрози для національного інформаційного простору, знаходити шляхи їх нейтралізації, забезпечувати достовірною інформацією громадян власної країни, у тому числі й тих, що сьогодні перебувають під чужими інформаційними впливами, а також інформувати про ситуацію в країні міжнародну спільноту, громадську думку за кордоном. Удосконалення структури національного інформаційного комплексу дає змогу організаційно, у чинному правовому полі знизити внутрішньосуспільне протистояння в інформаційній сфері, що особливо важливо в умовах інформаційної війни.

Вітчизняний інформаційний комплекс має стати, таким чином, мережею соціальних структур, що координують свою діяльність у національних інтересах, мережею, оснащеною засобами для виробництва, комплектування, обробки та зберігання інформації, організації заходів інформаційної безпеки з метою ефективного використання наявних у розпорядженні суспільства інформаційних ресурсів для протистояння інформаційній агресії, а також сприяти їх оновленню для суспільного прогресу.

В умовах активізації глобальних процесів у сучасному світі «саме загальнонаціональний соціальний інформаційний комплекс має стати запорукою нейтралізації сучасних інформаційних загроз і використання

позитивних факторів розвитку інформатизації¹⁰. Ефективна робота цієї системи на загальнодержавному рівні може забезпечити як конструктивні інформаційні обміни України на міжнародній арені, так і розвиток національної інформаційної бази при мобілізації вітчизняних ресурсів і можливостей, що є важливою передумовою прогресу суспільства. Адже, як свідчить міжнародна і внутрішньодержавна практика сучасності, з активізацією інформаційних процесів у суспільстві актуалізується потреба посилення впливу держави на ці процеси. Такі координаційні впливи збігаються з основними завданнями, які має вирішувати сучасний інформаційний комплекс»¹¹.

Другим завданням забезпечення національного консенсусу в сучасному українському суспільстві в умовах російсько-українського протистояння є потреба прискореного формування нової національної концепції розвитку, об'єднуючого начала, бази національного консенсусу в уявленнях про національний розвиток. Недостатня увага українського політикуму до розвитку національної ідеології спричинює сьогодні наявність серйозних проблем у процесі консолідації українського суспільства – чинника особливої важливості в умовах реалій інформаційної війни.

Державницька ідеологія, на необхідності якої наголошує перший Президент Л. Кравчук, має стати не лише об'єднуючим і мобілізуючим началом для українського народу. Вона має стати дієвим інструментом оперативного реагування на негативні інформаційні впливи з-за кордону, переконливим аргументом справедливої позиції нашої держави в протистоянні для населення Російської Федерації.

Значення державницької ідеології в Україні, однак, не обмежується нелегкими випробуваннями нинішнього періоду. Вона має торувати нації, державі шлях у майбутнє, сприяти достойному утвердженню України в новому, інформаційному суспільстві.

Нині Україна також має розв'язувати всі проблеми, пов'язані з позиціонуванням у глобальному інформаційному просторі, за відсутності внутрішньої єдності й загально визнаних ідейних основ свого розвитку. І суб'єкти глобальної інформаційної діяльності, внутрішньо організовані, такі, що покладають в основу своєї діяльності чітко виражені ідейно-концептуальні засади свого розвитку, знову мають відчутні переваги в організаційно-практичному плані. І об'єктивні умови розвитку, під загрозою втрати позицій у міжнародному інформаційному співробітництві, вже сьогодні потребують конкретних дій України у задоволенні попиту в процесі інформаційних обмінів на технологічному рівні, продиктованому цим попитом, і з забезпеченням необхідної якості відповідної продукції.

¹⁰ Див про це: *Струтинська О. В.* Інформаційні системи та мережеві технології / за наук. ред. М. І. Жалдака. – К.: Університет «Україна», 2008. – С. 25–26.

¹¹ Національні інформаційні ресурси як інтегративний чинник вітчизняного соціокультурного середовища / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.]; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – К., 2014. – С. 34–35.

Завдання національного розвитку при цьому вимагають активізації зазначеного виду діяльності при максимально можливому використанні вітчизняної інформаційної основи.

І хоча реалії сьогодення потребують конкретних дій для активізації діяльності України в міжнародних інформаційних обмінах, для нашої країни мобілізація відповідних зусиль ускладнюється через відсутність системоутворювальної, визначеної в основних своїх параметрах, і головне – загальновизнаної – сучасної національної ідеології. За її відсутності некоординована ні в який спосіб з точки зору ідеологічної зовнішньоінформаційна діяльність характеризується різновекторністю інтересів окремих соціальних структур суспільства, є певною мірою суперечливою і вразливою для зовнішніх впливів.

Ю. Половинчак, канд. іст. наук, ст. наук. співроб., керівник НЮБ НБУВ

Стратегії дослідження соціальних медіа як дискурсивного простору

Стаття присвячена висвітленню специфіки аналізу дискурсу соціальних медіа та виявленню його основних характеристик. У дослідженні наголошується на особливостях соціальних медіа як середовища формування і трансляції шаблонів індивідуальної та колективної поведінки, дискурсивних стратегій та інтерпретаційних моделей.

Запропоновано критерії визначення українського сегмента інтерактивного інформаційно-комунікаційного простору. Визначено перелік маркерів – ключових показників для дослідження комунікації в мережі Інтернет.

Ключові слова: соціальні медіа, аналіз соціальних медіа, маркери, дискурс-аналіз.

У сучасних соціальних комунікаціях зростає роль соціальних медіа, що об'єднують цифрові медіа та онлайн-комунікацію і відзначаються високим рівнем інтерактивності, тобто можливості не лише споживати, а й створювати чи змінювати контент з боку реципієнтів. Цей принципово новий вид засобів масової комунікації характеризується зростаючим значенням як інструменту маркетингових стратегій, політичного впливу, простору формування громадської думки, становлення громадянського суспільства.

Зростання як кількості, так і значення соціальних медіа, сукупність яких формує інтерактивний інформаційно-комунікаційний простір, за два останні десятиліття актуалізувало необхідність практичного вивчення відповідних інформаційних процесів і наукового осмислення цього явища у контексті комунікативістики. Вивчення специфіки комунікації в інтернет-просторі є актуальним завданням у досить широкому полі соціокультурних досліджень, пов'язаних з аналізом функціонування інформаційного поля, та з точки зору бібліотекознавчих студій як їхньої складової. Такі рефлексії мають теоретичне значення для сучасної інфогуманітаристики загалом – мовознавчої, культурологічної, політичної, соціальної, і бібліотеки здатні виступати тими науковими центрами, що інтегрують відповідні міждисциплінарні дослідження. Водночас вони корисні в прикладних

розвідках власне бібліотечних досліджень, оскільки описувані закономірності функціонування інформаційного поля є дієвими для роботи в сучасному інфопросторі бібліотек. Вироблені підходи залишаються актуальними для вимірювання результативності бібліотечної роботи (ширше – роботи наукових, культурних установ, установ пам'яті тощо) в інтернет-просторі, так само, як і для спеціальних досліджень у інтерактивному просторі інформаційно-аналітичних підрозділів, у силу завдань, що ставляться перед ними – як джерела інформації та з огляду на вплив медіа на суспільні процеси.

Медіа-вплив, або ефект медіа, – терміни, що використовуються в медіазнавстві, психології, теорії спілкування і соціології для позначення ймовірних шляхів впливу медіа на аудиторію, на її думки (уявлення) і поведінку. Такі характеристики інтернет-комунікації, як мультимедійність, інтерактивність, глобальність істотно посилюють її вплив порівняно з традиційним медійним дискурсом. Показово, що, за даними різних маркетингових досліджень, до думки своєї референтної групи у соціальних медіа готові прислухатися понад 60 % користувачів; для половини респондентів саме соціальні медіа стали основним джерелом інформації, випередивши телебачення [1]. Соціальні мережі мають властивість виявляти і консолідувати інформацію, впливаючи на формування думок, поглядів, настроїв, та в результаті масових комунікацій посилювати чи послаблювати позиції груп. Сьогодні можна говорити про значний вплив онлайн-активності на традиційний дискурс: сформовані в Мережі оцінки, погляди і переконання транслюються газетами і телебаченням, мережевий вплив може бути конвертований у політичну чи медійну кар'єру або експертний статус.

Це актуалізує новий погляд на соціальні медіа: з одного боку – як на зріз різноманітних соціальних практик, зафіксований, з огляду на специфічний, усно-писемний, як його визначають дослідники-лінгвісти, тип дискурсу; задокументовану громадську думку, акценти, відображення соціального світу у свідомості окремих груп населення; з іншого – як на дослідне поле для вивчення політичних, соціокультурних, психологічних, лінгвістичних процесів. Відповідно, зростає актуальність дослідження онлайн-дискурсів, що розглядаються як регулюючі та регульовані практики, які конструюють значення соціальної реальності [2]. Одним з найперспективніших напрямів аналізу видається дискурс-аналіз, що, за Дж. Поттером, приділяє особливу увагу способам організації версій навколишнього світу, суспільства, подій і внутрішніх психологічних світів, вироблених у дискурсі [3, с. 6]. Основне завдання, яке розв'язується в процесі дискурсивного аналізу, – визначення смислового навантаження, комплексу ідей та уявлень, продукованих у соціокомунікативних процесах. Отже, аналіз дискурсу досліджує не мовлення і тексти, а їх вплив на суспільні відносини [4, с. 66–68]. Ідеться про виявлення та аналіз стратегій, що впливають на конструювання значення соціальної реальності. Вибір слова для позначення того чи іншого явища більш чи менш явно втілює певну стратегію представлення, як от, скажімо, хрестоматійний для аналізу англomовних

текстів і актуалізований останнім часом для України вибір між називанням: terrorists / rebels (терористи / повстанці). Інші евфемізми періоду початку війни – «ввічливі люди» замість «військові без розпізнавальних знаків», «повернення, включення» замість «анексія» – ілюструють стратегію переназивання, спрямовану на зміну усталеного уявлення з певною ідеологічною метою: її застосування дозволяло навесні 2014 р. згладити, принаймні в інформаційному просторі, елемент агресії, і, що не менш важливо, створити невизначене інформаційне тло і, відповідно, – сприйняття подій.

Відзначимо тут, що характерне для соціальних медіа цитування і коментування ускладнює структуру тексту і створює об'єкт багаторівневого аналізу. Наприклад, Facebook-сторінка «Український інформаційний простір» 18 липня 2016 р. поширює новину від видання GAZETA.UA: «Цієї ночі в Зайцевому загинули 4 бійці 53-ї бригади». Водночас адміністратор сторінки супроводжує цю новину власним представленням, створюючи таким чином ще один заголовок, під яким, власне, новину читатиме і сприйматиме аудиторія: «Російські окупанти вбили чотирьох наших хлопців...». У цьому новому заголовку привертає увагу посилення наголосу на парі «ми – вони»: вираз «бійці 53-ї бригади» замінено на «наші хлопці», означивши тим самим свою (автора і читачів) причетність до групи, на яку вчинено замах (підсилення попереднього «загинули бійці» через вказівку на конкретного винуватця – «вбили російські окупанти»). Таким чином було артикульовано включення загиблих до колективного «ми» (відповідно, і удару було завдано «нам») та конкретизовано образ ворога. Тобто кожен перепост може посилювати (як у наведеному випадку), чи іншим чином змінювати інтерпретаційні рамки тексту. Відповідно, у випадку соціальних медіа йдеться не лише про виявлення, як для традиційних ЗМІ, інтерпретаційних рамок, а й про дослідження їх трансформації, динаміки. Крім того, слід враховувати, що соціальні медіа не просто формують громадську думку, трансльовані ними тексти водночас є результатом колективної думки, її вираженням у цій конкретній ситуації.

Водночас важливим фактором, способом і рівнем соціального конструювання реальності є легітимізація смислів, соціальних інститутів тощо – їх розуміння, підтримка і сприйняття індивідами. При цьому в дискурс, який підлягає аналізу, мають бути включені не тільки ті ідеї та уявлення, які були представлені відкрито (експліцитно), а й ті, які користувач міг отримати в результаті власної інтерпретації представленого контексту, а також інтенції, притаманні представленим текстам, їх спрямованість на реалізацію певного результату (наприклад, легітимацію певної соціальної проблеми), приховані (імпліцитні або латентні) значення, контекст їх творення [5, с. 15].

Важливо також враховувати ще один аспект – конвергенцію традиційних і нових медіа, причому саме в онлайн-просторі: в структуру онлайн-дискурсу, крім уже звичних текстів, фото, відео та аудіо, додаються онлайн-трансляції, прямі ефіри; динамічно розвивається паралельне

використання двох і більше медіа, яке отримало назву *second screen*. Наприклад, приєднана комунікація після або під час перегляду телевізійних передач усе частіше здійснюється в соціальних мережах (у першу чергу, в Твіттері) через мобільні пристрої і комп'ютери. Це вимагає від дослідників дискурсів більш системного підходу, яким видається мультимодальний дискурс-аналіз, що інтерпретує семіотичне утворення як багатовимірну сутність, інтегровані компоненти різної природи та з різних джерел. Поняття «мультимодальність» близьке до поняття «мультимедійність», воно описує формування значень за допомогою різних семіотичних засобів – модусів – і пов'язаних з ними соціокультурних конвенцій. Мультимодальні дослідження сконцентрували свою увагу на вивченні ефектів, створених поєднанням двох або більше подібних модусів, ставши свого роду об'єднуючим терміном, що синтезує численні напрацювання соціальних наук у галузі досліджень продуктів культури і комунікації. В результаті комбінації модальностей їх значення трансформує загальний зміст повідомлення, тобто відбувається ресеміотизація (*resemiotization*) [6].

Більшість західних дослідників у рамках цього напрямку дотримуються дискурсивного підходу до аналізу мультимодальних феноменів, адаптуючи широке трактування дискурсу як соціально обумовленої когнітивної структури, що знаходить своє матеріальне втілення у текстах-репрезентаціях. На сьогоднішній день аналіз комунікації в соціальних медіа часто зводиться до аналізу лексики, ключових слів і тематичних тредів, що не дає повного уявлення про онлайн-дискурси. Відповідно, актуальним є вироблення методологічних підходів до мультимодального дискурс-аналізу. Заслугує на увагу проект «Онлайн-дискурси. Методичний інструментарій збору і аналізу даних для визначення онлайн-дискурсів як соціальних практик», здійснений під керівництвом авторитетних німецьких дослідників – лінгвіста К. Фрассо і фахівців з онлайн-комунікації Ш. Мейера і К. Пентцольда [7]. Методологічно проект спирається на відомі підходи до дослідження дискурсу – фреймовий і соціосеміотичний, але при цьому основна увага приділяється формулюванню нових вимог до збору та аналізу онлайн-даних. Проект передбачає розробку інструментарію аналізу, узгоджується з медійною специфікою онлайн-дискурсів.

Основними цілями проекту є розробка циркулярного і процесуального методу збору та аналізу даних, а також критеріїв для вибору відповідного методу аналізу для онлайн-комунікації. Підкреслюється, що вибір повинен здійснюватися з урахуванням особливостей конкретної комунікативної практики в онлайн-просторі. Так, наприклад, міжособистісну онлайн-комунікацію, скоріше за все, слід вивчати за допомогою лінгвістичного аналізу дискурсу, блоги – за допомогою аргументаційного аналізу, фотогалерею – за допомогою семіотичного аналізу [8]. І, нарешті, потрібно створити дієві інтерпретаційні зразки за принципом «потрійного мета-методу», що являє собою інтеграцію фреймових підходів з лінгвістики, соціології знання і теорії комунікації.

Цікавий і перспективний підхід до вивчення політичних дискурсів у

Твіттері представлений у колективному дослідженні під керівництвом К. Тімм «Контекстуалізація через хештеги». За допомогою соціальних медіа відкриваються «нові (політичні) простори дій (Handlungsspielraum), у яких розвиваються мовні ігри та аудіовізуальні символічні дії» [9, с. 139]. Через хештег ідентифікуються і структуруються дискурси, і стає можливим створення тематичної когерентності, секвенціальності, інтертекстуальності та тим самим дискурсивності [9, с. 156].

Іншим завданням є вироблення підходів до вибірки й акумуляції текстів Мережі з наступним аналізом значущих висловлювань, що, у свою чергу, ставить похідне завдання – окреслення українського інтернет-дискурсу як емпіричного поля дослідження. З цією метою необхідно з'ясувати коло ресурсів, які утворюють саме український сегмент інформаційно-комунікативного простору як сукупності розміщених в Інтернеті засобів масової інформації та комунікації, у яких можуть застосовуватись інтерактивні форми роботи з аудиторією і на сторінках яких з певною регулярністю розміщуються розраховані на масову аудиторію суспільно значущі медіатексти.

Важливо, що хоч Інтернет і є глобальною мережею, особливості національних процесів інформатизації, а також специфіка політичного, економічного, культурного життя в різних країнах дає змогу говорити про формування національних сегментів інформаційного простору, у якому функціонують ресурси з досить вираженими національними особливостями. З'ясування специфіки розвитку українського інтерактивного простору потребує чіткого окреслення предмета аналізу і, відповідно, – визначення його меж. Відразу доводиться констатувати, що однозначно розмежувати національні сегменти навряд чи можливо – і з огляду на такі конституюючі ознаки інтернет-простору, як глобальність та доступність, і враховуючи надвисоку рухливість та динамічність інформаційного середовища вебу, і в силу специфіки вітчизняного інформаційного простору, що у значній мірі залишається пострадянським та інкорпорованим з потужним російським. Саме з огляду на останній аспект найбільш актуальним, хоч і не єдиним, завданням тут є розмежування «Рунету» та «Укрнету» як дослідницького поля дискурсивних практик.

Найпростішим і очевидним видається формальний підхід до диференціації національних сегментів інтернет-простору – покладення в основу визначення юридичного (адміністративного) принципу, згідно з яким доменні імена із сукупністю IP-адрес користувачів, а також мереж, що проходять по території країни, є демаркаційною ознакою при описі національного сегмента Інтернету; до адміністративних критеріїв може бути віднесений і критерій розташування хостингу (комп'ютерів та відповідного програмного забезпечення) для розміщення фізичної інформації на сервері. Втім, вибір хостинг-провайдера чи реєстрація доменного імені досить часто визначаються фінансовими, маркетинговими чинниками чи безпекою, відповідно, формальні критерії не можуть переконливо свідчити про належність, чи, навпаки, неналежність ресурсу до національного сегмента

інфопростору.

Одним із ключових показників національного простору в мережі Інтернет виступає мова, відповідно, серед окремих українських блогерів і дослідників побутує думка, що український сегмент соціальних медіа та Інтернету загалом має визначатися за мовною ознакою. За цією ж логікою російськомовні дискурси, продукovanі українцями, розглядаються як частина загальноросійського інтерактивного простору [10].

Утім, для досліджень специфіки українських масових комунікацій виокремлення національного інформаційного простору за мовною ознакою не може вважатися репрезентативним, оскільки в умовах білінгвізму в Україні продукується як російськомовний, так і україномовний контент, паралельно з публікаціями іншими мовами. Якщо врахувати, що багато інтернет-ресурсів існують у кількох мовних версіях, стає неминучим перетин і накладення меж національних інтернет-сегментів, що суперечить самій логіці сегментації і демаркації кордонів географічного простору. Комунікація користувачів українських соціальних медіа за неписаним етикетом (нетикетом) є полімовною – користувачі дописують тією мовою, якою комунікують; більшість тредів як мінімум двомовні, в окремих спільнотах послуговуються також білоруською і польською. Деякі користувачі дублюють дописи двома мовами (наприклад, політик Міхаель Саакашвілі чи поет Борис Херсонський). У будь-якому разі, практика деяких російських ресурсів (блогів, файлообмінників, спільнот у соціальних мережах) забороняти «размещение сообщений на любых других языках, кроме русского, а также сообщений, написанных транслитом» (пошукова система Google на відповідний запит пропонує понад 12 тис. результатів) для українських ресурсів не характерна. Загалом мовні практики в інтерактивному просторі досить складні і заслуговують на окреме дослідження, проте навіть поверховий огляд дає змогу говорити, що мовний підхід до визначення національних сегментів інфопростору цілком справедливо може вважатися оптимальним для лінгвістичного аналізу, проте дослідження онлайн-дискурсу як простору продукування і трансляції смислів потребує вибору більш адекватних критеріїв.

Власне, неадекватність мовного підходу у випадку, коли предметом аналізу є процеси смислотворення, підтверджують навіть ті дослідники, які наполягають на розмежуванні «Рунету» та «Укрнету» як сукупності відповідно російськомовних та україномовних ресурсів, визначаючи при цьому «межі політичного сегмента “Рунету”» (очевидно, як простору значущих висловлювань), орієнтуючись на «інтерес широких кіл політизованої аудиторії» [11, с. 70]. Показовим видається також висновок дослідження російськомовної блогосфери Центром Беркмана при Гарвардському університеті (2010 р.), заснованого саме на мовному критерії, про слабкість якого йшлося вище. Його результати фіксують, що аналізовані «регіональні блогери з України», які розглядаються як учасники російської блогосфери, пишуть в абсолютній більшості (84 %) в Україні, використовуючи переважно українські зовнішні посилання [12, с. 23, 55].

Відповідно, логічним було б говорити не про «регіональних учасників російської блогосфери», а про власне українську блогосферу, що об'єднує блогову україніку – публікації, цитати, мультимедійний контент, що стосуються українських реалій і пов'язані гіперпосиланнями та коментарі веб-сторінок (блогів), створені українськими користувачами, з українським хостингом.

Таким чином, у політичних, соціальних, соціокультурних дослідженнях Мережі логічно відштовхуватися від користуваче-центричного підходу, коли в основу виділення національного сегмента може бути покладене поняття аудиторії Інтернету. Відповідно, український онлайн-дискурс охоплюватиме сукупність текстів, розрахованих насамперед на українську аудиторію та спрямованих на висвітлення у першу чергу подій в Україні чи закордонних – з точки зору українського користувача [13]. У зв'язку з цим для визначення українського онлайн-дискурсу як мережевої україніки пропонуються підходи, розроблені в документознавстві для створення «україніки» як українського національного бібліографічного репертуару творів, що безпосередньо або непрямо стосуються усіх сторін життя України, документів з української тематики [14]. Такий підхід логічно поширювати на весь контент і визначати Укрнет як сукупність усіх ресурсів і дискурсів, створених українцями, українською та іншими мовами, що прямо чи опосередковано стосуються української тематики. Включення до переліку не лише ресурсів і контенту, а й дискурсу, пов'язане з такою важливою характеристикою інтернет-комунікації, як інтерактивність – участь користувачів у творенні контенту. Тобто, якщо російський (польський, білоруський чи будь-який інший) журналіст, блогер, політик на російському ресурсі висловлює власну точку зору щодо української проблематики, – ідеться про неукраїнський інтернет-дискурс, але тільки до того моменту, коли українські користувачі включаються в обговорення, створюючи через коментарі значущий (тут ідеться про зміст і кількість інформації) контент. Відповідно, дискурсивний акт, для якого неукраїнська публікація стала лише інформаційним приводом, створює тред¹² коментарів, посилань тощо, які включають дане повідомлення в український дискурс.

Характерним прикладом може бути обговорення так званих декомунізаційних законів навесні-влітку 2015 р. Зміни, обов'язкові до внесення в інформаційний і символічний простір України, є досить дискусійними, як серед фахівців, так і серед пересічних громадян. Парадоксально, але для дослідження дискусій української Facebook-спільноти більш перспективною видається сторінка російського каналу «Дождь», аніж Українського інституту національної пам'яті. Остання об'єднує швидше однодумців, що підтримують рішення, позиція противників представлена слабо. В обговореннях проблеми на Facebook-сторінці

---

¹² Thread (англ. – нитка) в інтернет-форумах, блогах, списках розсилки, конференціях – відповіді на повідомлення, що показуються у вигляді пов'язаної послідовності («гілки»), якщо їх об'єднує спільна тема або загальний ідентифікатор. Див.: [15].

російського ресурсу має місце максимально широкий набір аргументів як російських, так і українських користувачів.

В інших ситуаціях включення в український дискурс «зовнішніх» текстів, що публікуються українським користувачем і супроводжуються при цьому оцінками та коментарями, призводить до набуття ними нових (відмінних від попередньо заданих чи навіть протилежних) значень. Так, фото та відеоролик про проблеми російських громадян, які їдуть влітку 2014 р. до анексованого Криму (кількадодобові затори на Керченській переправі, спека, побутові незручності тощо), опубліковані та обговорювані українськими учасниками Facebook-спільноти (понад 200 коментарів, 3 тис. реакцій (вподобань, поширень)¹³, створюють якісно новий текст, принципово відмінний від початкового повідомлення: замість невдоволення дискомфортом ситуація набуває протилежного значення – підтвердження тези про неприйнятність територіальних зазіхань як «крадіжок»: *«бажання злодюжки пощупать свіжовкрадену річ», «преступники ... всегда возвращаются на место преступления», «...все испортили, сделали из Крыма какую-то зону отчуждения и теперь едут туда же...», «...поспешают на скупку краденого?..»*.

Залежно від поставлених завдань предметом дослідження може бути як повна вибірка контенту щодо певної проблеми, так і виявлення інформаційних вузлів, у яких відбувається найбільш потужне генерування смислів у процесі полілогу. Здатність соціальних медіа до так званого вірусного поширення інформації та їх конвергентність (взаємна пов'язаність, що припускає цитування і передачу різного контенту) призводять до інформаційного розгортання обговорення проблеми. Що викликає інтерес аудиторії. Причому, хоча користувачі соціальних медіа далеко не всі є активними в суспільно-політичних процесах (значна їх частина розглядає мережеву комунікацію як розвагу), соціально активні учасники все одно здатні впливати на суспільно-політичну ситуацію через «інформаційно пасіонарне» ядро.

Очевидно, що такими інформаційними вузлами можуть стати сторінки впливових і авторитетних учасників соцмереж – так званих лідерів думок (opinion leader) – медійних персон, які мають істотний вплив на думки і світогляд інших людей, здатні впливати чи навіть формувати громадську думку. Зважаючи на описане вище явище конвергенції і той факт, що лідери думок присутні, як правило, у кількох медіа одночасно (сторінки у Facebook, Twitter, блог чи кілька на різних майданчиках, колумністика в інтернет-ЗМІ), вважаємо за доцільне використовувати термін «блогер» для позначення автора, що пише в інтерактивному просторі.

Судження, вчинки та ідеї таких лідерів думок сприймаються, обговорюються і транслюються сотнями тисяч читачів. Досить показовим

---

¹³ Дмитрий Чекалкин. Допис на Facebook-сторінці від 19.08 2014 р. https://www.facebook.com/Dmitriy.Chekalkin/posts/995264513833135?reply_comment_id=996022767090643&total_comments=6.

видається порівняння: всеукраїнська щоденна суспільно-політична газета «Сьогодні», яка, за даними дослідної компанії TNS (Тейлор Нельсон Софрез), станом на 2015 р. є лідером серед усіх друкованих видань в Україні, має аудиторію 665 тис. читачів. Аудиторія кожного з 10 найрейтинговіших (за даними Watcher – спеціалізованого ресурсу, присвяченого висвітленню інтернет-комунікацій) українських користувачів Facebook – від 300 до 100 тис. читачів. Тобто сторінки українських лідерів думок за розмірами аудиторії порівнюювані з традиційними ЗМІ. Водночас для соціальних медіа набагато важливішими за статистичні дані щодо аудиторії є, у силу інтерактивності як ключової ознаки, встановлювані зв'язки та генеровані смисли.

Отже, впровадження новітніх технологій змінює стандарти спілкування та обміну інформацією, відтак, потребує не лише наукового осмислення, а й, з огляду на формування відповідних масивів даних у режимі «інформаційного вибуху», одночасного вироблення інструментарію досліджень, виявлення оптимальних маркерів – певних індикаторів, критеріїв-показників для вибірки та аналізу дискурсивних актів, результатом яких стають треди публікацій, коментарів, цитат, посилань тощо.

Потреба політологів, експертів, журналістів, партій (рекрутування нових облич), у рейтингах впливових постатей соціальних медіа призводить до формування та побутування рейтингів різного статусу та якості. Під «рейтингом» розумітимемо список учасників спільнот, організований за принципом ієрархії – від більш популярних до менш популярних – за визначеними маркерами. Відповідно, маркерами називатимемо певні критерії-показники, за якими здійснюється порівняння учасників рейтингів.

Рейтинги можуть бути автоматичними (підрахунок здійснюється і оприлюднюється для всіх учасників спільноти, а порівняння результатів представлено у вигляді списку, де верхні позиції посідають учасники з найбільшими показниками (такий підхід, наприклад, використовує блог-платформа LiveJournal). Інший варіант – за вибором учасника, коли для підрахунку з наступним ранжуванням він повинен включити свою сторінку в процес рейтингування (використовує сервіс Klout (<http://klout.com/home>), який оцінює акаунт (або з'єднані акаунти однієї особи) за 35 параметрами). Як вже було сказано, в Інтернеті присутні десятки рейтингів – від ранжування учасників окремих ресурсів до зведених списків, де на місце розташування учасника впливає сума його показників впливовості на різних ресурсах.

До ключових маркерів, за якими можна виявити найвпливовіших учасників Мережі або її національного сегмента, можуть бути віднесені *охоплення аудиторії* – кількість друзів, читачів/учасників мереж, що підписалися на отримання сповіщень про активність блогера (опція «стежити» в соціальних мережах).

Вид та інтенсивність взаємодій, здійснюваних у межах соціальних медіа, зумовлює той факт, що вимірювати їх лише за допомогою показників, які відображають користування з інтернет-сторінки, недостатньо. Спробою

розв'язання цієї проблеми є пропозиції введення до досліджень Інтернету додаткового показника (або показників), що ілюструє інтенсивність використання цього сервісу та ангажування користувача (engagement, рівень зацікавленості, залучення аудиторії) – визначення кола інтерактивних користувачів; дає змогу дослідити взаємодію користувачів, є співвідношенням розмірів аудиторії і загальної кількості дій користувачів (уподобання, поширення, згадування, позначення як «обране», рекомендації) за певний проміжок часу, що характеризує інтенсивність інтерактивності, кількість і якість дискусій, швидкість поширення контенту, інтенсивність розмови, поведінку (тон висловлювання, думки), а також показників впливу на користувачів [16, с. 193–194].

Важливо також враховувати індекс якості прихильників – якісні характеристики аудиторії: наявність в ній лідерів думок, журналістів, громадських активістів, чия аудиторія у разі їх залучення додається до оцінюваної. Ще один елемент – визнання успішним блогером, що виявляється в експертних публікаціях у галузевих медіа, перетворенні дописів на інформприводи. Ефективним показником може вважатися конверсія (conversion – перехід з одного стану в інший), коли автор здатен мобілізувати аудиторію. За приклад можуть правити збір коштів волонтерами, організація толоки чи акцій підтримки/протесту, висвітлення журналістами подій без прес-релізів і запрошень.

Попри неідеальний характер (закритість критеріїв, не враховує зовнішню аудиторію), перспективним видається один з показників, на якому будується рейтинг користувачів LiveJournal – «соціальний капітал», розроблений адміністрацією платформи. Формула враховує низку критичних параметрів в оцінці впливовості блогера: відвідуваність блогу, якість аудиторії, регулярність публікацій тощо.

Крім того, залежно від характеру та завдань дослідження можуть розроблятися і використовуватися ситуативні маркери, як, наприклад, рівень конструктивності, динаміка, унікальна відвідуваність, відсоток повернення; відвідувачі ключового регіону; індекс якості контенту (comments/posts); індекс якості друзів (friends/comments). Кінцеві показники варто враховувати залежно від цілей та загальної стратегії дослідження.

Загалом, у силу дисперсності (лідери думок досить часто мають кілька акаунтів з різною аудиторією, обговорення може паралельно здійснюватись як у треді оригінального посту, так і при його поширенні), мозаїчності і кліповості (сторінки являють собою набір найчастіше невзаємопов'язаних повідомлень), принципового для соціальних медіа особистісного підходу і, відповідно, суб'єктивності створеного контенту, ускладнюється дослідження простору соціальних медіа. Описані характеристики часто унеможливають ефективне використання методології дослідження традиційних медіа. Здатність соціальних медіа до так званого вірусного поширення інформації та їх конвергентність (взаємна пов'язаність, що припускає цитування і передачу різного контенту) призводять до інформаційного розгортання обговорення – від інтерв'ю регіональному каналу до поширення через

відеохостинг і коментування в десятках публікацій. Отже, впровадження новітніх технологій змінює стандарти спілкування і обміну інформацією, відтак, потребує не лише наукового осмислення, а й, з огляду на формування відповідних масивів даних у режимі «інформаційного вибуху», одночасного вироблення інструментарію досліджень.

Відповідно, вироблення ефективних, коректних та оптимально інформативних індикаторів для досліджень соціальних медіа як дискурсивного простору, застосування та осмислення запропонованих маркерів науковцями різних галузей, що працюють в інтерактивних мережах, є завданням, вирішення якого сприятиме ефективним науковим рефлексіям щодо нової інформаційної, відтак – соціокультурної, реальності.

З огляду на розширення дискурсивних практик участі у поясненні та конструюванні інформаційної реальності через залучення широких верств населення до комунікації в інтернет-просторі та активізацію такої комунікації, актуальності набуває не лише необхідність вивчення культурних текстів, що створюються різними семіотичними засобами, а й залучення до вирішення цього завдання напрацювань з різних суміжних дисциплін, методів аналізу, орієнтованих на вивчення символічного зрізу соціокультурного простору.

Список використаних джерел

1. Digital News Report [Electronic resource]. – Reuters Institute. – 2016. – 124 p. – Mode of access: <http://www.digitalnewsreport.org/>. – Accessed date: 03.07.2016. – Title from the screen.
2. Meier S. Der Fall Demjanjuk im Netz. Instrumentarien zur Analyse von Online-Diskursen am Beispiel einer erinnerungskulturellen Debatte / S. Meier, V. Sommer // Wiesbaden: Springer Fachmedien, 2013. – pp. 119–143.
3. Potter J. & Wetherell M. Discourse and Social Psychology: Beyond Attitudes and Behaviour / J. Potter, M. Wetherell. – London : Sage, 1987. – 256 p.
4. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки / В. Кулик. – Київ : Критика, 2010. – 655 с.
5. Гранчак Т. Соціокультурний дискурс російських національних бібліотек як джерело визначення пріоритетних маркерів національної пам'яті / Т. Гранчак // Бібл. вісн. – 2015. – № 4. – С. 14–22.
6. Iedema R. Multimodality, resemiotization: extending the analysis as multi-semiotic practice [Electronic resource] / R. Iedema. – Mode of access: <http://vcj.sagepub.com/content/2/1/29.abstract>. – Accessed date: 05.07.2016. – Title from the screen.
7. Meier S. Multimodal online communication through the lense of practice theory / S. Meier, P. Christian // Georgetown Round Table on Languages and Linguistics (GURT). – Washington D.C., 10.–13.03.2011. – Mode of access: <https://www.tu-chemnitz.de/phil/imf/mk/online-diskurse/publikationen.php>. – Accessed date: 05.07.2016. – Title from the screen.
8. DFG-Projekt. Online-Diskurse – Methodeninstrumentarium der Datenerhebung und -analyse zur Bestimmung von Online-Diskursen als

gesellschaftliche Praktiken [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.tu-chemnitz.de/phil/imf/mk/online-diskurse/index.php>. – Accessed date: 07.07.2016. – Title from the screen.

9. Thimm C. Kontextualisierung durch Hashtags. Die Mediatisierung des politischen Sprachgebrauchs im Internet / C. Thimm, J. Einspaenner, M. Dang-Anh. – Stuttgart : ibiden-Verlag, 2013. – p. 139, 156.

10. *Горошко Е. И.* Интернет-коммуникация как новая речевая формация / Е. И. Горошко. – Москва : Наука, Изд-во Флинта, 2012. – С. 9–52.

11. *Белонучкин Г.* Политический сегмент российского Интернета, его развитие и перспективы / Г. Белонучкин, Е. Михайловская // Текст – Дискурс. Гипертекст – Интернет-дискурс : сб. науч. ст. – Санкт-Петербург : СПбГУЭФ, 2010. – 183 с.

12. *Этлинг Б.* Публичный дискурс в российской блогосфере / Б. Этлинг, К. Алексанян, Д. Келли [и др.] // Исследования центра Бермана. – 2010. – 60 с.

13. *Чабаненко М.* Интернет-ЗМІ як складова частина системи засобів масової інформації України : монографія / М. В. Чабаненко ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2011. – 184 с.

14. Національний інформаційний комплекс і його роль у глобальному інформаційному просторі / О. Онищенко, В. Горовий, В. Попик [та ін.]. – Київ, 2014. – С. 36–60.

15. *Wolsey T. D.* Literature discussion in cyberspace: Young adolescents using threaded discussion groups to talk about books / T. D. Wolsey // Reading Online. – 2004, January/February. – № 7(4). – Mode of access: http://www.readingonline.org/articles/art_index.asp?HREF=wolsey/index.html. – Accessed date: 06.07.2016. – Title from the screen.

16. *Fisher T.* ROI in social media: A look at the arguments / T. Fisher // Journal of Database Marketing & Customer Strategy Management. – 2009. – 16(3).

Матеріали до Міжнародної наукової конференції
«Бібліотека. Наука. Комунікація: формування національного
інформаційного простору» (Київ, 4 – 6 жовтня 2016 р.)

О. Натаров, мол. наук. співроб. СІАЗ НБУВ

Роль академічних бібліотек НДУ НАН України у забезпеченні права на свободу наукової творчості (тези доповіді)

Право на свободу наукової творчості посідає важливе місце у системі конституційних прав, свобод та обов'язків людини і громадянина в Україні. Рівень розвитку науки є визначальним чинником прогресу суспільства, підвищення добробуту громадян, їх духовного та інтелектуального зростання, а наявність власної технологічної бази, яка спирається на передові

дослідження, є ключовим фактором суверенітету держави, її конкурентоспроможності і, врешті-решт, національної безпеки.

Реалізація конституційного права людини і громадянина на свободу наукової творчості здійснюється в різних організаційних формах, що передбачають можливість безперешкодних занять інтелектуальною діяльністю, спрямованої на одержання і використання нових знань.

Серед конкретних організаційних форм реалізації зазначеного права вагому роль відіграють бібліотечні установи України, і перш за все, бібліотеки науково-дослідних установ Національної академії наук України, головним завданням яких є оперативнo й максимально повно забезпечувати вчених світовою науковою інформацією за тематикою їхніх досліджень на базі традиційних і сучасних мережевих технологій.

Для бібліотек НДУ НАН України впродовж усієї діяльності були притаманні характерні риси, обумовлені суспільним призначенням, сферою діяльності, складом користувачів, специфікою фондів, зокрема:

- тісний зв'язок з історією вітчизняної науки;
- трансформація діяльності щодо розвитку і реструктуризації науки;
- особливості інформаційних запитів основного контингенту користувачів – наукових працівників;
- участь у формуванні єдиного документного фонду НАН України, у якому вузькоспеціальні документні зібрання установ повноцінно функціонували лише у взаємодії з універсальним фондом НБУВ;
- орієнтація комплектування на тематику досліджень НДУ;
- перевага в складі фонду наукових видань, великих масивів зарубіжної літератури; високі показники її використання;
- пріоритетність інформаційної та інформаційно-аналітичної функцій у діяльності, що обумовлено специфікою завдань та потребами основного контингенту користувачів;
- постійне оновлення бібліотечно-інформаційних технологій відповідно до еволюції методик наукової діяльності;
- забезпечення освітнього й фахового рівня працівників, що відповідає особливостям основної аудиторії користувачів – наукових працівників [1].

На сьогодні бібліотечно-інформаційна мережа НАН України разом з двома науково-методичними центрами – Національною бібліотекою імені В. І. Вернадського (НБУВ) та Львівською національною науковою бібліотекою імені В. Стефаника – нараховує 96 бібліотек. Сукупний бібліотечний фонд становить понад 32 млн примірників. Щороку мережа обслуговує майже 1 млн користувачів та видає понад 3 млн примірників документів, відвідування веб-сайтів бібліотек становить понад 15 млн звернень, а обсяг записів електронних каталогів – майже 3 млн записів [2].

Ще наприкінці минулого століття академічні бібліотеки були переважно закритими установами, орієнтованими на обслуговування власними фондами фахівців своїх установ але інформаційне суспільство поставило перед ними нові виклики. Відповідно до актуальних потреб вітчизняної науки, бібліотеки НДУ НАН України змінюють пріоритети в підходах до вибору

інформаційних джерел, удосконалюють технології акумуляції суспільно значущої інформації, намагаються якомога ширше надавати користувачам доступ до онлайн-ресурсів провідних світових постачальників наукової інформації, гармонійно поєднують традиційні та електронні документи, стають навігаторами та посередниками в сучасній системі комунікації.

Прикладом ефективної діяльності по забезпеченню доступу до наукових знань є діяльність головного науково-інформаційного центру держави – національної бібліотеки імені В. І. Вернадського. Концепція створення НБУВ від самого початку передбачала формування її як національної бібліотеки, з усіма притаманними головним бібліотекам європейських країн функціями збереження найбільш цінної частини національної рукописної і книжкової спадщини, збирання вичерпно повної колекції вітчизняних видань та видань мовами народів світу про Україну, створення національної бібліографії, реалізацію досліджень з проблем вітчизняного бібліотекознавства та книжкової культури України, інформаційного забезпечення потреб користувачів. Сьогодні високий потенціал НБУВ як наукового інформаційного центру забезпечує зростаючі потреби сфер науки, освіти, культури, державного управління, інноваційного розвитку України в умовах сучасної інформаційної революції та розбудови суспільства знань.

Водночас фахівці констатують, що тенденцією багатьох останніх років є хронічне недофінансування бібліотек наукових установ НАН України, що призводить до щорічного скорочення надходжень нових видань до фондів цих бібліотек (у середньому тільки 1 % книжок купують за кошти наукових установ, решта – дари (41 %) та інші джерела), зменшення кількості читачів, неефективної роботи окремих бібліотек в електронному інформаційному середовищі.

Разом з тим, незважаючи на досить складні умови, в яких нині функціонують академічні бібліотеки, вони залишаються потужним ядром науково-інформаційного потенціалу держави. Забезпечуючи вільний доступ до наукової інформації та знань, вишукуючи нові форми роботи і шляхи формування власного інформаційного ресурсу, актуалізуючи бібліотечно-інформаційний контент сайтів наукових установ, бібліотеки НДУ НАН України відіграють вагомую роль у процесі реалізації права на свободу наукової творчості.

Список використаних джерел

1. Інформаційна складова соціокультурної трансформації українського суспільства / [О. С. Онищенко, В. М. Горюхов, В. І. Попик та ін.] ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ, 2012. – С. 130–131.

2. Про схвалення Стратегії розвитку бібліотечної справи на період до 2025 року «Якісні зміни бібліотек для забезпечення сталого розвитку України»: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 219-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/219-2016-p>. – Назва з екрана.

До уваги держслужбовця

С. Горбань, завсектору НБУВ

Децентралізація влади. Бібліографія

(Завершення. Початок у попередніх випусках)

150. Попов С. Децентралізація на засадах програмно-цільового бюджетування: досвід для України [Електронний ресурс] / С. Попов, О. Голинська // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 2. – С. 212–221. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_2_23. – Назва з екрана.

151. Попова М. Ф. Децентралізація влади як механізм розвитку громад [Електронний ресурс] / М. Ф. Попова // Актуальні проблеми політики. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 54. – С. 258–264. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/appol_2015_54_31. – Назва з екрана.

152. Посаднева О. М. Моніторинг фінансової незалежності місцевих бюджетів як інформативна складова реалізації принципів фіскальної децентралізації [Електронний ресурс] / О. М. Посаднева, Н. М. Костіна // Наук. зап. Нац. ун-ту «Острозька академія». Серія: Економіка. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 21. – С. 185–189. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2013_21_42. – Назва з екрана.

153. Приходько Х. В. Децентралізація публічної влади та місцеве самоврядування: концептуально-правові питання [Електронний ресурс] / Х. В. Приходько // Часопис Київ. ун-ту права. – Електрон. дані. – 2014. – № 4. – С. 71–75. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2014_4_17. – Назва з екрана.

154. Проць Н. В. Формування податкових надходжень місцевих бюджетів в контексті бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] / Н. В. Проць // Фінанс. простір. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 221–229. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fin_pr_2015_1_30. – Назва з екрана.

155. Пустовой В. С. Історія централізації та децентралізації Української держави: правові аспекти [Електронний ресурс] / В. С. Пустовой // Актуальні проблеми держави і права. – Електрон. дані. – 2011. – Вип. 60. – С. 433–440. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2011_60_62. – Назва з екрана.

156. Пустовой В. С. Категорії централізації та децентралізації державної влади в державознавстві [Електронний ресурс] / В. С. Пустовой // Актуальні

проблеми держави і права. – Електрон. дані. – 2009. – Вип. 49. – С. 358–364. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdp_2009_49_61. – Назва з екрана.

157. Пухтинський М. Засади децентралізації публічної влади [Електронний ресурс] / М. Пухтинський // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 29–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_11. – Назва з екрана.

158. Рибалка С. Регіональні політичні еліти в правових межах європейської політики децентралізації [Електронний ресурс] / С. Рибалка // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – Електрон. дані. – 2015. – Vol. 2, iss. 4. – С. 46-52. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_4_8. – Назва з екрана.

159. Рильська В. В. Механізм взаємодії між місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування в аспекті децентралізації влади [Електронний ресурс] / В. В. Рильська // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – Електрон. дані. – 2014. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_26. – Назва з екрана.

160. Роман В. Ф. Особливості децентралізації та деконцентрації влади: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / В. Ф. Роман // Ефективність державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 38. – С. 92–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_38_11. – Назва з екрана.

161. Роман В. Ф. Поняття, переваги та характеристики децентралізації влади [Електронний ресурс] / В. Ф. Роман // Ефективність державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 40. – С. 73–80. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_40_11. – Назва з екрана.

162. Романова В. В. Зіставлення методологій демократичного врядування та децентралізації влади з огляду на національну безпеку держави [Електронний ресурс] / В. В. Романова // Магістеріум. Політичні студії. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 58. – С. 20–24. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2014_58_6. – Назва з екрана.

163. Руденко І. В. Фіскальна децентралізація: моделі, перспективи, ризики / І. В. Руденко // Економіка. Фінанси. Право. – 2014. – № 6. – С. 16–22. Ж14708

164. Рудик П. До питання необхідності проведення конституційної реформи в Україні в контексті децентралізації влади [Електронний ресурс] / П. Рудик // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 22. – С. 26–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_22_8. – Назва з екрана.

165. Савостенко Т. О. Реалізація конституційних засад децентралізації державного управління шляхом досягнення фінансової автономії територій України [Електронний ресурс] / Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвєєва // Ефективність державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 40. – С. 198–204. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_40_26. – Назва з екрана.

166. Сало Т. В. Децентралізація фінансової системи: стан та оцінка рівня в Україні [Електронний ресурс] / Т. В. Сало // Ефективність державного управління. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 35. – С. 324–330. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2013_35_42. – Назва з екрана.

167. Самойленко Л. Я. Політико-правові засади децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / Л. Я. Самойленко // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Державне управління. – Електрон. дані. – 2014. – № 2. – С. 108–113. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2014_2_19. – Назва з екрана.

168. Світлична А. Е. Децентралізація як спосіб організації публічної влади в державі [Електронний ресурс] / А. Е. Світлична // Наук. вісн. Нац. ун-ту біоресурсів і природокористування України. Серія: Право. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 197 (1). – С. 33–39. – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2014_197\(1\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_prav_2014_197(1)_7). – Назва з екрана.

169. Селіванов А. О. Мета децентралізації – повна і виключна компетенція місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / А. О. Селіванов // Публічне право. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 34–39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_3_5. – Назва з екрана.

170. Селіванов А. Нові моделі децентралізації компетенції територіальних органів і нові підходи до виборчої системи [Електронний ресурс] / А. Селіванов // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 16. – С. 21–23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_16_7. – Назва з екрана.

171. Семигіна Т. В. Децентралізація і політика охорони здоров'я [Електронний ресурс] / Т. В. Семигіна // Гілея: наук. вісн. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 84. – С. 461–465. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/gileya_2014_84_119. – Назва з екрана.

172. Сербан Ф. І. Федералізація чи децентралізація. Виклики часу [Електронний ресурс] / Ф. І. Сербан // Юрид. наука. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 7–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jnn_2015_1_3. – Назва з екрана.

173. Серьогін С. М. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / С. М. Серьогін, Н. Т. Гончарук // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2015_2_29 ; – Електрон. дані. 2015. – № 4. – С. 111–120. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aprup_2015_4_16. – Назва з екрана.

174. Скрипнюк О. Децентралізація влади як чинник забезпечення стабільності конституційного ладу: теорія й практика [Електронний ресурс] / О. Скрипнюк // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 22–24. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_8. – Назва з екрана.

175. Слухай С. Досягнення та проблеми фінансової децентралізації в Україні [Електронний ресурс] / С. Слухай // Економіка України. – Електрон. дані. – 2012. – № 3. – С. 92–95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/EkUk_2012_3_10. – Назва з екрана.

176. Степанова О. В. Сучасні процеси фінансової децентралізації в охороні здоров'я / О. В. Степанова // Інвестиції: практика та досвід. – 2015. – № 23. – С. 84–91.

Ж23721

177. Столяров В. Ф. Провідні складові механізму державного управління «Життям по-новому» (в умовах децентралізації влади) [Електронний ресурс] / В. Ф. Столяров, О. В. Шинкарьок // Вісн. екон. науки України. – Електрон. дані. – 2014. – № 2. – С. 131–140. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Venu_2014_2_29. – Назва з екрана.

178. Сторонянська І. З. Фінансова спроможність регіонів у контексті бюджетно-податкової децентралізації [Електронний ресурс] / І. З. Сторонянська, Л. Я. Беновська // Фінанси України. – Електрон. дані. – 2015. – № 6. – С. 44–57. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_6_6. – Назва з екрана.

179. Субботович Ю. Бюджетна децентралізація та зміцнення фінансів органів місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Ю. Субботович // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Економіка. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 132. – С. 44–46. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Ekon_2012_132_13. – Назва з екрана.

180. Сумська Т. Децентралізація бюджетної системи як організаційна основа системи місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / Т. Сумська // Журнал європейської економіки. – Електрон. дані. – 2015. – Т. 14, № 1. –

С. 59–71. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/jee_2015_14_1_7. – Назва з екрана.

181. Тарангул Л. Л. Особливості формування міжбюджетних фінансових потоків в умовах запровадження в Україні бюджетної децентралізації [Електронний ресурс] / Л. Л. Тарангул, Т. А. Коляда // Фінанси України. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 30–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Fu_2015_3_5. – Назва з екрана.

182. Тарасенко Т. Проблема децентралізації в реформуванні місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / Т. Тарасенко // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 2. – С. 277–286. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2014_2_30. – Назва з екрана.

183. Таукешева Т. Д. Бюджетна децентралізація як чинник зміцнення місцевого самоврядування в Україні [Електронний ресурс] / Т. Д. Таукешева, Г. В. Даудова // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 1. – С. 153–158. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2015_1_26. – Назва з екрана.

184. Таукешева Т. Д. Децентралізація влади в Україні: фінансовий аспект [Електронний ресурс] / Т. Д. Таукешева // Вісн. Чернігів. держ. технол. ун-ту. Серія: Економічні науки. – Електрон. дані. – 2014. – № 1. – С. 196–201. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vcndtue_2014_1_31. – Назва з екрана.

185. Трещов М. Децентралізація як засіб ресурсної самодостатності територіальних громад: теоретичний аспект [Електронний ресурс] / М. Трещов // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 2. – С. 60–69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_2_8. – Назва з екрана.

186. Трещов М. М. Тенденції розвитку дохідної бази місцевих бюджетів України в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / М. М. Трещов // Ефективність державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 41. – С. 195–202. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2014_41_25. – Назва з екрана.

187. Тулуш Л. Д. Дохідна база сільських бюджетів в умовах фіскальної децентралізації в Україні / Л. Д. Тулуш // Економіка АПК. – 2015. – № 3. – С. 39–50.

Ж14693

188. Удод Є. Методологічні засади створення пілотного е-курсу «реформування місцевого самоврядування та децентралізація влади» [Електронний ресурс] / Є. Удод, Т. Маматова // Державне управління та місцеве самоврядування. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 4. – С. 289–298. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dums_2015_4_32. – Назва з екрана.

189. Удод Є. Г. Проектний підхід щодо підсилення спроможності територіальних громад в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / Є. Г. Удод // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. – № 4. – С. 6–13. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_3. – Назва з екрана.

190. Узун Ю. В. Реформування регіональної політики України в контексті європейського досвіду децентралізації [Електронний ресурс] / Ю. В. Узун // Держава і право. Юридичні і політичні науки. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 64. – С. 451–458. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dip_2014_64_66. – Назва з екрана.

191. Устинова І. П. Фінансово-правові аспекти процесу децентралізації державного управління в Україні в сучасних умовах [Електронний ресурс] / І. П. Устинова // Юрид. вісн. Повітряне і космічне право. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 77–83. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2015_3_16. – Назва з екрана.

192. Фурдичко Л. Є. Децентралізація: фінансова незалежність місцевих бюджетів України [Електронний ресурс] / Л. Є. Фурдичко // Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 5. – С. 39–42. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sepspu_2015_5_11. – Назва з екрана.

193. Хвесик Ю. Інституціональні передумови орендного водокористування в умовах децентралізації управління природними ресурсами [Електронний ресурс] / Ю. Хвесик, Р. Бусел // Економіст. – Електрон. дані. – 2015. – № 4. – С. 36–39. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2015_4_10. – Назва з екрана.

194. Хвесик М. Раціоналізація природокористування як вагомий чинник соціально-економічного піднесення та зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / М. Хвесик, В. Голян, С. Князев // Економіка природокористування і охорони довкілля. – Електрон. дані. – 2015. – С. 8–21. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2015_2015_4. – Назва з екрана.

195. Хлівний В. Фіскальна децентралізація на місцевому рівні [Електронний ресурс] / В. Хлівний, Д. Гризоглазов // Ринок цінних паперів України. – Електрон. дані. – 2012. – № 8. – С. 25–28. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rcpu_2012_8_5. – Назва з екрана.

196. Хмельников А. О. Інноваційне політичне управління регіоном: завдання та пріоритети в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / А. О. Хмельников // Філософія і політологія в контексті сучасної культури. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 3. – С. 274–279. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/filipol_2012_3_44. – Назва з екрана.

197. Хожило І. Соціально-економічний розвиток громад в умовах децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / І. Хожило // Публічне адміністрування: теорія та практика. – Електрон. дані. – 2015. – Вип. 1 (13). – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_1_19. – Назва з екрана.

198. Худолей В. Ю. Формування каскадних форм організації виробничо-господарської та міжрегіональної взаємодії: альфа і омега політики децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / В. Ю. Худолей, В. В. Микитенко // Економіка. Управління. Інновації. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eui_2015_2_20. – Назва з екрана.

199. Цурканова І. О. Сутність та особливості централізації та децентралізації органів влади в Україні [Електронний ресурс] / І. О. Цурканова // Наук. пр. Чорномор. держ. ун-ту ім. Петра Могили. Серія: Політологія. – Електрон. дані. – 2012. – Т. 197, вип. 185. – С. 67–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2012_197_185_15. – Назва з екрана.

200. Чистякова Ю. В. Єврорегіони як засіб децентралізації влади в Україні [Електронний ресурс] / Ю. В. Чистякова // Право і суспільство. – Електрон. дані. – 2014. – № 6.2 (3). – С. 38–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2014_6. – Назва з екрана.

201. Чмирьова Л. Ю. Централізація та децентралізація в управлінні економічним розвитком регіонів [Електронний ресурс] / Л. Ю. Чмирьова // Формування ринкових відносин в Україні. – Електрон. дані. – 2012. – № 10. – С. 178–184. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2012_10_41. – Назва з екрана.

202. Шаров Ю. П. Потенціал та інструменти співробітництва спроможних громад в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / Ю. П. Шаров // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. – 2015. –

№ 4. – С. 102–110. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_15. – Назва з екрана.

203. Шевченко І. Інституційне забезпечення екологічної політики в умовах децентралізації [Електронний ресурс] / І. Шевченко // Економіка природокористування і охорони довкілля. – Електрон. дані. – 2015. – С. 87–95. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/epod_2015_2015_11. – Назва з екрана.

204. Шемшученко Ю. Концептуальні проблеми регіональної політики і децентралізації влади в Україні в контексті євроінтеграційних процесів [Електронний ресурс] / Ю. Шемшученко // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 12. – С. 3–6. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_12_2. – Назва з екрана.

205. Шляхтун П. Децентралізація по-українськи в контексті європейського досвіду місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / П. Шляхтун, В. Колух // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 18. – С. 27–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_18_10. – Назва з екрана.

206. Шубалий О. Трансформація системи управління лісовим господарством за принципами децентралізації та розподілу повноважень [Електронний ресурс] / О. Шубалий // Економіст. – Електрон. дані. – 2014. – № 8. – С. 27–32. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/econ_2014_8_10. – Назва з екрана.

Децентралізація: досвід зарубіжних країн

Книги

207. Гриневич Л. М. Тенденції децентралізації управління базовою освітою в сучасній Польщі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Гриневич Лілія Михайлівна ; Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка. – Львів, 2005. – 259 арк. : табл.

ДС97111

208. Досвід децентралізації у країнах Європи : [зб. док. : пер. з інозем. мов] / Верховна Рада України, Ін-т законодавства ; [заг. ред. та вступ. слово В. Б. Гройсмана ; упоряд.: О. Л. Копиленко та ін. ; пер.: Р. В. Алямкін та ін.]. – Київ : Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2015. – 765 с.

ВА798892

209. Панова В. Є. Регіональна політика держав Європейського Союзу в контексті забезпечення децентралізації в сучасній Україні : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.02 / Панова Вікторія Євгенівна ; НАН України, Ін-т

держави і права ім. В. М. Корецького. – Київ, 2010. – 213 арк.
ДС117504

210. Харитончук М. В. Зарубіжні концепції і практика децентралізації державного управління : дис. ... канд. політ. наук : 23.00.04 / Харитончук Микола Васильович ; Нац. акад. наук України, Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – Київ, 2000. – 174 арк.
ДС68463

Статті з періодичних видань

211. Бабін Б. Конституційно-правовий інститут децентралізації: узагальнення світового досвіду [Електронний ресурс] / Б. Бабін // *Evropsky politicky a pravni diskurz*. – Електрон. дані. – 2015. – Vol. 2, iss. 3. – С. 99–109. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evrpol_2015_2_3_18. – Назва з екрана.

212. Батанов О. Політико-правові засади децентралізації публічної влади в зарубіжних країнах у контексті муніципальної реформи в Україні [Електронний ресурс] / О. Батанов // *Юрид. вісник*. – Електрон. дані. – 2014. – № 4. – С. 64–70. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/urid_2014_4_15. – Назва з екрана.

213. Белоусова О. С. Міжнародний досвід трансформації відносин центральної та місцевої влади в процесі децентралізації та її вплив на ефективність державного управління [Електронний ресурс] / О. С. Белоусова // *Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. Серія: Управління*. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 3. – С. 42–50. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2014_3_7. – Назва з екрана.

214. Величко В. О. Децентралізація влади: міжнародний досвід [Електронний ресурс] / В. О. Величко // *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 28. – С. 12–22. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/dbms_2014_28_4. – Назва з екрана.

215. Ворона П. В. Особливості розвитку місцевого самоврядування Японії в процесі децентралізації місцевої влади [Електронний ресурс] / П. В. Ворона // *Актуальні проблеми державного управління*. – Електрон. дані. – 2009. – № 2. – С. 277–285. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2009_2_36. – Назва з екрана.

216. Гнидюк І. В. Децентралізація бюджетної системи: досвід Словаччини та перспектива для України [Електронний ресурс] / І. В. Гнидюк // *Облік і фінанси*. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 80–87. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2015_3_14. – Назва з екрана.

217. Гнидюк І. В. Шляхи децентралізації влади в Україні на основі досвіду європейських країн [Електронний ресурс] / І. В. Гнидюк // Часопис екон. реформ. – Електрон. дані. – 2015. – № 1. – С. 6–14. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Cher_2015_1_5. – Назва з екрана.

218. Давидова Ю. В. Роль децентралізації в системі публічного менеджменту: досвід Франції [Електронний ресурс] / Ю. В. Давидова, М. В. Пасічник // Наук. вісн. Акад. муніцип. упр. Серія: Управління. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 1. – С. 20–29. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvamu_upravl_2012_1_5. – Назва з екрана.

219. Демчак Р. Є. Формування моделей бюджетної децентралізації: досвід зарубіжних країн [Електронний ресурс] / Р. Є. Демчак // Екон. форум. – Електрон. дані. – 2015. – № 3. – С. 70–77. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecfor_2015_3_11. – Назва з екрана.

220. Деркач М. І. Децентралізація фіскальних функцій держави у країнах з транзитивними економіками [Електронний ресурс] / М. І. Деркач // Наукові записки [Нац. ун-ту «Острозька академія»]. Серія: Економіка. – Електрон. дані. – 2011. – Вип. 16. – С. 32–37. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nznuoa_2011_16_6. – Назва з екрана.

221. Забейворота Т. В. Зарубіжний досвід упровадження адміністративно-територіальної реформи в умовах проведення децентралізації влади [Електронний ресурс] / Т. В. Забейворота // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2014. – Вип. 3. – С. 251–257. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2014_3_35. – Назва з екрана.

222. Камінська Н. В. Децентралізація влади і досвід її проведення у зарубіжних державах [Електронний ресурс] / Н. В. Камінська // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верх. Ради України. – Електрон. дані. – 2014. – № 4. – С. 35–40. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nzizvru_2014_4_9. – Назва з екрана.

223. Клиновий Д. В. Управління природокористуванням в умовах децентралізації влади: міжнародний досвід та національна стратегія розвитку / Д. В. Клиновий, О. В. Мельник // Економіка та держава. – 2015. – № 2. – С. 26–30.

Ж24261

224. Козич О. М. Теоретичні аспекти децентралізації в системі державного управління: закордонний досвід [Електронний ресурс] / О. М. Козич // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. –

2009. – Вип. 3. – С. 93–98. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpu_2009_3_15. – Назва з екрана.

225. Маєв А. Децентралізація влади у Франції: досвід для України [Електронний ресурс] / А. Маєв // Актуальні проблеми державного управління. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 3. – С. 85–88. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2012_3_25. – Назва з екрана.

226. Маслов Ю. Децентралізація влади як вимога та принцип побудови ефективної системи влади в сучасних демократичних країнах [Електронний ресурс] / Ю. Маслов // Наук. вісн. Одес. нац. екон. ун-ту. – Електрон. дані. – 2014. – № 11. – С. 163–171. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nv_2014_11_18. – Назва з екрана.

227. Мельниченко В. І. Децентралізація та деконцентрація публічної влади на пострадянському просторі: детермінованість, значення, межі [Електронний ресурс] / В. І. Мельниченко // Вісн. Хмельн. ін-ту регіон. упр. та права. – Електрон. дані. – 2004. – № 1/2. – С. 282–288. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_1-2_49. – Назва з екрана.

228. Мяловицька Н. Проблеми децентралізації державної Влада у Франції [Електронний ресурс] / Н. Мяловицька // Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки. – Електрон. дані. – 2007. – Вип. 74–76. – С. 66–69. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2007_74-76_19. – Назва з екрана.

229. Новик В. П. Децентралізація управління в країнах Європи [Електронний ресурс] / В. П. Новик // Вісн. Хмельн. ін-ту регіон. упр. та права. – Електрон. дані. – 2004. – № 1/2. – С. 273–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Unzap_2004_1-2_47. – Назва з екрана.

230. Овчар О. Моделі децентралізації влади в Європі: досвід для України [Електронний ресурс] / О. Овчар, Т. Сьомова // Актуальні проблеми державного управління. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 2. – С. 172–176. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdyo_2013_2_47. – Назва з екрана.

231. Роман В. Ф. Моделі децентралізації влади країн Європейського Союзу [Електронний ресурс] / В. Ф. Роман. // Демократ. врядування. – Електрон. дані. – 2013. – Вип. 12. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeVr_2013_12_22. – Назва з екрана.

232. Рябушка Л. Б. Децентралізація місцевого самоврядування: проблеми України та зарубіжний досвід [Електронний ресурс] / Л. Б. Рябушка // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. – Електрон. дані. – 2012. – Вип. 36. – С. 126–138. – Режим доступу:

http://nbuv.gov.ua/UJRN/pprbsu_2012_36_16. – Назва з екрана.

233. Савостенко Т. О. Система фінансового забезпечення місцевого самоврядування Франції в умовах децентралізації управління: досвід для України [Електронний ресурс] / Т. О. Савостенко, О. Ю. Матвеева // Теорія та практика державного управління. – Електрон. дані. – 2010. – Вип. 2. – С. 271–278. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trpdu_2010_2_41. – Назва з екрана.

234. Серьогіна Т. В. Адміністративно-територіальна реформа як складова децентралізації влади в Естонській Республіці [Електронний ресурс] / Т. В. Серьогіна // Аспекти публічного управління. – Електрон. дані. 2015. – № 4. – С. 36–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_7. – Назва з екрана.

235. Федоренко В. Л. Реформа місцевого самоврядування та територіальної організації публічної влади в контексті децентралізації: досвід Польщі для України [Електронний ресурс] / В. Л. Федоренко, О. М. Чернеженко // Публічне право. – Електрон. дані. – 2015. – № 2. – С. 37–44. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_2_6 ; 2015. – № 3. – С. 103–112. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pp_2015_3_14. – Назва з екрана.

236. Федяєва М. С. Реформи місцевого самоврядування в Польщі кінця ХХ ст. як основа децентралізації управління в країні [Електронний ресурс] / М. С. Федяєва // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Державне управління. – Електрон. дані. – 2014. – № 1. – С. 139–143. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2014_1_23. – Назва з екрана.

237. Хожило І. І. Польський досвід децентралізації управління у соціальній сфері [Електронний ресурс] / І. І. Хожило // Вісн. Акад. митної служби України. Серія: Державне управління. – Електрон. дані. – 2009. – № 1. – С. 131–138. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamcudu_2009_1_20. – Назва з екрана.

238. Черкасов О. М. Децентралізація влади: польські уроки для України [Електронний ресурс] / О. М. Черкасов, О. В. Радченко // Держ. буд-во. – Електрон. дані. – 2007. – № 1 (2). – Режим доступу: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1\(2\)_61](http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2007_1(2)_61). – Назва з екрана.

239. Шляхтун П. Децентралізація по-українськи в контексті європейського досвіду місцевого самоврядування [Електронний ресурс] / П. Шляхтун, В. Колух // Віче. – Електрон. дані. – 2015. – № 18. – С. 27–31. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/viche_2015_18_10. – Назва з екрана.